

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ВБД: 321.15 (575.3:575.1)

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТБК: 66.3 (2Т)

М – 22

МАМАДҚУЛОВА РАНО ОЛИМОВНА

**ҲАМКОРИҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА
ҶУМҲУРИИ ЎЗБЕКИСТОН ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ
(ОХИРИ АСРИ XX – АВВАЛИ АСРИ XXI): ШАРОИТҲО ВА
ХУСУСИЯТҲО**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои
таърих аз рӯи ихтисоси 07.00.15 – Таърихи муносибатҳои
байналмилалӣ ва сиёсати берунӣ (илмҳои таърих)

Душанбе – 2025

Диссертатсия дар кафедраи минтақашиносии хориҷии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ:

Самиев Холаҳмад Давлатович –
номзади илмҳои таърих, дотсенти
кафедраи муносибатҳои
байналхалқии Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон

Муқарризи расмӣ:

Саидзода Зафар Шералӣ – доктори
илмҳои таърих, профессори
сарҳодими шуъбаи Иттиҳоди
давлатҳои мустақили Институти
омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осиё
ва Аврупои АМИТ

Қудратов Комрон Абдунабиевич –
номзади илмҳои таърих, дотсент,
мудири шуъбаи татбиқи натиҷаҳои
илмӣ Институти илмӣ-таҳқиқотии
Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва
соҳибкорӣ Тоҷикистон.

Муассисаи тақриздиханда:

Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи
Носири Хусрав

Ҳимояи диссертатсия 24 сентябри соли 2025 соати 13:30 дар
чаласаи Шурои диссертатсионӣ 6D.KOA-024-и назди Донишгоҳи
миллии Тоҷикистон (734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе
хиёбони Рӯдакӣ, 17) баргузор мегардад.

Суроға: Умаров А.Қ. abdullo1189@mail.ru (тел.: +992 904-42-30-
00)

Бо матни диссертатсия дар китобхонаи илмӣ ва сомонӣ расмӣ
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон www.tnu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат “_____” соли 2025 ирсол шудааст.

Котиби илмӣ
шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои таърих

Умаров А.Қ.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити афзудани раванди ҷаҳонишавӣ, болоравии суръати тағйирёбии шароит ва муҳити байналхалқӣ кишварҳои тозаистиклол маҷбур мешаванд, ки пеш аз ҳама дар андешаи устувор ва таҳкими робитаҳои васеъ ва ҳамаҷониба бо ҳамсоягони худ дар минтақа ва тавсеаи ҳамгароӣ дар ҷаҳорҷубаи ниҳодҳои минтақавӣ бошанд. Аз ин ҷост, ки масъалаи таҳкими робитаҳои дучониба ва бисёрҷониба бо кишварҳои ҳамсоя дар минтақа ба мақоми аввали афзалиятҳои сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон баромадааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкорӣ ва ҳамгироии густурдаи минтақавиро василаи муҳимтарини ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ҳифзи муҳити зист ва таъмини амнияти субот дар Осиёи Марказӣ медонад. Ин амрро мо пеш аз ҳама дар он бахшҳои Паёмҳои Ҳарсолаи Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ба сиёсати хориҷии кишвар баҳшида мешаванд, мушоҳида мекунем. Аз ҷумла, Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ аз 22 декабри соли 2017 ба парлумони кишвар бо ишора ба шароити мавҷудӣ минтақа гуфта буд, ки сиёсати хориҷии Тоҷикистон моҳиятан тағйир накарда, авлавиятҳои он ба таври собит ва усулӣ боқӣ мондааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони истиқлолияти худ ҳамкориҳои густурдаи минтақавиро воситаи муҳимтарини ҳалли масъалаҳои иқтисодиву тичоратӣ, иҷтимоӣ, экологӣ ва таъмини амнияти субот дар Осиёи Марказӣ дониста, ҷонибдори таҳкими муносибатҳои байниҳамдигарии мардуми минтақа бар пояи дӯстӣ ва ҳусни эътиҳод мебошад.[14,2]

Дар миёни кишварҳои минтақа кишвари ҳамҷавори Ўзбекистон, ки бо мо аз ҳама бештар марзи тулонӣ дорад, мақоми хоса касб кардааст ва ин тасодуфӣ нест. Мубрамияти мавзуи таҳқиқотӣ пеш аз ҳама дар он муайян мегардад, ки муносибатҳои ду кишвар дар сатҳи баланди шарикӣ стратегӣ қарор гирифта, пайваста аз ҷониби мақомоти олии ҳарду кишвар эътироф ва эълон дошта мешаванд.

Ҷунончи, 22-юми октябри соли 2022 дар рузҳои ҷашнгирии 30-юмин солгарди устуворшавии робитаҳои дипломатӣ дар пойтахтҳои ҳар ду кишвар – дар Душанбе ва Тошканд Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба унвони Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон муҳтарам Шавкат Мирзиёев барқияи табрикӣ фиристода, изҳор дошта буд: “Сиюмин солгарди барқарор намудани муносибатҳои дипломатӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон фурсати

фарахбахшERO фaрoҳaм oвaрдaaст, тo дaр рoстoи ин сaнaи мuҳим дaр тaърихи нaвини рoбитaҳoи бaйни кишвaрҳoямoн бa Шумo тaбрикoти гaрму сaмимӣ вa тaмaнниёти бeҳтaрини худрo рaсoнaм. Бoиси хушнудист, ки дaр ин дaврa муносибaтҳoи дустӣ, хусни ҳaмчaвoрӣ вa ҳaмкoрии Тoҷикистoну Ўзбекистoн, зимни рушди пaйвaстa дaр тaмoми соҳaҳoи мaвриди мaнфиaти чoнибҳo, имрӯз бa сaтҳи бaлaнди шaрикii стрaтeгӣ вa ҳaмпaймoнӣ рaсидaaнд. Мo аз ҳoлaти кунунии муносибaтҳoи бaрoи чoнибҳo судмaнди ду кишвaр aмикaн изҳoри кaнoaтмaндӣ кaрдa, итминoн дoрем, ки ҳaмкoриҳoи гуногунчaнбaи Тoҷикистoну Ўзбекистoн, ки бaр aсoси усулҳoи пoйдoри ҳaмсoягии нек, эҳтирoм, эътимoд вa дaстгирii ҳaмдигaрӣ бунёд ёфтаaнд, минбaъд нaз бo суръaти aфзoяндa рушд нaмудa, бa нaфъи мaнфиaтҳoи aслии ду мaрдуми бaрoдaр бo иқдoмҳoи нaви сoзaндa ғaнӣ ҳoҳaнд гaрдид”.[65]

Прeзидeнти Ҷумҳурии Ўзбекистoн муҳтaрaм Шaвкaт Мирзиёев нaз дaр бaрқияи чaвoбӣ чунин тaъкид кaрдaнд:” «...тaърихи сисoлaи ҳaмкoриҳoи мo пур аз руйдoдҳoи муҳимму дурaхшoн будa, рaвoбити нaздику дустoнa дaр ҳaмaи соҳaҳo пaйвaстa тaҳким ёфтаaнд, зaминaи ҳукуқӣ вa мeхaнизмҳoи бoсaмaри сoхтoрии муносибaтҳoи гуногунчaнбa тaъсис дoдa шудaaнд. Мo мaхсусaн аз он шoдeм, ки ҳaмкoриҳoи миқёсaн вaсeи бaйни кишвaрҳoи мo бaрқaрoргaрдидa бaр пoяи усули эътимoд бa якдигaр, эҳтирoми бaлaнд, ҳaмсoягии нек вa шaрикii стрaтeгӣ бo суръaти бaлaнд рушд мeёбaнд. Мукoлaмaи фaъoли дaр сaтҳи oлӣ вa бaлaнд дaр руҳияи шaффофияту сoзaндaгӣ бa рoҳ мoндaшудa, инчунин мeхaнизмҳoи aмaлкунaндaи тaнзими муносибaтҳoи бaйнидaвлaтиву бaйниҳукумaтии мo ҳaмчун aсoси устувoр бaрoи тaҳкими ҳaмкoриҳoи судмaнди чoнибҳo дaр ҳaмaи сaмтҳo хидмaт кaрдa истoдaaнд». [65]

Мaвзуи ҳaмкoриҳoи ду дaвлaти ҳaмсoя, дaр зaмoни aфзудaни рaқoбaтҳoи гeoпoлитикиву гeoиқтисoдии кишвaрҳoи aбaрқудрaт бaрoи нуфуз дaр Oсиёи Maркaзӣ хeлe aктуaлӣ мeбoшaд. Бo бaрқaрoр шудaни муносибaтҳoи дипломaтӣ бaйни Ҷумҳурии Тoҷикистoн вa Ҷумҳурии Ўзбекистoн (сoли 1992) бeш аз дусaд сoзишнoмaву шaртнoмaҳo дaр сaтҳи бaйнидaвлaтӣ, бaйниҳукумaтӣ вa бaйниидoрaвӣ бa имзo рaсидaaнд, ки сaмтҳoи aсoсии ҳaмкoриҳoи сиёсӣ, тичoрaтиву иқтисoдӣ, фaрҳaнгӣ вa ғaйрaрo муaйян нaмудaaнд. Дaр Aҳднoмa дaр бoрaи дустӣ, хусни ҳaмчaвoрӣ вa ҳaмкoрӣ миёни Ҷумҳурии Тoҷикистoн вa Ҷумҳурии Ўзбекистoн аз 4-уми янвaри сoли 1993 вa Aҳднoмa дaр бoрaи дустии aбaдӣ миёни Ҷумҳурии Тoҷикистoн вa Ҷумҳурии Ўзбекистoн аз 15-уми июни сoли 2000 aсoсҳoи муносибaтҳoи дутaрaфa муaйян кaрдa, эҳтирoми сoхибхитиёрӣ вa

истиклолияти якдигар, баробархукукӣ, даҳолат накардан ба корҳои дохилии якдигар, ҳаракат ба робитаҳои иқтисодии мутақобила таҷассум ёфтаанд, ки бахши муҳимми корро фаро мегиранд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Мавзӯи “Ҳамкорӣҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар замони истиқлолият (охирӣ асри XX – аввали асри XXI): шароитҳо ва хусусиятҳо” дар илм мавзӯи нав бошад ҳам, аллакай ҷанбаҳои гуногуни он мавриди таҳқиқи ҷандин рисолаҳои илмӣ ва китобу дастурҳои гуногун дар ду кишвар ва берун аз он қарор гирифтанд. Аслан тамоми сарчашмаҳо ва адабиёти мавҷударо аз лиҳози замон, макон ва фароғирии масъалаҳо, мансубият ба ин ё он соҳаи ҳамкорӣҳо метавон ба ҷанд бахш тақсим кард. Пеш аз ҳама ёдовар шуданием, ки осору нутқҳо, баромадҳо, паёмҳои Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барои рисола ҳамчун раҳнамо ва дастури амал хизмат намудаанд.[22, 23,24, 25]

Ба гурӯҳи якум асару мақолаҳои ҳодимони давлативу байналмилалӣ, аз ҷумла вазирони қорҳои хориҷии замони истиқлолият, муҳаққиқони соҳаи сиёсати хориҷӣ ва дипломатияи тоҷик ворид карда шудаанд, ки ба устувор шудани робитаҳои дипломатияи Тоҷикистон ва Ўзбекистон ва ҷанбаҳои гуногуни ҳамкорӣҳои ду ҳамсоякишвар бахшида шудаанд. Дар ин миён метавон аз осори академик Т.Н. Назаров [40], Ҳ. Зарифӣ [35], А. Сатторзода [46], З. Сайидзода [44, 45], А. Шарифзода [48] ва дигарон ёдовар шуд.

Гурӯҳи дуюми адабиёт он силсила асару мақолаҳоеро фаро мегирад, ки ба таърихи робитаҳо ва ҳамкорӣҳои халқҳои тоҷикӣ узбек дар даврони шуравӣ бахшида шудаанд. Ин силсилаи навиштаҳо дар рисола ба хоҷаи мушаххассозии пешдаромади таърихӣ робитаҳои ду кишвари бо ҳам дусту бародар ва исботи он ки то ба даврони истиқлол дар робитаи ду кишвар заминаи мустаҳками таърихиву фарҳангӣ ва иҷтимоиву иқтисодӣ фароҳам омада буд, истифода шудаанд. Аз ҷумла, осори академикҳои тоҷик Б.Ғ. Ғафуров [31, 32, 33], З. Ш. Раҷабов [42], адабиётшиносии узбек Э. Шодиев [50], муаррихи варзида З. Богуманова [30], А. Раҳмонзода [43], Б. Ниёзмӯҳаммадов [41], таҳқиқотҳои дастаҷамъонаи олимони ҳар ду кишварро, ки ба таъриху вижагиҳои ҳамкорӣҳои ду халқ дар даврони шуравӣ бахшида шудаанд, метавон номбар кард [36,37,38]. Бахусус, омӯзиш ва истифодаи маводи муҳимми расмиву таърихӣ, ки дар китоби “Таърихи халқи тоҷик. Таърихи наватарин” аз ҷониби муҳаққиқони тоҷик гирд оварда шудааст, барои баҳодиҳии объективӣ, мушаххассозии вижагиҳо ва

мушкилиҳои робитаи ду кишвари ҳамсоя дар даврони сардшавии муносибатҳои дучониба кумаки зиёде кардаанд[37].

Ба гурӯҳи сеюм силсилаи китобу мақолаҳои дар даврони истиқлол батабърасида шомиланд. Қабл аз ҳама метавон китобҳои муаррихони варзида М. Бобохонов “Таърихи тоҷикони ҷаҳон” [29] ва Ҳ. Шарифов “Тоҷикони бурунмарзӣ”-ро [49] зикр кард, ки ба масъалаҳои муҳимми таърихи ҳамзистӣ ва ҳамкориҳои халқҳои тоҷику узбек бахшида шудаанд. Сипас, метавон аз силсила-таҳқиқотҳои назири “Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар масири истиқлолият” [47], ки дар онҳо заминаҳои сиёсӣ ва иҷтимоии ҳамкориҳои Тоҷикистону Узбекистон дар солҳои аввали истиқлолият тавсиф ва таҳлил карда шудаанд, ёдовар шуд.

Китоби академик А. Раҳмонзода бо номи “Гуфтугу аз дустӣ дорем мо” [43] дар омӯзиш, таҳлил ва таҳқиқи алоқаҳои адабию фарҳангии халқҳои тоҷику узбек ва икдоми ҳукуматҳо дар замони соҳибхитӣ чун сарчашмаи муътамад хизмат мекунад.

Ба гурӯҳи чаҳорум, қорҳои илмӣ таҳқиқоти олимони тоҷику узбек ва олимони хориҷӣ мансубанд, ки дар онҳо паҳлуҳо ва самтҳои гуногуни ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷонибаи Тоҷикистону Узбекистон инъикос ва таҳлил шудаанд. Дар ин рисолаҳо муаллифон ба масъалаҳои гуногуни ҳамкориҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон диққат ва эътибори махсус дода, тавонидаанд равандро устувор ва таҳкими муносибатҳо, шароит ва заминаҳои воқеиро ба таври умумӣ ба таҳқиқ гиранд [52, 53, 54,55]. Ҳамзамон барои таҳаққуқи фикру андешаҳо онд ба махсусият ва самтҳои мубрами робитаҳои ду кишвар, бахусус мушкилоту монеаҳои мавҷуда, ки дар рисолаҳои илмӣ муаррихон ва инчунин адабиёти расмӣ нашршуда ҷойи худро наёфтаанд, силсилаи мақолаҳои илмӣ омтавии муҳаққиқон, қоршинусон, рузноманигорон хизмати босазо намудаанд, ки зикри онҳо бамаврид аст [62, 64, 66, 67, ,76, 82, 83].

Бояд зикр намуд, ки сафарҳои расмӣ давлатии сарварони давлатҳо – Шавкат Мирзиёев ба Душанбе (моҳи март соли 2018) ва Эмомалӣ Раҳмон ба Тошканд (моҳи августи соли 2018) воқеаҳои басо муҳимми таърихӣ дар густариши робитаҳои тарафайн гаштанд. Кушишҳо баҳри густариши робитаҳои дугона аз ҷониби сарони давлатҳои Тоҷикистону Узбекистон боиси он гашт, ки танҳо дар ҷараёни ду вохурии сатҳи олӣ наздик 50 созишномаи ҳамкорӣ, аз ҷумла Созишномаи ҳамкории стратегиро ба тасвир расониданд. Дар ҳамин асос метавон хулоса кард, ки мавзӯи ҳамкориҳои ҳасанаи Тоҷикистон ва Узбекистон дар асоси сарчашмаҳои муътамад ва

адабиёти фаровон омӯхта, таҳлил ва таҳқиқ карда шудааст, ки чиҳаҷҳои илмӣ назариявӣ ва амалии рисолаҳо муқаммал ғардониданд.

Робитаи кор бо барнома(лоиҳа)-ҳои мавзие илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи таъбири нақшаи дурнамои корҳои илмиву таҳқиқотӣ дар кафедраи минтақашиносии хориҷии факултети муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мавзӯи “Осиёи Марказӣ дар низоми нави муносибатҳои байналмиллалӣ “ барои солҳои 2016-2020 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ омӯзиши раванд, махсусият ва шароити ташаккули ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ўзбекистон дар даври истиқлолият мебошад. Барои расидан ба ин мақсад муаллиф ҳалли **вазифаҳои** зеринро зарур медонад:

- омӯзиш ва таҳлили заминаҳои таърихӣ сиёсӣ ва иҷтимоии ҳамкориҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон;
- таҳлили шароити сиёсӣ ва иқтисодии муносибатҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI;
- омӯзиш ва таҳқиқи ҳамкориҳои илмиву фарҳангии Тоҷикистону Ўзбекистон;
- омӯзиш ва таҳлили вазъи муносибатҳои Тоҷикистону Ўзбекистон дар даҳсолаи аввали асри XXI;
- омӯзиш ва таҳлили раванди муътадилшавии робитаҳои ду кишвари ҳамсоя дар даҳаи дуюми асри XXI ва аҳамияти таърихӣ онҳо;
- кушодани моҳияти “сиёсати дарҳои кушод” ва дипломатияи бисёрсамтии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши он дар бартараф намудани мушкилот ва душвориҳо дар робитаҳои ду кишвари ҳамсоя;
- омӯзиши ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар қаринаи шарикӣ стратегӣ ду кишвар;
- таҳлили афзалиятҳо ва мушаххассозии дурнамои ҳамкориҳои минбаъдаи ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Ўзбекистон.

Объекти таҳқиқоти диссертатсионӣ омӯзиши шароит ва хусусиятҳои ҳамкориҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар замони истиқлолият, ба вижа охири асри XX ва даҳсолаҳои аввали асри XXI мебошад.

Предмети таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳқиқи рӯйдодҳо ва вijaгaҳҳои муҳими ҳамкориҳои дучонибаи бисёрҷонибаи Тоҷикистон бо Ўзбекистон дар охири асри XX ва даҳсолаҳои аввали асри XXI мебошад.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Давраҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ солҳои 2016-2022-ро дар бар мегирад. Қори илмӣ-таҳқиқотӣ дар кафедраи минтақашиносии хориҷии факултети муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро шудааст. Чаҳорҷубаи таърихии таҳқиқот аз замони дастбӣ ба истиқлолият то соли 2019-ро дар бар гирифта, марҳилаҳои устуворшавии робитаҳои дипломатӣ, хусусият ва вijaгaҳҳои робитаҳои дучониба дар шароити мураккаби солҳои 90-уми асри XX ва даҳсолаи аввали асри XXI, сардшавии робитаҳои дучониба ва паёмдҳҳои он, ҷустуҷуи роҳҳо ва механизмҳои муътадилшавии муносибатҳо дар даҳсолаи дуввуми асри XXI ва махсусияти ташаккули шарикии стратегии ду кишварро фаро мегирад.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро назарияҳои ҳокими равобити байналмилал ва робитаҳои байнидавлатӣ, дастуру пешниҳодот ва доктринаи сиёсати хориҷии давлатҳо, аз ҷумла Консепсияҳои сиёсати хориҷии ҳар ду мамлакат ташкил медиҳанд. Асосҳои методологии таҳқиқотро равиши маъмули системавӣ ва муқоисавӣ-таърихӣ ва дигар услуби методҳои роиҷ дар илми равобити байналмилалӣ ва сиёсати хориҷии Тоҷикистон ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи иттилоотӣ ва таҳлили таҳқиқотро Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, эълонияҳои байналхалқӣ, созишномаҳои байнидавлатӣ, маводи бойгонииҳои марказии давлатии Тоҷикистон, бойгонии Вазорати қорҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазоратҳои фарҳанг, маориф ва илм ва дигар санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи сарчашмавии диссертатсия. Барои таҳқиқи ҳамаҷонибаи мавзӯ ва қушодани ҷанбаҳои гуногуни он муаллиф аз сарчашма ва манбаъҳои мавҷуда ба таври васеъ истифода кардааст, ки онҳоро метавон ба гурӯҳҳои зерин тақсим намуд. Ба **гурӯҳи аввали** сарчашмаҳои манбаъҳои сатҳи аввал – осору суҳанронии, баромадҳо, Паёмҳои солони Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ҳамчунин осору баромадҳо ва изҳоротҳои Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон ворид мешаванд, ки ҳамчун раҳнамо ва илҳомбахши раванди робитаҳои ду давлат хизмат мекунанд [10, 11, 15, 16, 17].

Гурӯҳи дуюмро маводи бойгонииҳои вазоратҳо ва идораҳои давлатӣ ташкил медиҳанд. Ҳангоми таҳқиқоти диссертатсионӣ аз маводи бойгонииҳои

Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Ҷамъияти дустӣ ва равобити фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷӣ истифода шудааст.

Ба **гурӯҳи сеюм** ҳуҷҷатҳои расмӣ, санадҳои меъёриву ҳукукии муайянкунадаи сиёсати хориҷӣ, созишномаҳо, протоколҳои комиссияҳои байниҳукуматӣ, эълонияҳо ва асноди дигари алоқаманд ба мавзӯ дохил мешаванд [1,2,3,4,5, 6, 7,8]. Санадҳои расмӣ барои тавсеаи ҳамкориҳои дугонаи Тоҷикистону Ўзбекистон заминаи устувори меъёриву ҳукуқӣ фароҳам оварда, дар онҳо усули роҳандозӣ ва дурнамои муносибатҳо дар самтҳои гуногун таҷассум гардидаанд.

Ба **гурӯҳи чаҳорум** мақолаҳои таҳлилӣ, ахбору гузоришҳо, маводи расмӣ ва рӯзмарраи расонаҳои ахбори омма, бахусус рузномаву маҷаллаҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ шомил мешаванд. Дар бораи ҳамкориҳои муҳим муаллифон басо амиқ бо дарназардошти манфиатҳои мутақобилан судманд суҳан рондаанд ва аз номи мардум истикбол кардаанд. Дар ин бахш ҳамчунин мақолаву гузоришҳои зиёде дар рузномаҳо ва ҳафтаномаҳои “Ҷумҳурият”, “Садои мардум”, “Минбари халқ”, “Адабиёт ва санъат”, “Тоҷикистон”, рузномаву маҷаллаҳои вилоятиву маҳаллӣ мавҷуданд, ки ҳангоми омӯзишу таҳлил аз онҳо фаровон истифода бурда шуда, дар бобҳо ва фаслҳои ин рисола амиқан сабт ёфтаанд.

Ба **гурӯҳи панҷум** маводи иттилоотӣ ва таҳлилии дар шабакаҳои иҷтимоии интернетӣ нашршуда мансубанд. Дар замони пуршури кунунӣ ин бахш низ аҳамияти калонро касб мекунад. Зеро суръати паҳншавии ахбор ва маълумот, бахусус ахбору гузоришҳои расмӣ давлатию ҳукуматӣ басо баланд буда, талаботи айём низ инро тақозо мекунад. Масалан, хабарҳои қори ҳубу муназзами комиссияи байнидавлатӣ оид ба масоили байнисарҳадӣ, имзои созишномаҳои ҳамкорӣ байни Тоҷикистону Ўзбекистон, Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайраҳо тезтар ва хубтар дар сомонаҳо интишор ёфтаанд, ки мувофиқи матлаб мебошанд. Чунонки собит мешавад, шабакаҳои иҷтимоӣ ва сомонаҳои интернетӣ низ барои ба даст овардани маълумоту гузоришҳо, санаду маводи омӯзишӣ ва ҳуҷҷатҳои расмӣ мақолаҳои таҳлилӣ сарчашмаи басо арзишманд буда, имкон фароҳам меоварад, ки ҳар чӣ бештар адабиёт ва маводи зарурӣ дастрас карда шаванд [63, 71, 77, 78, 79, 81, 83].

Навгони илмӣ таҳқиқот дар омӯзиши шароит ва хусусиятҳои робитаҳои Тоҷикистон бо Ўзбекистон дар охири асри XX ва даҳсолаҳои

аввали асри ХХI ифода меёбад. Зеро агар дар даҳсолаи охири асри ХХ заминаҳои ташаккули сиёсати хориҷии ду кишвар гузошта шуда бошад, пас дар оғози асри ХХI сиёсатҳои хориҷии ҳар ду мамлакат мушаххас ва суроби муайяни назариявӣ ва геополитикӣ гирифта, дипломатияи бисёрсамтӣ ба ҳайси роҳи асосии стратегияи Тоҷикистон эътироф шуда буд. Навовариҳо дар таҳлилу таҳқиқ дар он зоҳир мегарданд, ки замони омӯзиш ва баррасиҳо басо мураккаб ва тағйирёбанда буда, дар ҳама ҳолат мушкилот ва масъалаҳои иҷтимоӣ ва сиёсиро ба мадди аввал мебароранд. Аз ин лиҳоз навгониҳо ва навовариҳоро ба чунин бахшҳо ва ё ҷанбаҳо табақабандӣ кардан мумкин аст:

- **дар баҳши сиёсат:** мутобиқгардони шароит ва имконияти тарафайн дар фароҳамоварӣ ва истифода аз ҷониби ҳукуматҳо ва комиссияҳои муштараки байнихукуматӣ;

- **дар баҳши иқтисодӣ:** истифодаи равандҳо ва фишангҳои давлатӣ ва ғайридавлатии иқтисодӣ барои фаро гирифтани бозори маҳсулот ва равнақи фурӯши маҳсулот;

- **дар баҳши иҷтимоӣ:** ҳарчи бештар имконият ва шароит фароҳам овардан ба баҳши хусусии иқтисодӣ ва дар ҳамин замина беҳтар кардани сатҳи зиндагии мардум;

- **дар баҳши илм ва маърифат:** диққату эътибори хос ба мактабҳо (новобаста аз шаклҳои моликият), муассисаҳои олии касбӣ, рабобити мустаҳками илм ва истеҳсолот ва дар ин замина тараққӣ додани технологияи соҳаи саноат;

- **дар баҳши фарҳангу ҳунар ва адабу ахлоқ:** тавсеаи рафтуомади муштараки байни муассисаҳои фарҳангӣ, театрҳо, ҳунарварон, адибон, ходимони илму фарҳанг, ташкили Рузҳо ва Ҳафтаҳои адабиёт ва фарҳанги тоҷику узбек дар ҳар ду давлат;

- **дар баҳши энергетика ва табодули маводи суخت ва энергетика:** рушди ҳамкориҳои амалӣ барои бунёди НБО дар Тоҷикистон бо маблағгузориҳои Ўзбекистон ва равнақи додугирифтӣ газу барқ;

- **дар баҳши мелиоратсия ва обёрӣ, масоили глобалии об ва кишоварзӣ:** рушди анъанаҳои пештараи таъминот бо об ва тақмили иншооти мелиоративӣ, шабакаҳои обёрии кишварҳо, ташкили бозорҳои наздисарҳадии маҳсулоти кишоварзӣ;

- **дар баҳши нақлиёт ва коммуникатсия:** ба роҳ мондани рафтуомади одамон ва боркашонӣҳо тавассути нақлиёти автомобилӣ, роҳи оҳан ва ҳавоӣ, беҳтар кардани шароити логистикӣ ҳамлу нақли бору молҳо;

- дар баҳши сайёҳӣ: истифодаи имкониятҳои калони сайёҳии табиӣ ва экологӣ, таърихӣ ва кишваршиносӣ дар ҳар ду давлат, ташкили зерсохтори замонавии сайёҳӣ.

Муқаррароти асосии таҳқиқот, ки барои ҳимоя пешниҳод мегарданд, инҳоянд:

1. Ҳамкориҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Ўзбекистон дар давраи наватарини рушди онҳо, дар вазъияти нави геополитикӣ, ҳислату хусусияти нав пайдо кардаанд; Ба моҳият ва мазмуни робитаҳои байни ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон мавҷудияти равишу бардоштҳои ҳоси ду мамлакат дар масъалаҳои муҳим ва усулии робитаҳои минтақавӣ таъсир мерасонд;

2. Сардӣ ва руқуд дар муносибатҳои ҳар ду мамлакат боиси зуҳури мушкилиҳои нав дар муносибати байниҳамдигарии онҳо гардид, ки ба рушди иҷтимоиву иқтисодии Тоҷикистон таъсири манфии ҳудро расонд;

3. Баъди сардиҳои кутӯҳмуддат шароити ба ҳам омадан ва ба манфиати миллии якдигар эҳтиром гузоштан дар амалияи муносиботи байналмиллалӣ Осӣи Марказӣ возеҳ ва воқеӣ имконпазир гардид;

4. Раванди гузариш аз ҳолати сардӣ ба муътадил шудани ҳамкориҳо, ки пеш аз ҳама бо талошу кушишҳои пайгиронаи Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Роҳбари нави давлати ҳамсоя муҳтарам Шавкат Мирзиёев имконпазир гардиданд, барои ба вучуд омадани фазои нави эътимод ва ҳамкориҳои судманд дар байни кишварҳои Осӣи Марказӣ заминаи нав фароҳам оварданд;

5. Шароити нави муҳайёгашта, ба вижа устуворшавии шарикӣ стратегӣ барои муттаҳид гардонидани имконияту захираҳои кишварҳои Осӣи Марказӣ дар роҳи таъмини амният ва суботи минтақа ва рушди минбаъдаи ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷониба заминаи устувори сиёсӣву байналхалқӣ эҷод карданд.

Аҳамияти назариявии диссертатсия. Рисола дар мавзӯи “Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар замони истиқлолият (охири асри XX - аввали асри XXI): шароитҳо ва хусусиятҳо ” пеш аз ҳама барои омузгорони соҳаҳои таърих, сиёсатшиносӣ, мардумшиносӣ дар муассасаҳои таълимии олии касбӣ, Академияи идоракунӣ давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон зарур мебошад, зеро дар он заминаҳо, ҷанбаҳо, равандҳо, шароит ва имкониятҳои ҳамкориҳои мутақобилан

судманди кишварҳои ҳамчавор таҳлил ва таҳқиқ карда шудаанд. Баробари ин таҳлилҳо, хулосаҳо ва натиҷаҳои мавзӯи баррасишуда метавонанд барои муҳаққиқони ҷавон дар омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои монанд ва наздик ҳамчун дастури назариявии тақияҳои хизмат кунанд.

Аҳамияти амалии диссертатсия дар муҳимияти истифода дар фаъолияти ҳаррузаи мутахассисони соҳаи муносибатҳои дипломатӣ зухур меёбад. Азбаски дар рисола шароит, хусусият ва имкониятҳои ду ҷумҳури таҳқиқ шудаанд, масъулони соҳаҳо метавонанд дар асоси тавсия ва пешниҳодҳои ироашуда фаъолияти хешро ба роҳ монанд. Азбаски замони ҷаҳонишавии робитаҳо уфуқҳои тозаии ҳамкорихоро равшан мегардонад ва шароити амалии ҷадид ба миён меояд, таҷрибаи андухтани ҳамкорихоро мутақобилан судманди Тоҷикистон ва Узбекистон дар ин марҳила мазмунӣ амик қасб намуда паёмади хуше ба бор меоваранд ва намунае барои дигар ҳамсоҳаҳо мебошанд.

Эътимодинии натиҷаҳои таҳқиқотро дақиқияти маълумот, кофӣ будани ҳаҷми маводи тадқиқотӣ, қоркарди натиҷаҳои тадқиқот ва ҳаҷми интишорот, усулу равиши гузаронидани таҳқиқот таъмин кардаанд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ манзур карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия дар мавзӯи “Ҳамкорихои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар замони истиқлолият (охири асри XX – аввали асри XXI): шароитҳо ва хусусиятҳо” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих ба шиносномаи 07.00.15 – Таърихи муносибатҳои байналмиллалӣ ва сиёсати хориҷӣ мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии докталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ шуруъ аз интиҳоби мавзӯ, муайян ва мушаххас намудани мубрамияти он, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот бо иштироки бевоситаи унвончу анҷом ёфтааст. Муҳаққиқ дар қараёни қор ба шароит ва хусусиятҳои ҳамкорихои Тоҷикистон ва Узбекистон хулосаҳо ва тавсияҳои амалиро пешниҳод намуда, вобаста ба муҳтаво ва мундариҷаи мавзӯ мақолаҳои илмӣ таълиф намудааст.

Тасвир ба амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар ҷаласаи васеи кафедраҳои минтақашини хориҷӣ, муносибатҳои байналхалқӣ ва Шурои олимони факултети муносибатҳои байналхалқии ДМТ муҳокима гардида, ба ҳимоя тавсия шудааст. Аз руи натиҷаи таҳқиқот маърузаҳои илмӣ дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ

донишгоҳӣ ва ҷумҳуриявӣ пешниҳод шуда, дар маҷаллаҳои илмӣ ва матбуоти даврии ҷумҳуриявӣ ба нашр расидаанд.

Интишорот аз руи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот ва муқаррароти диссертатсия дар 4 мақолаи илмӣ маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 3 мақолаи илмӣ дар маҷмуи мақолаҳои конференсияҳои илмӣ-назариявӣ интишор гардидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, шаш фасл, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат буда, дар ҳаҷми 181 саҳифа мураттаб шудааст.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯ асоснок гардида, сатҳи омӯзиши он, объект, предмет, мақсаду вазифаҳои таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, нағзҳои илмӣ, муқаррароти илмӣ ба ҳимоя пешниҳодшуда, аҳамияти назариявӣ ва илмӣ диссертатсия мушаххас карда шудаанд.

Боби якуми диссертатсия **“Заминаҳои таърихӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии ҳамкорихон Тоҷикистон ва Ўзбекистон”** ном дошта аз ду зербоб иборат аст. Зербоби якум **“Заминаҳои таърихию сиёсӣ ва иҷтимоии ҳамкорихон Тоҷикистон ва Ўзбекистон (пешдаромади таърихӣ)”** бештар ба таҳлил ва таҳқиқи сатҳу самтҳои ҳамкорихонӣ ду халқӣ бо ҳам ҳамсоя ва дӯст дар даврони шуравӣ бахшида шудааст. Муаллиф таъкид менамояд, ки таърихи дӯстии халқҳои тоҷикӣ ва забтӣ бисёр тӯлонӣ буда, аз даврони қадим сарчашма мегирад ва марҳилаҳои бисёр сарнавиштсоз ва мураккабро аз сар гузаронида, то замони мо расидааст. Дар даврони шуравӣ, ки аз солҳои 20-ум то ба ибтидои солҳои 90-уми асри XX идома ёфтааст, муносибатҳои байни мардуми тоҷикӣ ва забтӣ мутобиқи руҳияи замон сурат гирифтаанд. Ҳануз дар ибтидои даврони шуравӣ – солҳои 20-уми асри XX мардуми қаламрави Тоҷикистону Ўзбекистон дар иншоотҳои бузургу муҳими хоҷагии халқ паҳлу ба паҳлуӣ ҳамдигар меҳнат карда, дар сохтмони ҷомеаи навбунёди шуравӣ саҳми худро гузошта буданд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар китоби худ “Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён” бо истинод ба муаррихони маъруф навиштаанд: “Дар таърихи ҷаҳонӣ қарни XX ва алаҳусус даҳсолаҳои охири он, ки на танҳо марзбандии кишварҳоро ҳавзаҳои геополитикӣ оҳанги нав мегиранд, балки ҳудуди тамаддунҳои собиқаваҷҳид аз нав марзбандӣ мегарданд ва миллатҳои сағирро қабил доираи фарҳанги тамаддуни ҳешро аз ҳисоби ғасби

тамаддунҳои бегона вусъат мебахшанд, ру овардан ба таърихи гузаштаи миллат ва аз рӯи инсофу адолат қиёс намудани он корест басо мушқил. Вале чораи бозгашт нест ва бояд ҳар лаҳза ҳаками таърихро ба доварию ҳукми одилона хонда ва ба қавли муаррихони варзидаи тамаддуни қадимаи Осиёи Миёна Б.Н. Вайнберг ва Б.Я. Ставиский, «набояд ёдгориҳои меъморӣ, осори тамаддун ва фарҳангии дар марзҳои яке аз ин давлатҳо воқеъгаштаре ба таври қатъӣ моли узбекҳо ё туркманҳо донист, зеро ин ба ҳақиқати таърихӣ муҳолиф аст» [22, 34].

Даврони шуравӣ марҳилаи нави робитаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии ин ду халқи дусту бародар ба ҳисоб мерафт. Албатта, дар замони шуравӣ робитаҳои байниҳамдигарии ҷумҳуриҳо аз Марказ, яъне аз пойтахти Иттиҳоди Шуравӣ – шаҳри Москва идора карда мешуд. Дар нақшаҳои панҷсолаҳои рушди иқтисодиву иҷтимоии ҷумҳуриҳои миллий ба масъалаи дустӣ бародарии халқҳо ва ҳамзистии осоиштаи онҳо эътибори ҷиддӣ медоданд. Халқи узбек дар хотир дорад, ки дар рузҳои ғоҷабори заминларзаи Тошканд (1968) нахустин шуда, гурӯҳҳо ва дастаҳои сохтмончиён ва бинокорони тоҷик ба мадад рафта буданд. Ҳамин гуна дар вақти заминларзаи Қайроққум дар соли 1985 рафиқони узбек аввалин шуда, бо озуқаю масолеҳи сохтмон ба ёрӣ омаданд ва дар рафъи оқибатҳои вазнини он саҳми ҳудро гузоштанд. Солҳои 60-ум ва 70-уми асри XX сохтмонҳои НБО-и Қайроққум дар Тоҷикистон, НБО-и Фарҳод дар Ўзбекистон, НБО-и Норақ дар Тоҷикистону нерӯгоҳҳои аловӣ дар ҳудуди Ўзбекистон майдонҳои бузурги бинокорӣ буданд, ки на танҳо намоёндагони ду халқи бародар, балки чандин халқу миллатҳои шуравиро ба ҳам қарин гардонда буданд. Ҳамкориҳои ду ҷумҳурӣ баъдан дар сохтмонҳои шохроҳҳои калони байниминтақавию байнидавлатӣ, роҳҳои оҳан, роҳҳои ҳавоӣ, иншоотҳои саноати сабук вусъат ёфта буд. Дар солҳои барои ҳар ду кишвар душвор роҳбарияти ҷумҳуриҳо ба анъанаҳои ёрии байниҳамдигарӣ эътибори хос дода, баҳри пойдории бинои муҳташами дустӣ тамоми захира ва имкониятҳоро истифода мебарданд.

Ҳамин тавр, омӯзиши таҳлили раванди ташаккули робитаҳои мардуми тоҷик ва узбек даврони шуравӣ моро ба чунин натиҷа овард:

1. Асос ва заминаҳои асосии робитаҳои байнидавлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистонро робитаҳо ва дустии халқҳои тоҷику узбек ташкил медиҳанд, ки тайи ҳазорсолаҳои зиндагии муштарак ва ҳамҷаворӣ ташаккул ёфта, арзишҳо ва суннатҳои хоси ҳудро доранд.

2. Дустиву бародарии халқҳои тоҷику узбек баҳусус дар замони мавҷудият дар таркиби Иттиҳоди шуравӣ хеле таҳким ёфта, дар давоми беш аз 70 сол дар раванди бунёди ҷомеаи сотсиалистӣ мазмуну мундариҷаи нав пайдо карданд.

3. Дар замони мавҷудияти ҷомеаи сотсиалистӣ халқҳои тоҷику узбек тавонистанд як силсила суннатҳои фарҳангӣ ва маънавӣ эҷод намоянд, ки онҳо имруз ҳамчун пойдори мустаҳкам дар рушди муносибатҳои гуманитариву фарҳангӣ хизмат менамоянд.

Зербоби дуюми боби аввал «**Шароити сиёсӣ ва иқтисодии муносибатҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар охири асри XX – ибтидои асри XXI**» ном гирифтааст. Барои халқи тоҷик солҳои 90-уми асри гузашта ҳамчун давраи мушкилу фоҷиабор ва сарнавиштсоз ба шумор мерафт. Дар натиҷаи пошхурии Иттиҳоди Шуравӣ алоқаҳои иқтисодии Тоҷикистон бо дигар кишварҳои аъзои Иттиҳод қатъ ёфт ва ҳодисаву рӯйдодҳои минбаъда боиси бухрони иқтисодиву молиявӣ дар қаламрави мамлакат гардиданд. Бухрони сиёсӣю иҷтимоӣ яке аз сабабҳои асосии зуҳури ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон гашт. Аз оғози соҳибистиклолӣ масъалаи низои дохилии давлати ҷавони тоҷикон бисёртар ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ ва давлатҳои манфиатдори қазияи Тоҷикистон, пеш аз ҳама Россия, Эронро ба ташвиш меандохт. Аз ҷумла, Президенти собиқи Ҷумҳурии Ўзбекистон И. Каримов аз хавфи паҳншавии оташи ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистон изҳори нигаронӣ намуда, моҳи сентябри соли 1992 ба Дабири Кулли Созмони Милали Муттаҳид мурочиат кард. Мурочиат ҷиҳати расонидани кумак ба Ҳукумати конститусионии Тоҷикистон дар рафъи низои дохилӣ аввалин иқдоми ҷониби Ўзбекистон ба ҳисоб рафта, барои ҷалби кумақҳои башардустона ба мардуми ҷумҳурӣ заминаи мусоид фароҳам овард. Ҳамзамон бояд эътироф намуд, ки бо ташаббуси роҳбарияти онвақтаи Ўзбекистон моҳи майи соли 1992 сарварони кишварҳои ИДМ дар Тошканд ҷамъ омада, қарорҳое қабул намуданд, ки дар қори пешгирии ҳатари густариши низои тоҷикон нақши худро бозиданд. Аз он ҷумла, Протокол дар бораи вазъ ва мақоми гурӯҳи нозирони ҳарбӣ ва неруҳои дастаҷамъӣ баҳри ҳифзи сулҳ дар ИДМ; Протокол дар бораи ҷойгиршавӣ ва фаъолияти гурӯҳи нозирони низоми ва неруҳои муштараки дастаҷамъӣ дар минтақаҳои низоъи байни давлатҳои иштирокчи ИДМ аз 15 майи соли 1992; Аҳднома дар бораи амнияти дастаҷамъӣ аз 15 майи соли 1992.

Дар аввалин суҳанронҳои худ Сарвари тозаинтиҳоби Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон самти афзалиятноки сиёсати хориҷии Ҷумҳурии

Тоҷикистонро устуворсозӣ ва таҳкими муносибатҳо бо ҳамсоякишварҳо эълон карда буданд. 19-уми ноябри соли 1992 муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Иҷлосияи XVI Шурои Олии Тоҷикистон бо «Мурочиатнома ба халқи шарифи Тоҷикистон» баромад карда, «...рушди минбаъдаи робитаҳои некуҳамсоиягӣ ва ҳамкориҳои гуногунҷанба бо давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, пеш аз ҳама, Россия, Ўзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркменистон ва дигарон» - ро чун вазифаҳои муҳимтарин эълон карда буданд.[19, 19]

Тавре ки мебинем, раванди устуворшавии робитаҳои дӯҷонибаи Тоҷикистону Ўзбекистон ба давраи вазнини ҷанги шаҳрвандӣ дар кишвари мо иттифоқ афтод. Яке аз аввалин сафарҳои сарвари давлати тоҷикон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон 4-уми январӣ соли 1993 ба пойтахти Ўзбекистон сурат гирифта буд[44, 169].

Дар рафти ин сафар байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон Шартномаи дӯстӣ, ҳамкорӣ ва якдигарфаҳмӣ имзо карда шуд, ки дар муносибатҳои байни ду давлат дар роҳи барқарор намудани муносибатҳои дӯстона қадами устувор ба ҳисоб мерафт. Ҳамин тавр, нақши Ҷумҳурии Ўзбекистон дар бартараф сохтани низои тоҷикон назаррас буда, ин кишвар аз ибтидои зиддиятҳои дохилӣ ҷонибдори пойдор намудани сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон ба ҳисоб мерафт.

Ҳамзамон, дар солҳои 90-уми асри гузашта дар робитаҳои байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон баъзе мушкилиҳо ва ихтилофи назар дар масоили сиёсӣ ва иқтисодӣ ба мушоҳида расиданд. Зухури мушкилиҳо ва нофаҳмиҳо ба сиёсати геополитикии Ҷумҳурии Ўзбекистон ва талошҳо баҳри устувор кардани мавқеи пешбарии худ дар минтақа алоқаманд буд. Гуфтанист, ки маҳз дар соли 1997 бори аввал дар зехни роҳбарияти онвақтаи Ўзбекистон тамоили арзёбии кишвар ҳамчун воҳиди ҳоси геополитикӣ ба назар мерасад. Маҳз дарки мақоми ҳоси доштани Ўзбекистон дар минтақа ба роҳбарияти ин давлат даст дод, ки аз неруҳои исёнгарӣ М. Худойбердиев, ки 9-уми ноябри соли 1998 кушиши қудратталабиро дар шимоли Тоҷикистон карда буд, дастгирӣ намояд. Тибқи изҳороти ҳукумати Тоҷикистон кушиши табaddулоти низомию давлатӣ аз тарафи ҷонибдорони собиқ сардори бригадаи зудамал полковник Худойбердиев амалӣ мешуд[37, 630].

Тибқи маълумоти расмӣ омодагии исёнгарон дар бошишгоҳҳои махсус дар ҳудуди Афғонистон ва вилояти Қизилхӯр Ўзбекистон сурат мегирифт. Маҳз аз ҳудуди кишвари ҳамсоя тақрибан 1300 исёнгарон ба ҳудуди вилояти Ленинобод зада даромада, фурудгоҳи вилоятӣ, як қатор биноҳои маъмуриро

дар Хучанд ишғол карда, ба қисми низомии неруҳои ҳукумати ҳамла карда буданд [58].

Тавре ки собиқ прокурори генералии Тоҷикистон С. Шаропов изҳор карда буд, «ҷонибдорони мусаллаҳи М. Худойбердиев бо дастгирии сарвазирӣ собиқ А. Абдуллоҷонов тайи солҳои 1995, 1996 ва 1997 чанд маротиба кушиши исён ва баромадҳои зиддихукумати карда, баъди шикаст хурдан дар Ўзбекистон паноҳгоҳ меёфтанд» [58].

Дар ин робита дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мавқеи мақомоти расмӣ Ҷумҳурии Ўзбекистон чунин баҳои возеҳу қотеона дода буданд: «фактҳо нишон медиҳанд, ки дар ин кишвар, мутаассифона, неруҳои ҳастанд, ки ба пешвогарӣ ва табдили кишварашон ба мамлакати соҳибқудрати ҳокими Осиёи Марказӣ талош доранд» [37,631].

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади ҳифзи риштаҳои дӯстӣ ва ҳамсоягӣ бо Ҷумҳурии Ўзбекистон ва бо мақсади таъмини амният дар минтақа мекушид зухуроти номатлубӣ дар муносибатҳои байни ду давлат бавучудомадаро бо роҳҳои дипломатӣ бартараф созад. Аз ҷумла, бо ташаббуси Ҷумҳурии Тоҷикистон 10 июли соли 1997 дар шаҳри Бекободи Ҷумҳурии Ўзбекистон мулоқоти вакилони ҳукумати ду кишвар бо роҳбарии сарвазирони кишварҳо доир гардид ва аз руи натиҷаи он қарори якҷоя ба имзо расонида шуд. Тибқи он ба роҳбарони вилоятҳо ва ноҳияҳои сарҳади супориш дода шуда буд, ки шартномаҳо оид ба истифодаи мавзеи Ўзбекистон аз ҷониби Тоҷикистон ба сифати чарогоҳ омода созанд [47, 47].

Дар соли 1998 робитаҳои байни Тоҷикистону Ўзбекистон то андозае густариш ёфтанд ва вохуриҳои сатҳи олӣ баргузор гаштанд. Аз ҷумла, 4-уми январи соли 1998 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо даъвати Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон Исроҳ Каримов ба Тошканд ташрифи расмӣ анҷом доданд. Дар доираи сафар 4 созишномаи байниҳукумати, дар бораи ҳисоб-баробаркунии интиқоли газ ва борҳо барои соли 1997 ва қарзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доир ба ҳамкориҳо дар соҳаҳои тандурустӣ, илм, техника, иттилоот, фарҳанг ва гуманитарӣ ба имзо расиданд.

Аммо робитаҳои дучонибаи Тоҷикистону Ўзбекистон дар миёнаҳои соли 1999 бо сабаби кушиши ба ҳудуди Ўзбекистон гузаштани ҷангиёни Ҷунбиши исломии Ўзбекистон, ки дар ҳоки Афғонистон қарор доштанд, боз муташанниҷ гардиданд. Вазъият аз он сабаб мураккаб гардида буд, ки дар натиҷаи таъқибу фишорҳои ҳукумати Ўзбекистон қисмати асосии ҷонибдорон, оила ва наздикони ташкилоти ифротгарӣ ба минтақаи

Қаротегин паноҳ бурданд. Тибки баъзе маълумот то охири июли соли 1999 дар маҳаллаҳои гурӯҳи ноҳияҳои Ғарм тақрибан 1009 (189 оила) фирориён аз водии Фарғона паноҳгоҳ ёфта буданд [37,631].

Дар охири моҳи июли соли 1999 гурӯҳи калони ҷангиёни Ҷунбиши исломии Ўзбекистон, ки дар маҳалли Ҳоит роҳ ёфта буданд, кушиши тавассути ноҳияи Ботканди Қирғизистон ба хоки Ўзбекистон даромадан карданд. Нерӯҳои мусаллаҳи Ўзбекистон маҷбур шуданд, ки сарҳади худро бо Қирғизистон банданд ва аз нерӯҳои ҳавоӣ истифода баранд. Ҳангоми ин амалиёт нерӯҳои ҳавоии Ўзбекистон маҳалҳои Қаротегин ва Ғармо низ бо баҳонаи он ки дар он ҷо урдугоҳҳои ҷангиёни Ўзбек ҷойгир буданд, бомбаборон карданд.

Аз ин ру, мавзӯи асосии гуфтушунидҳои дучониба коҳиши ташаннуҷ дар робитаҳои ду кишвари ҳамсоя ва баргардонидани онҳо ба маҷрои ҳамсоягии нек ва ҳамкорӣҳои судманд ба шумор мерафт. Метавон гуфт, ки дар ин раванд боздиди қорӣи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Тошканд дар моҳи апрели соли 2000-ум ҷиҳати иштирок дар воҳурии сарварони давлатҳои Ўзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон нақши муҳим бозид, ки дар рафти он Аҳдномаи амалҳои муштарак дар мубориза бо терроризм, ифротгароии сиёсӣ ва ҷиноятқорӣи муташаккили фаромарзӣ ба имзо расида буд. Мулоқоту гуфтушунидҳои сарони ду давлат аз майлу рағбати тарафҳо дар мавриди таҳкими раванди муносибатҳои неки ҳамсоягӣ башорат меод.

Боиси ёдоварист, ки дар ҳамоиши Душанбе як силсила санадҳои муҳим доир ба самтҳои гуногуни ҳамкорӣҳо, аз ҷумла, Меморандум дар бораи делимитатсияи сарҳади давлатии байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон ва ғайра ба имзо расида буданд. Бо вучуди ин баъзе мушкилоти дигар дар роҳи муътадил гардондани робитаҳои байниҳамдигарӣ, аз қабилӣ танзими робитаҳои моликиятӣ дар хатти интиқоли барқ ва базаҳои интиқолий, реструктуризатсияи қарзи Тоҷикистон, ифтитоҳ ва қори нуқтаҳои гумрукӣ ва марзӣ, роҳи ҳавоӣ, транзити молҳои махсус аз худуди Ўзбекистон, интиқоли гази табиӣ ва ғайра ҳал ношуда монданд. Ҳамзамон ҳамкорӣҳои дутарафаи наздимарзӣ дар самтҳои иқтисод, тичорат ва нақлиёт ба Тоҷикистону Ўзбекистон шароит фароҳам оварданд, ки дар ҷануб бо вилояти Сурхондарё, дар шимол бо Самарқанд, Сирдарё, Тошканд ва Фарғона мубодилаи иқтисодӣ ва рафтуомади шаҳрвандон ба роҳ монда шаванд.

Ҳамин тавр, аз далелу рақамҳо, мазмуну моҳияти созишномаву шартномаҳои байнидавлатӣ ва дараҷаи татбиқи онҳо маълум мегардад, ки новобаста ба монета ва мушкилоти мавҷуда дар робитаҳои сиёсии байни ду кишвар ҳамкориҳо низ дар сатҳу пояҳои гуногун ба мушоҳида мерасиданд. Ҷониби Тоҷикистон бо дурандешиву ояндабинии хоси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон талош бар он намуд, ки сарҳади тулонӣ бо Ҷумҳурии исломии Афғонистонро ҳифз намуда, амниятро на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар тамоми Осиёи Марказӣ ҳифз намояд ва нагузорад, ки бо ягон роҳе ё василае нафаре аз ҷангҷӯён вориди саҳнаҳои сиёсии кишварҳои минтақа, аз он ҷумла, Ҷумҳурии Ўзбекистон гардад. Дар натиҷа ҳақиқати ҳол равшан гардида, парчами дустиву бародарӣ дубора парафшон шуд. Таърих собит кард, ки ваҳдати халқҳо калиди муваффақиятхост[27].

Ҳамин тавр, бо назардошти авомили зикршуда метавон чунин натиҷагирӣ кард:

1. Робитаҳо ва ҳамкориҳои дустанаи халқҳои тоҷику узбек бо оғози раванди дастбӣ ба соҳибхитиёрии давлатӣ ва бунёди давлатҳои миллӣ аз имтиҳони ҷиддии таърих гузаштанд;

2. Бахусус барои миллати тоҷик, ки аллакай дар оғози солҳои 1990-ум ба оташи ҷанги шаҳрвандӣ кашида шуд, дар як вақт ҳал кардани вазифаҳои мураккаби дохилӣ ва ба роҳ мондани робитаҳои сиёсӣ дипломатӣ бо кишварҳои ҳамҷавор ниҳоят душвор буд. Хушбахтона, миллати тоҷик бо тӯфайли сиёсати воқеъбинона ва прагматикии Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тавонист дар як муддати кӯтоҳ аз оташи ҷанги дохилӣ берун шуда, сулҳу суботро дар сарзамини ҳеш устувор созад ва бо давлатҳои наздику дур муносибатҳои баробар ва судманди дучониба ва бисёрҷониба устувор созад;

3. Дар қатори аввалин давлатҳое, ки аз оғози истиқлолияти давлатӣ ба мардуми тоҷик дастӣ кумаку бародарӣ дароз кард ва дар раҳой аз оташи ҷанги шаҳрвандӣ ва устуворшавии сулҳу субот нақши беғаразонаи ҳудро гузошт, кишвари ҳамсояи Ўзбекистон ҳам буд. Роҳбарияти онвақтаи Ҷумҳурии Ўзбекистон бо вучуди душворӣ ва мураккабии вазъият, афзудани хатарҳои дохиливу берунӣ бо дарки дурусти воқеа ва равандҳои тағйирёбанда аз ҳукумати конститусионии Тоҷикистон пуштибонӣ кард ва робитаҳои дуустиву ҳамкориро устувор намуда, барои ворид шудани кишвари мо ба ҷомеаи байналхалқӣ ва равандҳои ҳамгарой дар минтақа мусоидат кард;

4. Ҳамзамон дар охири солҳои 1990-ум дар робитаи байни ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон баъзе душвориҳо ва мушкилиҳо ба назар расиданд, ки аз сиёсат ва мавқеъгириҳои Ҷумҳурии Ўзбекистон дар мавриди ҷойгоҳи хоси кишвар дар минтақа ва талошҳои он барои пешвой бармеомаданд. Хушбахтона, бо туфайли сиёсати воқеъбинона ва прагматикии сардори давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва силсилаи гуфтушунидҳои дучониба пеши роҳи сардшавии муносибатҳо то муддате гирифта шуд ва робитаи ду кишвари ҳамсоя муътадил гардид.

Боби дуюм – **“Хусусият ва вижагиҳои робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар даҳсолаҳои аввали асри XXI”** аз ду зербоб иборат аст. Зербоби аввали боб **«Вазъият ва вижагиҳои муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар даҳсолаи аввали асри XXI ва паёмадҳои он»** ном дорад. Тавре ки маълум аст, Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 24-уми сентябри соли 2002 қабул гардида буд, ҳамчун санади муҳимми муайянкунандаи сиёсати хориҷӣ мақоми давлатҳои Осиёи Марказиро дар низоми авлавиятҳои минтақавии кишвар баланд арзёбӣ намуда, зарурати рушди ҳамкорӣ ва ҳусни ҳамчаворӣ бо онҳоро таъкид мекард. Ҳамчунон таъкид карда мешуд, ки Тоҷикистон ҷонибдори густариши минбаъдаи таҷрибаи мусбат, бисёрасра ва созандаи ҳамзистии дугонаи халқҳои Осиёи Марказӣ буда, дар доираи сиёсати “дарҳои кушод” дар солҳои соҳибистиклолӣ дар сиёсати хориҷии хеш таваҷҷуҳи асосиро нахуст ба таҳким ва тавсеаи муносиботи ҳасана бо кишварҳои ҳамсояи Осиёи Марказӣ – Ўзбекистон, Қазоқистон, Туркменистон ва Қирғизистон равона намуда, робита бо ин давлатҳоро дар асоси дустӣ, эҳтирому эътимоди тарафайн, хайрхоҳӣ ва ҳамкориҳои судманду созанда таҳкиму густариш бахшиданист. Аз ин лиҳоз, Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон изҳор дошта буд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷонибдори ҳалли муаммоҳои сиёсӣ бо Ҷумҳурии Ўзбекистон бо роҳи муколамаи сиёсӣ буда, ин роҳро дар сатҳҳои дучониба ва дар ҷаҳорҷубаи фаъолият дар созмонҳои байналхалқӣ ҳам ҷонибдорӣ менамояд. Аз ҷумла, дар рафти боздиди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Ўзбекистон 4-уми майи соли 2000 сарони ду давлат бисёр масъалаҳои ба муносибатҳои дучониба дахлдоштаро баррасӣ намуда, диққати асосиро ба бартараф кардани мушкилоту монеаҳо дар роҳи тавсеаи ҳамачонибаи ҳамкориҳои бисёрҷониба дар Осиёи Марказӣ равона карда буданд. Ин ният хангоми сафари расмӣ президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон И. Каримов ба кишвари мо дар моҳи июни соли 2000 махсус таъкид карда

шуда буд. Интизорӣ мерафт, ки ин рӯйдодҳои муҳим ба муътадилшавӣ ва тавсеаи минбаъдаи робитаҳои ду давлат мусоидат хоҳад кард. Аммо рафти воқеаҳои минбаъда нишон доданд, ки дар робитаи ду давлат ҳоло ҳам мушкилоту монеаҳо зиёданд. Чунончи, дар рафти сафари расмӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон 27-уми декабри соли 2001 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо ишора ба душвории мавҷуда қайд карда буд, ки «муносибатҳои дӯстонаи Тоҷикистону Ҷумҳурии Тоҷикистон зимнан бонизом рушд мекунад, ҳарчанд як қатор муаммову мушкилоти ҳалнашуда вучуд доранд». Бахусус роҳбарияти кишвари ҳамсоя бо иқдоми пешгирифташ ба сардшавии муносибатҳо замина гузошт. Аз ҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рафтуомад речаи раводид қарор кард, алоқаи ҳавоӣ ба Душанбе қатъ намуд, сарҳади миёни ду ҷумҳуриро, ки хеле тулонӣ буда, аксаран мушаххас нашуда буданд, минагузорӣ кард ва ниҳоят дар соли 2010 бо қатъи содироти газу барқ ба Тоҷикистон аз низоми энергетикӣ Осӣи Марказӣ берун шуда, ба ҳаракати қатораҳо аз ҳудуди худ ба қисми ҷанубии Тоҷикистон – вилояти Хатлон хотима гузошт. Роҳи оҳани Амузанг, ки барои ба вилояти Хатлон кашондани маҳсулоту бор роҳи асосӣ буд, аз амалиёт бозмонд. Мушкилиҳои энергетикӣ Тоҷикистону Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати дигар низ дошт. Гап дар сари он аст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи захираҳои энергетикӣ обии Тоҷикистонро қабул надошт. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Форуми дуюми об барои кишварҳои минтақаи Осӣ ва Уқёнуси Ором дар мавзӯи «Амнияти вобаста ба об ва таҳдидҳои офатҳои табиӣ марбут ба об» 19-уми майи соли 2013-ум дар Таиланд чунин таъкид карда буданд: «Сарватҳои ғании обӣ ва гидроэнергетикӣ Тоҷикистон, ки дар олам яке аз бузургтаринҳо ба шумор мераванд, дар ҳолати самаранок ба қор андохтанашон метавонанд, барои ҳамаи кишварҳои минтақа судӣ зиёди иқтисодӣ оваранд. Потенсиали гидроэнергетикӣ мамлакати мо ба 527 миллиард квт/соат мерасад ва аз ин айни замон фақат 3-4 фоизаш истифода мешавад» [27].

Ба илова президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон И. Каримов қатъиян ба сохтмони НОБ-и Роғун зид мебаромад. Расман ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон изҳор мекунад, ки бунёди сарбанди 335 метрӣ дар минтақаи заминчунбӯҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Ба андешаи баъзе сиёсатшиносон И. Каримов аз он хавф дошт, ки Тоҷикистон бо бастанӣ чораҳои оби дарёи Вахш фишанги нерумандӣ фишоррасонино ба ҳамсоягонӣ худ ба даст меорад. Аз ҷониби дигар, монеаҳои эҷодкардаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳукумати Тоҷикистонро водор кард, ки ба рушди зерсохтори дохилии худ машғул шавад. Аз ҷумла, дар шароити

инҳисор хатти баландшиддати «Чануб-Шимол» сохта шуда, низоми энергетикии марказро бо вилояти Суғд пайваст кард. Роҳи оҳани нав сохта шуда, марказро бо роҳҳои чанубии мамлакат пайваст кард. Бештар аз 200 корхона аз гази табиӣ ба сузишвории алтернативӣ гузаронда шуда, маркази баркиву гармидиҳии «Душанбе-2» ба кор андохта шуда, баробар бо таъминоти гармӣ норасоии барқро дар зимистон коҳиш дод. Дар ин робита метавон аз панҷ самти асосии робитаҳои дучониба ёдовар шуд, ки бо туфайли тағйирот дар роҳбарияти кишвари ҳамсоя дигаргунии куллиро аз сар гузаронданд. Ин самтҳо пеш аз ҳама ба мушкилоти марзӣ, мушкилот дар самти нақлиёт, тичорат, энергетика ва сармоягузорӣ мансуб мешуданд. Ҳамин тавр, таҳлили таҳқиқи шароит ва вijaгиҳои робитаи ду давлат дар ибтидои асри XXI ба натиҷаҳои зерин овард:

1. Устувор шудани сулҳу субот дар қаламрави мамлакат ва гузаштан ба марҳилаи сохтмони баъдинизоъ, ки дар ибтидои соҳои 2000-ум сурат гирифт, ба роҳбарияти давлат ва ҳукумати Тоҷикистон шароит фароҳам овард, ки ба сиёсати ғайлоноии хориҷӣ бо назардошти таҳсил ва ҳимояи манфиатҳои миллии хеш даст занад. Ва дар низоми афзалиятҳои сиёсати хориҷии мамлакат пеш аз ҳама мушаххас намудани муносибатҳо ва ҳамкориҳо бо кишварҳои ҳамҷавор меистоданд;

2. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ мондани муносибатҳои муътадили дугона ва ҳамҷаворӣ бо Ҷумҳурии Ўзбекистон аҳаммияти хос дошт. Аз ин лиҳоз роҳбарияти кишвар як силсила иқдомотеро ба кор гирифт, ки ҳадафҳои он фароҳам овардани шароит барои баргараф кардани монеаҳо дар робита бо кишвари ҳамсоя буданд.

3. Монеаҳо ва душвории бештар аз мақоми яктарафаи роҳбарияти онвақтаи Ўзбекистон дар масоили иқтисодӣ то ба амнияти, аз ҷумла масоили марзӣ, нақлиёт, тичорат, энергетика ва сармоягузорӣ бармеомаданд. Ин омилҳо боиси сардшавии муваққати робитаҳои дар байни ду кишвари ҳамсоя дар даҳсолаҳои аввали асри ҳозир гардиданд. Ҳамзамон бояд таъкид кард, ки ин омилҳои ба маҷрои умумии робитаҳои дучониба ва бисёрҷонибаи ду кишвар дар минтақа ва дар сатҳи глобалӣ таъсири усулӣ ва стратегӣ расонда натавонистанд.

Зербоби дуоми боби дуом **«Ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар ибтидои асри XXI (хусусият ва самтҳои рушд)»** ном дошта, далели он аст, ки бо вучуди пеш омадани монеаҳо ва мушкилиҳои муваққатӣ ҳамкориҳои илмиву фарҳангӣ ҳамчун пойгоҳи маънавии дӯстиву ҳамсоягии нек арзиши худро аз даст навода буданд. Имзои Созишнома “Дар бораи ҳамкориҳои байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар соҳаи фарҳанг” дар соли

1998 дар шаҳри Тошканд ба муносибати фарҳангии байни ҷумҳуриҳо тақони нав дод, ки дар табодули барномаҳои фарҳангӣ ба мушоҳида расид. Моҳи майи соли 2003 бо ташаббуси Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Ўзбекистон ва сарпарастии ЮНЕСКО Фестивали байналмилалӣ “Баҳори Бойсун” баргузор гардид, ки дар он ансамбли тарона ва рақси “Баёзи куҳистон”-и ноҳияи Тоҷикобод сазовори ҷои аввал ва дипломи махсус доништа шуд.

Бо ташаббус ва дастгирии ҳукуматдорони Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар ин солҳо фаъолияти марказҳои фарҳангии миллатҳо ба роҳ монда шуданд. Чунончи, дар Тошканд 8-уми июни соли 1990 маркази милли-фарҳангии тоҷикон «Ориёно» таъсис ёфта буд, ки ҳадафи он рушди фарҳанг, забон, ҳифзи урфу одатҳои милли ва омӯзиши фарҳанги дигар халқҳо ба шумор мерафт. Дар шаҳрҳои Қизил, Самарқанд, Намангон, шаҳри Чирчиқ вилояти Тошканд, вилоятҳои Фарғона ва Сурхондарё марказҳои фарҳангии тоҷикон фаъолият мебарданд. Айни замон дар вилояти Бухоро маркази тоҷику форс «Офтоби Суғдиён» созмон дода шуда, ҳафтавори «Бухорои шариф» нашр мегардад. Инчунин, бо ибтиқори марказҳои фарҳангӣ рузномаи вилоятӣ «Овози Самарқанд», рузномаи ноҳиявӣ «Садои Сух» бо забони тоҷикӣ нашр мегарданд. Ба ғайр аз ин дар як қатор рузномаҳои ноҳиявӣ саҳифаҳои тоҷикӣ вучуд доранд. Дар мачмӯ метавон гуфт, ки Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар самти равобити фарҳангӣ ва илму маориф на дар суҳан, балки дар амал шарикӣ воқеӣ буда, ин робитаҳо ифодагари манфиат ва ояндаи неки ду кишвари ҳамсоя ва бародар мебошад. Мо бояд ин робитаҳоро мунтазам ва наздик дошта бошем. Зиёиён, шоирон ва нависандагони мо бояд ёдгориҳои бойи адабӣ илмиро тарҷума ва паҳн намоянд, фарҳанг ва урфу одатҳои халқҳоямонро омӯзанд, баҳри наздик сохтани халқҳо дар заминаи арзишҳои неки ва созанда ҷорабиниҳои илмӣ, фарҳангӣ ва адабӣ доир намоянд ва дастовард ва арзишҳои онро, ки халқҳои мо тӯли асрҳо ҷамъоварӣ ва сохтаанд, ҳифз намоянд. Бо назардошти дигаргунӣ ва омилҳои зикршуда дар раванди ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарии Тоҷикистону Ўзбекистон метавон чунин натиҷагирӣ кард:

1. Ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарии халқҳои тоҷику узбек ҳамеша дар тамоми таърихи ҳамзистии осоиштаи онҳо ҳамчун меҳвари асосии тамоми робитаҳо баромад мекарданд ва дар даврони истиқлолият ҳам арзиш ва аҳамияти онҳо коҳиш нашуд;

2. Дар даврони истиқлолият ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарии ду кишвари ҳамсоя коста нашуда, балки моҳият, мазмун ва миқёси нав пайдо карданд. Дар ин солҳо як силсила ҷорабиниҳои нави фарҳангӣ аз қабилӣ

баргузории Рузҳои фарҳангӣ, намоишномаҳо, выставкаҳо, озмунҳои гуногун, эҳёи санъату суннатҳои қадимаи мардумӣ эҳё ва намуди тоза ба худ гирифтанд.

3. Дар раванди пешравии ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарӣ дар қатори ниҳодҳои давлатӣ унсурҳои ғайридавлатӣ ва ҷамъиятӣ – аз қабили ҷамъиятҳои дустӣ, марказҳо ва намоёндагиҳои фарҳангии тоҷикон ва узбекҳо дар кишварҳои ҳамдигар ҳамчун нақлқунандагон ва муаррифиқунандагони арзишҳои суннатҳои миллии ҳамаи худро гузоштанд.

Боби сеюм **«Шароит ва дурнамои тавсеаи ҳамкориҳои дучонибаи Тоҷикистон ва Узбекистон дар қаринаи шарикӣ стратегӣ»** ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Зербоби якум – **«Шароитҳо ва хусусиятҳои ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Узбекистон дар қаринаи шарикӣ стратегӣ ду кишвар»** ба раванди муътадил гаштани робитаҳои байнидавлатӣ бахшида шудааст. Тавре дар боло ишора рафт, робитаи ду давлати ҳамсоя аз моҳи сентябри соли 2016 марҳилаи сифатан навро аз сар гузаронид ва ин бесабаб набуд. Тирамоҳи соли 2016 бо ивазшавии қудрат дар Тошканд раванди муътадилшавии робитаҳои тоҷикону узбекон оғоз ёфт. Президенти тозаинтиҳоби Узбекистон Шавкат Мирзиёев Осиёи Миёнаро дар сархати авлавиятҳои дипломатии хеш қарор дода, эълон кард, ки нисбати Тоҷикистон сиёсати ошкоро ва прагматикӣ хоҳад бурд [60].

Дар соли 2017 ҳукумати Узбекистон Стратегияи амалро дар панҷ самти афзалиятноки рушд то соли 2021 тасдиқ кард, ки дар он вазифаи дар атрофи ҷумҳурӣ эҷод кардани камарбанди амниятӣ, субот ва ҳамсоиягии неқ пешниҳод мешуд [9].

Ҳалли ин вазифа эҷоди муколамаи сифатан навро бо Душанбе тақозо дошт. Моҳи марти соли 2018 боздиди давлатии Ш.Мирзиёев ба Душанбе сурат гирифт, ки онро метавон оғози диқаргуниҳои кулӣ дар робитаҳои Тоҷикистон ва Узбекистон номид. Дар анҷоми гуфтушунидҳо ҷонибҳо 27 созишномаҳо дар соҳаҳои иқтисодиёт, амният, илм ва фарҳанг ба имзо расонданд [61].

Моҳи августи ҳамаи сол Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Тошканд боздиди ҷавобӣ кард. Президенти Узбекистон ҳамаи барҷастаи шахсии Президенти Тоҷикистонро дар таҳкими алоқаҳои устувори дустона бо ордени "Эл-юрт хурмати" [85] тақдир кард. Сарварони давлатҳо 26 созишнома, аз ҷумла Аҳдномаҳо оиди шарикӣ стратегӣ ба имзо расонданд [70].

Тааххудоти калидии чонибҳо ба масъалаи НОБ-и Роғун ва масъалаи марзҳо бахшида шуда буданд. Тошканд расман аз муқовимати баъдина ба татбиқи лоиҳа даст кашида, ҳайати ҳукумати роҳи чихати иштирок дар маросими ба кор даромадани агрегати якуми неруғоҳ дар моҳи ноябри соли 2018 фиристод. Ҳамзамон чонибҳо оиди танзими китъаҳои марзҳои баъди фурупошии Иттиҳоди шуравӣ (192 км)-ро ба мувофиқа расонид, тартиби истифодаи садди Фарҳодро, ки дар минтақаи сарҳадӣ буд, муайян карданд [69].

Объекти мазкур моликияти Ўзбекистон ҳисобида шуда, замини зери он ҳудуди Тоҷикистон доништа шуд. Метавон гуфт, ки баъд аз ин робитаҳои сиёсӣ ҳислати мунтазамро гирифтанд. Муътадилшавии муколамаи сиёсӣ ба афзудани суръати рушди ҳамкориҳои иқтисодӣ шароит фароҳам овард. Моҳи март соли 2018 роҳбарони Тоҷикистон ва Ўзбекистон вазифаи афзун кардани гардиши молии ҳамдигариро то 500 миллион доллар то соли 2020 пешниҳод карданд ва ба ин хотир як силсила иқдомоте пеш гирифтанд [63].

Аз ҷумла, протседураҳои гумрукӣ соддатар карда шуданд, микёси ғайолиятҳои намоиши выставкаи васеъ карда шуданд ва Созишнома оиди тичорати озод амалӣ гардида истодааст [7]. Тошканд ба хоҳири рӯйи пуш кардани хароҷоти корхонаҳои тоҷик ба содироти молҳои Ўзбек хатти қарзидиҳӣ ба андозаи 100 миллион доллар ҷудо кард [8].

Дар натиҷа тичорати байни ду кишвар аз 70 миллион доллари соли 2016 то 362 миллион доллари 2019 афзуд. Ўзбекистон ба қатори панҷ шарикҳои тичоратии Тоҷикистон бо ҳаҷми 8% дохил шуд, ҳарчанд ки дар ҳаҷми гардиши миллии Ўзбекистон ҳаҷми Тоҷикистон камтар аз 1%-ро ташкил медед.

Байни ҳар ду кишвар як навъ тавозуни паритетии тичоратӣ устувор шуд: содироти Тоҷикистон (алюминий, семент) аз рӯйи нарх тақрибан ба содироти аз Ўзбекистон баробар аст, аммо содироти Ўзбекистон маҳсулоти сатҳи баландтари коркард (нассочӣ, нуриҳои минералӣ, ашёи пластикӣ, металл, таҷҳизот, автомобил)-ро ташкил медиҳад. Дар тичорати байниҳамдигарӣ мубодилаи захираҳои энергетикӣ мақоми муҳим дорад. Дар соли 2018 Тошканд алоқаи маҷмӯи шабакаи электрикии Тоҷикистонро бо низомии муттаҳидаи энергетикӣ Осиёи Марказӣ, ки аз соли 2009 қатъ шуда буд, барқарор кард. Ин амал ба Тоҷикистон имкон дод, ки содироти барқро ба Ўзбекистон дар мавсими тобистон ба роҳ монанд. Дар соли 2019 Тоҷикистон ба Ўзбекистон 1,4 млрд кВт/соат нерӯи барқро ба маблағи 28,5

млн долл. нақд намуд ва дар дурнамо ин шумораро ба 5 млрд. кВт/ соат расониданист [71].

Ба ин хотир, Тоҷикистон бо дастгирии молиявии Бонки осиёии рушд (35 миллион доллар) зерсохтори шабакавино модернизатсия карда истодааст. Дар навбати худ Тошканд фуруши гази табино ба Тоҷикистон, ки дар соли 2012 қатъ шуда буд, эҳё намуд. Дар соли 2019 Тоҷикистон 140 млн куб. м гази узбекро (ба маблағи 17,7 млн долл.) харидорӣ намуд [84]. Барои иқтисодиёти Тоҷикистон гази Ёзбекистон аҳамияти стратегӣ дорад, зеро имкон медиҳад, ки як силсила корхонаҳои истеҳсоли ба кор андохта шаванд.

Тоҷикистон ва Ёзбекистон ҳамкориро дар соҳаи нақлиёт, ки муддати мадиде дар робитаи байни онҳо проблемавӣ буд, ғаёл гардонданд. Аз ҷумла, ҷонибҳо тарифҳоро паст карда, қоидаҳои интиқоли фаромарзии молҳо ва мусофиронро бо нақлиёти автомобилӣ ва роҳи оҳан сабуктар гардонид, хатҳои ҳавоӣ ва заминиро, ки солҳои 90-ум қатъ шуда буданд, ба кор андохтанд. Беш аз 17 нуқтаҳои назоратӣ-гузаргоҳиро қушоданд [86].

Ҷумҳурии Ёзбекистон қитъаи роҳи оҳани Ғалаба-Амузангро дар сарҳади вилоятҳои Сурхондарё ва вилояти Хатлон, ки соли 2011 бардошта шуда буд, барқарор кард. Ин омилҳо барои Тоҷикистон, ки аз транзити борҳо тавассути ҳудуди Ёзбекистон вобаста буд, саривактӣ ва муҳим буда, имконият доданд, ки хароҷотҳои нақлиётӣ ва арзиши маҷмуии содирот қоҳиш дода шуда, ба таҳарруқи мардум ва ғаёлнокии қорини онҳо мусоидат кард.

Дар натиҷаи саъю талош ва иқдомҳои наҷиби Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Ёзбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев дар самти эҳёи муносибатҳои неки ҳамсоягӣ, ҳусну тафоҳуми ҳамҷаворӣ, дустиву бародарӣ аз нав ба маҷрои аввалии ҳеш баргашта тамоми мардуми ин ду кишварро руҳбаланд намуд. Бо итминони қомил метавон гуфт, ки маҳз сиёсати оқилона, хирадмандона ва дурандешона, иродаи неки сарварони аввали сиёсии ду кишвар – Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Ёзбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев муносибат ва равобити дустонаву бародаронаи халқҳои тоҷику узбекро ба маҷрои солиму созанда равона сохта, ба танзими муносибатҳои мутақобилан судманд ба манфиати мардумони ҳарду кишвар заминаи устувор гузошт.

Ҳамин тавр, таҳлилу баррасии анҷомёфта моро ба ҳулосаҳои зерин овард:

1. Муътадил шудани робитаҳои ду кишвар бо туфайли талошҳо ва сиёсати воқеъбинона ва прагматикии Сарварони ду давлат – Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Шавкат Мирзиёев имконпазир гардид;

2. Омили муҳимми муътадил гардондани робитаҳои дучониба эътирофи мавҷудияти монеаҳо ва мушкилиҳо ва омодагӣ барои рафъи онҳо мебошад;

3. Монеаҳо ва мушкилиҳои дучониба марҳила ба марҳила, пайгирона бартараф карда шуда, барои тавсеаи ҳамкориҳои минбаъда шароити муосид фароҳам оварданд. Аз он чумла, бартараф шудани душвориҳо, ҳал шудани масоили марзӣ, энергетикӣ, нақлиётӣ-коммуникатсионӣ имкон дод, ки робитаҳои ду кишвар ба сатҳи баландтар – ба сатҳи шарикӣ стратегӣ бароварда шаванд;

4. Муътадил шудани робитаҳои дучониба ва устувор шудани шарикӣ стратегӣ мавқеи ду кишварро дар раванди ҳамгироии минтақавӣ мустаҳкам кард ва имичи байналхалқӣ онҳоро боло бурд;

Зербоби дуюм **«Афзалиятҳо ва дурнамон тавсеаи ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон»** ном дошта, таҳлилу пешниҳодҳо дар асоси омӯзиш ва бо назардошти тағйироти мусбӣ дар робитаҳои ду кишвари ҳамсоя тайи солҳои охир ва зарурияти истифодаи зарфияти бузурги мавҷуда анҷом дода шудааст. Ҳамкориҳои минбаъда ҷиҳати ташаккули тарафҳои рақобатпазир барои интиқоли борҳои тичоратии беруна бо иштироки роҳҳои оҳани Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон имкони таъмини боркашонии самарабахшро тавассути долонҳои нақлиётӣ амалкунанда фароҳам меоранд. Хусусияти афзалиятноки ҳамкорихоро дар соҳаи фарҳангию гуманитарӣ, рушди робитаҳои мустақим ва табодули таҷриба байни муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ, воситаҳои ахбори омма, иттиҳодияҳои эҷодӣ ва варзишӣ, ташкилотҳои ҷавонон ва бонувон, иттифокҳои касаба ва дигар ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандиро таъкид намудан зарур мебошад. Барои соҳибкорони тоҷику узбек вазъияти муносиби ба амал омада имкон фароҳам овардааст, ки тичорат дар тамоми самтҳои фаъолият ҷаҳиши ҷиддӣ кунад. Баробари ин ҳамкориҳои соҳибкорони ҳар ду ҷумҳурӣ дар самти истеҳсоли низ вусъат гирифта, ҳам дар Тоҷикистон ва ҳам дар Ўзбекистон коргоҳу корхонаҳои саноатӣ, кишоварзӣ ва бинокорӣ арзи ҳастӣ намуда истодаанд, ки дар рушди кишварҳо саҳми калон мегузоранд. Тамоми самтҳои ҳамкорӣ, ки ба густариши дустӣ, ривочи дипломатияи мардумӣ ва робитаҳои фарҳангӣ алоқаманданд, дар бандҳои ёддошти тафохум сабт гардидаанд. Тибқи он тарафҳо ҳамкориро дар соҳаҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ, фарҳангӣ-маърифатӣ, илмӣ

ва иттилоотӣ тибқи қонунгузориҳои давлатҳои худ ва дар асоси баробарӣ, эҳтироми тарафайн ва манфиати ҳамдигар ба роҳ мемонанд.

Бо ташаббус ва ибтикори Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ва президенти Ўзбекистон Шавкат Мирзиёев муяссар шуд, ки робитаҳои дучонибаи кишварҳоро аз нав эҳё созанд, ки ин омил воқеан ба ҷойгиршавии неруҳо дар Осиёи Марказӣ таъсир мерасонад. Аксари қоршиносон бар он ақидаанд, ки ин ҳодисаи бузурги таърихӣ ва ҳеле пурмаҳсул дар муносибатҳои дучониба мебошад. Ҳамин тавр, бо назардошти омилҳои зикршуда метавон чунин натиҷагирӣ кард:

1. Муътадил шудани робитаҳои дучониба ва бисёрҷониба, ба сатҳи шарикии стратегӣ баромадани онҳо дурнамои ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистонро дар дар даҳсолаҳои наздик муайян кардаанд;

2. Имруз ҳамкориҳои ду давлат натавонанд дар сатҳи дучониба, балки дар сатҳи бисёрҷониба, дар ҷаҳонҷубаи нисбатҳои ҳамгарой – ИДМ, СҲШ, СҲИ мазмуну мундариҷа ва миқёси нав пайдо кардаанд, ки дар миёни онҳо пеш аз ҳама масъалаи амният, тавсеаи ҳамгарой дар соҳаҳои иқтисодӣ, гуманитарӣ ба мақоми аввал баромадаанд;

3. Ҳамкориҳои ду кишвари ҳамсояро дурнамои ҳеле хубе дар самтҳои кишоварзӣ, саноати сабук, энергетика, нақлиёт, технологияи инноватсионӣ интизор аст;

4. Ҳамкорӣ дар соҳаи амният ва ташкили муқовимати муштарак бар зидди таҳдидҳои имрузаи глобалӣ – терроризм, ифротгарой, қочоқи маводи мухаддир, ҷинояткориҳои муташаккили фаромиллӣ ба мақоми аввал баромада, ҳамкориҳои зич ва ҳамроҳанг сохтани фаъолият ва амали сохторҳои қудратӣ ва амниятии ду кишварро тақозо дорад.

Дар ҳулоса натиҷаҳои бадастомада, тавсияҳо ва пешниҳодҳои муаллиф оварда шудаанд.

ХУЛОСА

Таҳлили муносибатҳои маҷмӯӣ ва фарогири Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар замони соҳибхитиярии давлатӣ нишон медиҳад, ки ду кишвар давраи гуногуни сатҳи муносибатҳоро паси сар карданд ва беҳтар шудани муносибатҳои байнидавлатӣ ба нафъи ҳарду давлат мебошанд, зеро онро манфиатҳои миллии тарафайн тақозо мекунад.

Ҳамин тавр, бо назардошти омилҳои зикршуда метавон чунин натиҷагирӣ кард:

1. Ба муносибатҳои байнидавлатии Тоҷикистон ва Узбекистон, ки бар асоси робитаҳои чандинасраи таърихӣ ва маънавии ду халқи бародар ташаккул ёфтаанд, сатҳи баланди эътимоди мутақобил, дустии самимӣ ва ёрии ҳамдигарӣ хос мебошад. Дӯстиву ҳамкориҳои Тоҷикистону Узбекистон заминаи бойи таърихиву сиёсӣ ва иҷтимоиву фарҳангӣ дошта, тайи асрҳои зиёде шакл гирифтаанд ва дар даври истиқлолият барои инкишофу тавсеаи ҳамкориҳои миқёсан васеъ ва мазмунан бой ҳамчун таҳкурсии боэътимод хизмат карда меоянд.

2. Дӯстиву бародарии халқҳои тоҷику узбек бахусус дар замони зиндагии муштарак дар таркиби Иттиҳоди шуравӣ хеле таҳким ёфта дар давоми беш аз 70 сол дар раванди бунёди ҷомеаи сотсиалистӣ мазмуну мундариҷаи нав пайдо карданд. Тайи мавҷудияти ҷомеаи сотсиалистӣ халқҳои тоҷику узбек тавонистанд як силсила арзишҳо ва суннатҳои фарҳангӣ ва маънавӣ эҷод намоянд, ки онҳо имруз ҳам чун таҳкурсии пойдори мустаҳкам дар рушди муносибатҳои гуманитариву фарҳангӣ хизмат менамоянд. Ин навъ бародариву рафокатро мо дар мисоли рафъи заминларзایی шадиди соли 1968-ум дар шаҳри Тошканд руҳдода, заминларзایی соли 1985-ум дар Қайроққум баамаломата, пешгирии хатари паҳн шудани ҷанги шаҳрвандии соли 1992-юм дар Тоҷикистон сарзада дар минтақа, баргараф намудани оқибатҳои садамаи обанбори «Сардоба»-и Ҷумҳурии Узбекистон дар соли 2020-ум ва даҳҳо ҳодисаву имтиҳони тақдир ба мушоҳида гирифта метавонем.

3. Робитаҳо ва ҳамкориҳои дустонаи халқҳои тоҷику узбек бо оғози раванди дастёбӣ ба соҳибхитиярии давлатӣ ва бунёди давлатҳои миллӣ аз имтиҳони ҷиддии таърих гузаштанд. Бахусус барои миллати тоҷик, ки аллакай дар оғози солҳои 1990-ум ба оташи ҷанги шаҳрвандӣ кашида шуд, дар як вақт ҳал кардани вазифаҳои мураккаби дохилӣ ва ба роҳ мондани робитаҳои сиёсӣ дипломатӣ бо кишварҳои ҳамҷавор ниҳоят душвор буд. Хушбахтона, миллати тоҷик бо туфайли сиёсати хирадмандонаи воқеъбинона ва прагматикӣ Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тавонист дар як муддати кӯтоҳ аз оташи ҷанги дохилӣ берун шуда, сулҳу суботро дар сарзамини хеш устувор созад ва бо давлатҳои наздику дур муносибатҳои баробар ва судманди дӯчониба ва бисёрҷониба устувор созад.

4. Дар қатори аввалин давлатҳои, ки аз оғози истиқлолияти давлатӣ ба мардуми тоҷик дастӣ кумаку бародарӣ дароз кард ва дар раҳой аз оташи ҷанги шаҳрвандӣ ва устуворшавии сулҳу субот нақши беғаразонаи ҳудро гузошт, кишвари ҳамсояи Узбекистон ҳам буд. Роҳбарияти онвақтаи

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо вучуди душвориҳо ва мураккабии вазъият, афзудани хатару таҳдидҳои дохиливу берунӣ бо дарки дурусти воқеаҳо ва равандиҳои зуд-зуд тағйирёбанда аз ҳукумати конститусионии Тоҷикистон пуштибонӣ кард ва бо он робитаҳои дустиву ҳамкорию устувор намуда, барои ворид шудани кишвари мо ба ҷомеаи байналхалқӣ ва равандиҳои ҳамгароӣ дар минтақа мусоидат кард.

5. Ҳамзамон дар охири солҳои 1990 –ум дар робитаи байни Тоҷикистон ва Тоҷикистон баъзе душвориҳо ва мушкилиҳо ба назар расиданд, ки аз сиёсат ва мавқеъгириҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавриди ҷойҳои хоси кишвар дар минтақа ва талошҳои он барои пешвой бармеомаданд. Хушбахтона, бо тӯфайли сиёсати воқеъбинона ва прагматикӣ сардори давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва силсилаи гуфтушунидҳои дучониба пешӣ роҳи сардшавии муносибатҳо то муддате гирифта шуд ва робитаи ду кишвари ҳамсоя муътадил гардид.

6. Мушкилот ва душвориҳо, ки дар ибтидои аср байни ду кишвар ва дар робитаи ҳамкориҳои онҳо ба баъзе нофаҳмоӣҳо андохтанд, ба тӯфайли сиёсати прагматикӣ ва хирадмандонаи роҳбарони ду давлат - Эмомалӣ Раҳмон ва Шавкат Мирзиёев тайи солҳои охир бомуваффақият бартараф карда шуда, афзалият ва самтҳои нави ҳамкориҳои дучониба ва ҷандҷониба тарҳрезӣ ва амалӣ шуда истодаанд. Бо талошу кушишҳо ва сиёсату мавқеъгириҳои Роҳбарони Тоҷикистон ва Тоҷикистон дар робитаи раванди ҳамкориҳои ду давлати ҳамсоя шаронту заминаҳои нави ҳамкориҳо дар сатҳи шарикӣ стратегӣ ва ҳампаймонӣ устувор фароҳам омаданд ва имконияти тавсеаи онҳо пеш омад.

7. Имруз ҳамкориҳои ду давлат на танҳо дар сатҳи дучониба, балки дар сатҳи бисёрҷониба, дар ҷаҳорҷубаи ниҳодҳои ҳамгароӣ ҳам дар сатҳи ҷаҳонӣ ва ҳам минтақавӣ шуруъ аз СММ то ба ИДМ, СҶШ, СҶИ мазмуну мундариҷа, сифат ва миқёси нав пайдо кардаанд. Метавон гуфт, ки муътадил гардидани муносибатҳои байнидавлатӣ Тоҷикистон ва Тоҷикистонро ба муҳаррирони раванди ҳамгароӣ табдил дод, ки бо ташаббуси талошҳои онҳо раванди ҳалли мушкилоти байниҳамдигарии кишварҳои минтақа маҷроӣ воқеъ ва умедбахш пайдо кард ва ниҳоди нави ҳамгароиро ба унвони Маҷлиси машваратии сарони кишварҳои Осиёи Марказиро ташаккул дод.

8. Сатҳи баланди боварӣ ва эътимод дар байни ду кишвари шарик ва ҳампаймон инъиқоди аҳдномаҳои дучониба [2] оид ба шарикӣ стратегӣ ва робитаҳои иттифоқӣ [3] буда, барои рушди минбаъдаи ҳамкориҳо заминаҳои устувори ҳукукиву меъёриро фароҳам овардаанд. Дар ҳоли ҳозир байни

сохторҳои мухталифи давлативу ғайридавлатии ду кишвар беш аз 200 созишномаву шартномаҳо ба имзо расидаанд, ки ҳар кадоме аз онҳо дар тавсеа ва рушди ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷониба мусоидат намуда истодаанд.

9. Робитаҳои муваффақонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон ба шаклгирии фазои нав ва устувори ҳамкориҳои байнидавлатӣ дар минтақаи Осиёи Марказӣ мусоидат намуданд. Дар ин робита, идома додани раванди баргузориҳои ҳарсолаи мулоқотҳои машваратии сарварони давлатҳо ва машваратҳои ниҳодҳои сиёсати хориҷии кишварҳои Осиёи Марказӣ дар сатҳҳои гуногун аҳамияти хос касб кардааст.

Силсилаи вохуриҳои мазкур бори аввал дар соли 2017 бо ташаббуси президенти тозаинтиҳоби Ўзбекистон Ш. М. Мирзиёев оғоз ёфтанд, ки ӯ метавон гуфт, сиёсати хориҷии кишварашро аз инзिवои якҷониба ба самти ошкорбаёнӣ бештар тағйир дод. Бо афзудани талошҳои Ўзбекистон барои ба эътидол овардани равобит бо ҳамсоягонаш имкони эҳёи чунин мулоқотҳо фароҳам омад. Дар натиҷа, аз соли 2018 инҷониб онҳо пайваста дар маконҳои кишварҳои мухталифи Осиёи Марказӣ баргузор мешаванд. Азсаргирии мулоқотҳо дар доираи раҳбарони Осиёи Марказӣ на танҳо як ҷанбаи нави сиёсати хориҷии онҳо, балки идомаи стратегияи мувозинат байни марказҳои қудрат, ки барои давлатҳои хурди минтақа анъанавӣ аст, ба шумор меравад. Аз ҷумла, 14 сентябри соли 2023 дар шаҳри Душанбе мулоқоти панҷуми президентҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ баргузор гардида буд.

10. Ҳамкорӣ дар соҳаи тичоративу иқтисодӣ самти муҳимтарини муносибатҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистон ва Ўзбекистон мебошад. Тибқи изҳороти сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Ҷумҳурии Ўзбекистон А. Раҳмонзода тайи солҳои охири шарикии стартегӣ ва ҳамҷаворӣ (солҳои 2018 – 2022) дар ҳамаи соҳаҳои иқтисоди миллӣ ҳамкориҳо вусъат ёфта, дар муносибатҳои дучониба комёбиҳои назаррас ба чашм мерасанд. Махсусан, дар самти иқтисодӣ ва тичоратӣ ҳамкориҳо ба маротиб густариш ёфта, байни корхонаву муассисаҳо ва марказҳои савдову тичоратии ду кишвар гардиши молу маҳсулот ба маротиб боло рафтааст. Агар дар соли 2018 гардиши савдои молу маҳсулот миёни Тоҷикистон ва Ўзбекистон 287 млн доллари ИМА-ро ташкил дода бошад, пас, ин нишондиҳанда дар соли 2019 ба 362 млн доллар ва дар соли 2020 бо дарназардошти мушкilotи вабои COVID–19 ба 333,8 млн доллари ИМА баробар гаштааст. Ҳамзамон дар соли 2021 гардиши тичорати мутақобила миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон

447, 8 миллион доллари амрикоиро ташкил дода буд, ки нисбат ба соли 2020 114 миллион доллар ё худ 34,2 % зиёд буд. [193]

11. Дар пешбурди раванди ҳалли босамари мушкилоти сарҳадии байни ду давлат инъиқоди Шартнома дар бораи қитъаҳои алоҳидаи Сарҳадии давлатии Тоҷикистон ва Ўзбекистон, ки дар таърихи 9-уми марти соли 2018 дар шаҳри Душанбе ба имзо расида буд, аҳамияти калон дошт.

12. Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон аз замони муътадил гардидани робитаҳои байнидавлатӣ пайваста изҳор мекунанд, ки ҷонибдори истифодаи оқилона ва судманди маҷмуи захираҳои обиву энергетикӣ минтақаи Осиёи Марказӣ мебошанд. Дар ин маврид баста шудани як силсила лоиҳаҳои муштараки гидроэнергетикӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рушди минбаъдаи ҳамкорӣҳои энергетикӣ ду кишвар заминаи бозғамӣ фароҳам хоҳад овард. 2 июни соли 2022 дар рузҳои сафари Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба соҳтмони неругоҳи барқии оби Зарафшон ҳусни оғоз бахшида шуд. Объекти мазкур нахустин лоиҳаи бузурги ҳамкорӣҳои дучониба дар самти энергетика мебошад. Лоиҳа аз ҷониби ниҳодҳои бузурги байналмилалӣ, аз қабили Ширкати байналмилалӣи молиявӣ, Бонки асиёии рушд ва Бонки аврупоии таҷаддуд ва рушд маблағгузорӣ карда мешавад. Инъиқоди созишнома ҷиҳати харидорӣи энергияи барқӣ содиркардаи неругоҳи барқӣ оби Роғун ба рушди ҳамкорӣҳои ду давлат ва қори босамари шабакаҳои барқӣ шароити мусоид фароҳам меорад. ҚСҚ «Шабакаҳои миллии барқӣ Ўзбекистон» бо мақсади нигоҳ доштани тавозуни захираҳои энергетикӣ ва об, таъмини устувори неруи барқӣ истеъмолкунандагон дар якҷоягӣ бо Ҷумҳурии Тоҷикистон лоиҳаи сармоягузорӣ «Таҷдиди ҳатти интиқоли барқӣ 500 квт Гузар-Регар (Л-507) дар Ҷумҳурии Ўзбекистон»-ро амалӣ намуд. Дар доираи лоиҳа дар ҳудуди Ҷумҳурии Ўзбекистон қитъаи 64-километрии хати интиқоли барқӣ 500 квт Гузар-Регар (Л-507) таҷдид карда шуд. Лоиҳа дар асоси протоколи Комиссияи байниҳукуматӣ оид ба ҳамкорӣҳои тичоративу иқтисодии миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон амалӣ гардид. Таъбиқи лоиҳа эътимоднокии таъмини неруи барқро ҳангоми қори параллели системаҳои энергетикӣ Ўзбекистон ва Тоҷикистон таъмин хоҳад кард. Ҳамроҳшавии Тоҷикистон ба низомии ягонаи энергетикӣ Осиёи Марказӣ шаҳодати ба сатҳи нав баромадани ҳамкорӣҳои энергетикӣ Тоҷикистону Ўзбекистон ва дигар ҷумҳуриҳои минтақа хоҳад буд.

13. Рамзи воқеии таҳкими дустӣ ва ҷонибдорӣи ҳамдигарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон аз пешрафти иқтисодиву иҷтимоӣ ва сиёсии яқдигар ба роҳ андохтани раванди сохтмони силсилаи иншоотҳои иҷтимоӣ дар қаламрави ҳар ду давлат мебошад. Намунаи воқеии ин гуфтаҳо ба истифода додани маҷмааи тиббӣ дар таърихи 10 – уми июни соли 2021 дар ноҳияи Кубодиёни вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон бо саҳмияи Ўзбекистон ва сохтмони мактаби таҳсилоти умумӣ дар ноҳияи Ургути вилояти Самарқанди Ҷумҳурии Ўзбекистон, ки аз ҷониби Тоҷикистон сохта шуда буд, ба шумор мераванд. Бо дар назардоштаи қаробати фарҳангӣ ва муштарақоти фарҳангии халқҳои тоҷику узбек, гуфтарии минбаъдаи ҳамкориҳо дар соҳаи фарҳангиву гуманитарӣ, муҳайё намудани шароити мусоид барои рушди матбуоти даврӣ ва нашри китобу маҷаллаҳо ва рузномаҳо бо забонҳои тоҷикиву узбекӣ, тақвияти рушди ҳамкориҳо дар соҳаҳои фарҳанг, маориф, варзиш, сайёҳӣ, ҷавонон, тавсеаи таъдуди дӯстона миёни намоёндагони воситаҳои ахбори омма, муассисаҳои илмӣ- тадқиқотӣ, ҷамъиятҳои дӯстӣ, гуруҳҳои эҷодиву бадеӣ ва театрҳои ҳар ду мамлакат ба мақсад мувофиқ мебошад.

14. Дар қаринаи устуворшавӣ ва тавсеаёбии шарикӣи стратегӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон (аз соли 2018) мустақкам қардани ҳамкориҳо ва амалҳои муштарақ дар масъалаҳои таъмини амният дар минтақаи Осиёи Марказӣ аз авлавиятҳои калидӣ дар сиёсати хориҷӣ ҳар ду давлат ба ҳисоб меравад. Эътироф бояд қард, ки мушкilotи марбут ба терроризми байналмилалӣ, ифротгароӣ ва тундгароии диниву мазҳабӣ, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, қочоқи силоҳ, ҷинояткорӣи муташаккили фаромиллӣ ва ҷиноятҳои киберӣ –иттилоотӣ имруз ҳам тезутунд ва низоъбор боқӣ мондаанд. Дар ин робита амалҳои муштарақ ва ҳамроҳангсозӣ дар байни сохторҳо ва ҳадамоти махсус, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва дигар ниҳодҳои амниятиву мудоғиравӣ идома ва тақвият дода мешаванд. Ба вижа дар масъалаи таъмини амнияти минтақавӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз талошҳои Ҷумҳурии Ўзбекистон ҷиҳати ташвиқ ва тавсеаи мӯлоқаи байниафғонӣ дар абзори Тошканд дастгирӣ мекард. Аз ҷумла, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар рафти вохӯрии дуҷумлаи машваратии сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ дар ноябри соли 2019 мавқеи сарвари давлати ҳамсояро ҷонибдорӣ намуда, изҳор дошта буд, устуворшавии сулҳу оромӣ дар Афғонистон шароити ниҳоят муҳими таъмини амнияти субот дар минтақа мебошад.

Ҳамзамон, роҳбарияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба натиҷаҳои ҷаласаи вазирони қорҳои хориҷӣ дар ҷаҳорҷубаи “Қалби Осиёи – раванди Истанбул”, ки рузҳои 29-30 марти соли 2021 дар шаҳри Душанбе баргузор гардида буд, ва ҳамҷуҷнин иқдоми Тоҷикистон ҷиҳати баргузор намудани ҷаласаи навбатии Гуруҳи тамоси “Созмони ҳамкориҳои Шанхай - Афғонистон” дар сатҳи вазирони қорҳои хориҷӣ дар шаҳри Душанбе рузҳои 13-14 – уми июли соли 2021 баҳои баланд дода буд.

15. Намунаи ҳамкориҳои муваффақ ва босамари робитаҳои байнидавллатии Тоҷикистон ва Тоҷикистон ин ҷонибдорӣ, ҳамраӣъва дастгирии мунтазами ҳамдигарӣ дар сатҳи глобалӣ ва минтақавӣ мебошад. Тавре ки бармеояд, иқдоми фаълониаи Тоҷикистон дар самти байналмилалӣ ба қабули 7 қатъномаи Маҷмаъи умумии СММ муосидат карда буд. Аз ҷумла соли 2003 эълон шудани “Соли байналмилалии оби тоза”, Даҳсолаи байналмилалии амал “Об барои ҳаёт” (2005 - 2015), соли 2013 – Соли байналмилалии ҳамкориҳо дар соҳаи об, Даҳсолаи байналмилалии амал “Об барои рушди устувор”. Қобили ёдоварист, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи глобалӣ ба ташаббусҳои ҷаҳонии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳалли мушкилоти об баҳои баланд дода аз қабули қатъномаи Маҷмаъи умумии Созмони Милалӣ Муттаҳид “Конференсияи СММ оид ба бознигариҳои Ҳадафҳои миёнамуҳлати фарогири Даҳсолаи байналмилалии амал - “Об барои рушди устувор”, солҳои 2018 - 2028” – ро истиқбол ва ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар бораи Соли байналмилалии ҳифзи пирияхҳо эълон намудани соли 2025 ва тасъси Бунёди байналмилалии ҳифзи пирияхҳо ҷонибдорӣ намуд. Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумлаи ҳаммуаллифони қатъномаи Маҷмаъи умумии СММ “Таҳкими ҳамкориҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ ҷиҳати таъмини сулҳ, субот ва рушди устувор дар Осиёи Марказӣ” (2018), “Маориф ва таҳаммулпазирии динӣ” (2019), “Сайёҳии устувор ва рушди устувор дар Осиёи Марказӣ” (2019) ва “Минтақаи назди Арал – минтақаи технология ва навоарихҳои экологӣ” (2021) мебошад, ки бо ташаббуси Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуда буданд.

Қобили ёдоварист, ки ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷаҳорҷубаи Бунёди байналмилалии наҷоти баҳри Арал, дар ҳалли мушкилоти иҷтимоиву иқтисодӣ, мудирияти об ва экологияи ҳавзаи баҳри Арал ва танзим ва ҳамоҳанг сохтани мавқеъҳо ва сиёсатҳои давлатҳои минтақа дар ин самт нақши қалон дорад, муҳиммияти ҳос қасб кардааст. Ҳамҷунин ҳамкориҳои зичи ду кишварро дар ҷаҳорҷубаи СММ, ИДМ, СХШ,

СҲИ, САҲА, Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ ва эътимод дар Осиё ва дигар созмону ниҳодҳо ва анҷуманҳои байналмилалӣ пешомади хуб дар пеш аст. Аз ҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз номзодии Ҷумҳурии Узбекистон ҷиҳати интиҳоб шудан дар Шурои иқтисодӣ ва иҷтимоии Созмони милалӣ муттаҳид барои солҳои 2025- 2027 ва узвият дар Кумитаи ҳукуки башари Созмони миллалӣ муттаҳид барои солҳои 2025-2028 пуштибонӣ ва инчунин Ҷумҳурии Узбекистон номзодии Тоҷикистонро барои интиҳоб шудан ва узвияти ғайридоимии Шурои Амнияти Созмони милалӣ муттаҳид барои солҳои 2028 – 2029 дастгирӣ кардаанд. Гуфтанист, ки дар замони афзуншавии раванди ҷаҳонишавии муносибатҳо, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз ин раванди фарогир дар канор буда наметавонанд, дар баробари пешомадҳои ғайриҷашмдошт уфуқҳои тозаӣ ҳамкориҳои равшан мегарданд ва шароитҳои воқеии нав ба миён меоянд. Дар ин замина, таҷрибаи андушти ҳамкориҳои мутақобилан судманди фарогири ду кишвари ҳамсоя ва ҳамёр мазмуни амиқ касб мекунад ва пайёмадҳои хуберо ба бор хоҳад овард.

16. Дастгирии ҳамдигарӣ ва ҷамоҳангсозии зич дар пешбурди муштараки ташаббусҳо, талошҳои роҳбарии ҳар ду давлат ҷиҳати таҳкими ҳамкориҳои судманд дар сатҳҳои дучониба ва минтақавӣ яке аз омилҳои аслии рушди босубот дар Осиёи Марказӣ гардидаанд. Иқдомиҳои ғайрирасонаӣ Тоҷикистон дар ин ҷода барои минтақа муҳим буда, ҷавобгуи манфиатҳои Узбекистон ҳам мебошад. Аз ин нигоҳ, дар ҷаҳорҷубаи мулоқотҳо дар сатҳи баланд сарварони ду давлат баргузориҳои форуми байналмилалӣ байналхалқӣ Осиёи Марказӣ (Тошканд, 5-8 июни соли 2018) ва Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд доир ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор, 2018 - 2028 ” (Душанбе, 202- 22 июни соли 2018) – ро истиқбол намуданд. Ҳамкориҳои конструктивӣ Тоҷикистон ва Узбекистон дар соҳаи обу энергетика, экология ва ҳифзи муҳити зист намунаи борики зуҳури эҳтиром гузоштан ба мавқеҳои яқдигар ва ба назар гирифтани манфиатҳои қонунии ҳар ду давлат мебошад.

17. Ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Узбекистон дар соҳаи таъмини амнияти минтақавӣ ва ташкили муқовимати муштарак бар зидди таҳдидҳои имрузаи глобалӣ – терроризм, ифротгароӣ, қочоқи маводи муҳаддир, ҷинояткориҳои мутаҷаххили фаромиллӣ, мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ ба мақоми аввал баромада ҳамкориҳои зич ва ҷамоҳанг сохтани ғайрирасонаӣ ва амали сохторҳои қудратӣ ва амниятии ду кишварро тақозо дорад. Аз ин нигоҳ, Тоҷикистон ва Узбекистон дар ҷабҳаи муқобили таҳдидҳои терроризм ва

ифротгарой мавқеъ ва сиёсати ҳамдигарро ҷонибдорӣ мекунанд ва як силсила эълomiaҳо ва созишномаҳои байналмҳалқиро чиҳати муқовимат бо ифротгарой ва терроризм имзо кардаанд. Аз ҷумла, дар соли 2006 кишварҳои мо Стратегияи глобалии зиддитеррористиро, ки Маҷмаъи умумии СММ қабул карда буд, ва ҳуҷҷати нодири ғайрирасмӣ ва тасбитӣ иқдоми милли, минтақавӣ ва байналхалқӣ дар мубориза бо зуҳуроти гуногуни терроризм ба шумор меравад, ҷонибдорӣ карданд. Яке аз самтҳои пешомаддори ҳамкориҳои амниятӣ ду давлат ҳамроҳсозии мавқеъҳо ва иқдомот дар самти мубориза бо таҳдидҳои ғайрисуннатӣ, пеш аз ҳама таъмини амниятӣ иттилоотӣ – технологӣ ба шумор меравад. Тавре ки бармеояд, трансформатсияи терроризм ва истифодаи дастовардҳои технологияи иттилоотӣ иртиботӣ аз ҷониби созмонҳои ифротгаро ва террористӣ, яъне воридшавии онҳо ба фазои маҷозӣ, таҳдиду хатарҳои сифатан тағйир доданд. Дар нишасти СХШ дар моҳи декабри соли 2020 президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон муҳтарам Ш. Мирзиёев аз болоравии нақши технологияҳои иттилоотӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ дар ҷалб ва тундравшавии ҷавонон, таъминоти молиявии террористон изҳори нигаронӣ карда зарурияти таҳияи механизмҳои нави ҳамкориҳоро дар ин ҷода таъкид карда буд. Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳамин нишаст баромад карда, изҳор дошта буд, ки муқовимат ба паҳншавии мафкураҳои тундравона, баҳусус дар байни ҷавонон, истифодаи технологияҳои нав, аз ҷумла захираҳои интернетӣ ба мақсадҳои ҷинояткорона кушишҳои дастаҷамъонаро тақозо дорад. Дар ин робита ғайрирасмӣ ҳамкориҳои амалии Тоҷикистону Ўзбекистон дар мубориза бо таҳдидҳои киберамниятӣ, ҳамкориҳо дар масъалаи тайёр кардани кадрҳои баландхатисоси соҳа мубрам гардидааст. Ба ҳамин наҳв, ҳамкориҳои ғайрирасмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон чиҳати муқовимат ба таҳдиду хатарҳои муосир ва таҳкими амният ва суботи минтақа нигаронида шудааст. Дар ин замина, ҳамкориҳои зич ва фарогири Тоҷикистону Ўзбекистон ба фазои сиёсӣ иқтисодӣ Осиёи Марказӣ таъсири мусбӣ расонда, кафолати рушди устувор, рифоҳ ва шуқуфҳои халқҳои минтақа мегардад. Ҳамин тавр, метавон гуфт, ки бо шарофати иродаи бузургии сиёсӣ ва хиради мубтаиъ бар усули инсонгароии роҳбарони сиёсӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон Эмомалӣ Раҳмон ва Шавкат Мирзиёев равобити дугонаи байни ду давлати бародар анғезаи ҷадиде ёфт ва ворисони таърихи бошуқӯи ду миллат тамоми ирода ва ақли ҳудро ба ҳамзистии дугонаи пайдор ва абадӣ равона хоҳанд кард.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

Ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Узбекистонро бо ҳам риштаҳои зиёди таърихиву фарҳангӣ ва иҷтимоиву иқтисодӣ мепайвандад ва дар даврони соҳибистиклолӣ сатҳҳо ва механизмҳои сифатан нави муносибату ҳамкориҳо ин қаробату алоқамандихоро бори дигар собит сохт. Зимнан бояд зикр кард, ки бо дарёфти роҳу механизмҳои нави ҳамкориҳо, пешниҳоди имкониятҳои, ки манфиатҳои ҳар ду кишварро таъмин ва ҳифз менамояд ва татбиқи лоиҳаҳои нави дучониба ва чандҷониба дар ҷаҳорҷубаи шарикӣ стратегӣ мазмуну мундариҷаи нав хоҳад пайдо кард:

- Фароҳам сохтани шароити тавсеаи ҳамҷонибаи муносибатҳои байнидавлатӣ;

- Рафъи мушкilot ва монеаҳо бо дарёфти усулу равишҳои нави ҳамкорӣ;

- Тақвият бахшидани ҳамкориҳо дар соҳаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, энергетика, саноати сабук, кишоварзӣ бо дарназардошти захираҳо ва зарфиятҳои мавҷудаи ҳар ду давлат;

- Рушди ҳамкориҳои гуманитарӣ, тавсеаи робитаҳои байни муассисаҳои фарҳангӣ, илмӣ, варзишӣ ва сайёҳӣ;

- Таҳкими ҳамкориҳои байни ниҳодҳои қудратӣ дар роҳи ташкили муқовимати муштарак бо терроризм, ифротгароӣ ва ғаравиши ҷавонон ба майлону мафкураҳои бегонаи диниву мазҳабӣ;

- Ғустариши фаъолияти ҷамъиятҳои дустӣ ва тарғибу ташвиқи идеяҳои ҳамзистии ошошта, некуҳамсоягӣ ва эҳтироми арзишҳои фарҳангӣ ва ахлоқии яқдигар.

Ҳамоҳанг сохтани мавқеъ ва иқдоми сиёсати хориҷӣ дар роҳи вусъати раванди ҳамгароӣ дар минтақаи Осиёи Марказӣ ва тақвияти фаъолияти ниҳодҳои нави ҳамгароӣ.

ИНТИШОРОТИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФИ ДАРАЧАИ ИЛМӢ:

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1-М] Мамадқулова, Р.О. Бардоштҳои суннатӣ ва навгаро дар таҳлили сиёсати хориҷии Тоҷикистон” [Матн] / Р.О. Мамадқулова // Ахбори ДДХБСТ, №4 (77) 2018. – С.126-133

[2-М] Мамадқулова Р.О.Ташаккулёбии ҳамкориҳои илмӣ маданияи Тоҷикистон дар асрҳои XI-XV [Матн] / Р.О. Мамадқулова //Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни. Душанбе, 2020. -№2 (85), – С. 265 – 269

[3-М] Мамадқулова, Р.О. Аз таърихи робитаҳои иҷтимоӣ, иқтисодии Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар солҳои 20-90-уми асри XX” [Матн] / Р.О. Мамадқулова // Номаи Донишгоҳ. № 1(74) 2023. – С. 51-57

[4-М] Мамадқулова Р.О. Шароитҳо ва манфиатҳои нави ҳамкориҳо байни Тоҷикистон ва Ўзбекистон. [Матн] / Р.О. Мамадқулова // Паёми Донишгоҳи забонҳо. – Душанбе, 2023. - № 4 (52), – С. 319 – 325

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмуаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

[5-М] Мамадқулова Р.О. Кишоварзон. Муносибати бераҳмона бо об. // Маводи конфронси илмӣ-амалӣ бахшида ба даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор (2018-2028)”, БУстон, 2018

[6-М] Мамадқулова Р.О. “Чехраҳои мондагор”-и Эмомалӣ Раҳмон – тарғибгари мероси ниёгон // Конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи “Масоили мубрами фанҳои иҷтимоӣ-

гуманитарӣ ва дақиқ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва фарогирии COVID-19”/ 25 декабри соли 2020, ш. Панҷакент.

[7-М] Мамадқулова Р.О. Пешвои миллат ва ҳамкориҳои ду кишвари ҳамсоя” [Матн] / Р.О. Мамадқулова // “Иҷлосия – Парвозгоҳи Пешвои миллат”, Хучанд, 2023. – С.181-188 .

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УДК: 321.15 (575.3:575.1)

На правах рукописи

ББК: 66.3 (2Т)

М - 22

МАМАДКУЛОВА РАНО ОЛИМОВНА

**СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН И
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ
(конец XX – начало XXI вв.): УСЛОВИЯ И ОСОБЕННОСТИ**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени
кандидата исторических наук по специальности 07.00.15 –
История международных отношений и внешней политики
(исторические науки)**

Душанбе – 2025

Диссертация выполнена на кафедре зарубежного регионоведения факультета международных отношений Таджикского национального университета.

**Научный
руководитель:**

Самиев Холахмад Давлатович – кандидат исторических наук, доцент кафедры международных отношений Таджикского национального университета.

**Официальные
оппоненты:**

Сайидзода Зафар Шерали – доктор исторических наук, профессор, главный сотрудник отдела СНГ Института изучения проблем стран Азии и Европы Национальной академии наук Таджикистана.

Кудратов Комрон Абдунабиевич – кандидат исторических наук, доцент, заведующий отделом внедрения научных результатов Научно-исследовательского института Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана.

**Ведущая
организация:**

Бохтарский государственный университет имени Н. Хусрав

Защита диссертации состоится 24 сентября 2025 г. в 13:30 часов на заседании Диссертационного совета 6ДКОА-024 при Таджикском национальном университете (734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17)

Адрес: Умаров А.К. abdullo1189@mail.ru (тел.: +992 904-42-30-00)

С текстом диссертации можно ознакомиться в Центральной научной библиотеке Таджикского национального университета на сайте www.tnu.tj

Автореферат разослан « _____ » _____ 2025 г.

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат исторических наук**

Умаров А.К.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. В условиях усиления глобализационных процессов, ускорения темпа трансформационных изменений, особенно международной среды, появления и расширения новых традиционных и нетрадиционных угроз и вызовов безопасности, новым самостоятельным государствам придется прежде всего заботиться о путях и формах установления тесных и всесторонних связей со своими соседями по региону и расширении сотрудничества в рамках региональных интеграционных структур. Именно поэтому вопрос укрепления двусторонних и всесторонних отношений с государствами региона вошло в число главных приоритетов региональной политики Республики Таджикистан.

Следует отметить, что отношения между двумя странами находятся на высоком уровне стратегического партнерства и постоянно признаются и декларируются властями обеих стран. Свидетельством вышесказанного являются поздравительные телеграммы лидеров двух государств Эмомали Рахмона и Ш. Мирзиёева отправленные друг другу в дни празднования 30-летия установления дипломатических отношений 22 октября 2022 года, где выражаются глубокое удовлетворение нынешним состоянием двусторонних отношений и уверенность в том, что дружба, добрососедства и стратегическое партнерство двух государств и впредь будет развиваться и служить делу общего развития братских народов. [76]

С этой точки зрения складывавшиеся веками отношения дружбы, доверия, и взаимопонимания послужили надежной основой для развития взаимовыгодного сотрудничества. Исследование состояния и особенностей двустороннего и многостороннего сотрудничества Таджикистана и Узбекистана за годы независимости стало одной из приоритетных направлений исторической и политической науки в республике. Вместе с тем, вскрытие специфики подходов и позиций двух государств в решении насущных двусторонних и региональных проблем в связи новыми кардинальными изменениями в политике государств региона становится актуальной и представляет научную ценность.

Степень научной изученности темы. Тема «Сотрудничество между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан в период независимости (конец XX – начало XXI вв): условия и особенности» хоть и является новой в исторической науке, тем не менее различные ее аспекты получили широкое распространение и стали предметом исследования в нескольких научных диссертациях и различных книгах и пособиях в двух

странах и за рубежом. Фактически все существующие источники и литературу можно разделить на несколько разделов по времени, месту и освещению вопросов, относящихся к той или иной сфере сотрудничества. Прежде всего, хотим напомнить, что произведения, выступления, и послания Лидера нации, Основателя национального мира и единства, Президента страны Эмомали Рахмона послужили руководством для выводов и предложений автора диссертации.[20, 24,26]

В первую группу вошли труды и статьи государственных и международных чиновников, в том числе министров иностранных дел в период независимости, исследователей в области внешней политики и дипломатии Таджикистана, посвященные стабилизации дипломатических отношений между Таджикистаном и Узбекистаном и различным аспектам сотрудничества между двумя соседними странами, в частности академика Т.Н. Назарова, Х. Зарифи, А. Сатторзода, З. Сайидзода, А. Шарифзода и др. [44,39, 50,48,49, 53].

Вторая группа литературы охватывает цикл работ и статей, посвященных истории взаимоотношений и сотрудничества таджикского и узбекского народов в советское время. Эти серии сочинений были использованы в диссертации для определения исторического развития отношений между двумя странами, которые являются друзьями и братьями, и доказательства того, что до эпохи независимости в отношениях между двумя странами была установлена прочная историческая, культурная, социально-экономическая основа стран. В том числе работы академиков Б.Г. Гафурова [34,35,36], З.Ш. Раджабова [46], узбекского литературоведа Э. Шодиева [55], историка З. Богумановой [33], А. Рахмонзода [47], Б. Ниязмухаммадова [45], можно перечислить совместные исследования ученых обеих стран, посвященные истории и особенностям сотрудничества двух народов в советское время. В частности, изучение и использование важных официальных и исторических материалов, содержащихся в книге «История таджикского народа. Новейшая история» [41], собранная таджикскими исследователями, во многом помогла объективно оценить, выявить особенности и проблемы отношений двух соседних стран в эпоху охлаждения двусторонних отношений.

К третьей группе относятся серии книг и статей, изданных в период независимости, которые имеют для нас особое значение и высокую ценность. В первую очередь можно упомянуть книги известных таджикских историков М. Бабаханова «История таджиков мира» [31] и Х. Шарифова «Таджики за

рубежом» [54], которые посвящены важным вопросам истории сосуществования и сотрудничества между таджиками и узбекским народом¹.

Книга академика А. Рахмонзода под названием «Мы ведем о дружбе речь » [47] является надежным источником в изучении, анализе и исследовании литературных и культурных связей таджикского и узбекского народов и деятельности правительств в период суверенитета.

В **четвертую группу** входят научные исследования таджикских и узбекских, а также зарубежных ученых, в которых отражены и проанализированы различные аспекты и направления двустороннего и многостороннего сотрудничества между Таджикистаном и Узбекистаном. В этих работах авторы особое внимание уделяли приоритетным вопросам сотрудничества между республиками Таджикистан и Узбекистан, смогли в общем виде изучить процессы взаимоотношений и их условия [56, 57, 58, 59, 60, 61, 62]. Следует отметить, что эти исследования позволяют нам определить направления и приоритеты научного, культурного и социального сотрудничества двух стран с периода установления дипломатических отношений до начала нового века, не нашедшие отражения в других источниках, а также в опубликованной официальной литературе, циклах научных и научно-публицистических статей исследователей, экспертов, журналистов.

Вместе с тем, в ходе диссертационного исследования для научного обоснования выводов, заключений, собственной точки зрения относительно специфики и основных направления межгосударственных отношений, особенно существующих проблем, трудностей, барьеров, которые не нашли своего отражения в научных изысканиях историков и официальной литературе, большую роль играли серия научных и публичных статей исследователей, аналитиков, журналистов последних лет. [69, 71, 74, 84, 86, 92, 94]

Следует отметить, что официальные государственные визиты глав государств – Шавката Мирзиёева в Душанбе (март 2018 г.) и Эмомали Рахмона в Ташкент (август 2018 г.) стали важными историческими событиями в развитии двусторонних отношений. К этому привели усилия глав государств Таджикистана и Узбекистана по расширению дружественных отношений. В ходе двух встреч на высоком уровне было подписано

¹ Бабаханов М.Б. История таджиков мира. – Душанбе, 2002. – 368. Х. Шарифов. Таджики за рубежом. (На тадж. языке.)- Худжанд, 1996. – 368 с.

более 50 соглашений о сотрудничестве в различных областях межгосударственных отношений. В ходе ташкентской встречи 17 августа 2018 года президенты двух республик подписали Договор о стратегическом партнерстве, открывший новый этап в истории взаимоотношений двух братских народов. На этом основании можно сделать вывод, что тема сотрудничества между Таджикистаном и Узбекистаном изучена, проанализирована и исследована на основе достоверных источников и литературы, что позволило улучшить научную, теоретическую и практическую стороны диссертации.

Практическая связь диссертационного исследования с научно-исследовательскими проектами. Диссертационное исследование выполнено в рамках реализации перспективного плана научно-исследовательской работы на кафедре зарубежного регионоведения факультета международных отношений Таджикского национального университета по теме «Центральная Азия в новой системе международных отношений» на 2016-2020 годы.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью диссертационной работы является изучение исторических условий, особенностей, специфики установления и развития взаимоотношений Республики Таджикистана и Республики Узбекистана в период независимости (конец XX и начала XXI вв.). Для реализации данной цели автор счел необходимым выполнять следующие **задачи**:

- исследование и анализ исторических и социально-политических предпосылок сотрудничества двух соседних государств в годы нахождения в состав единого государства – Советский союз;
- исследование и всесторонний анализ становления взаимоотношений Республики Таджикистана и Республики Узбекистан в 90-е годы XX и первые десятилетия XXI столетия;
- выявление и анализ специфических особенностей культурно-гуманитарного сотрудничества двух соседних государств в исследуемый период;
- исследование и анализ факторов, приведших к осложнению взаимоотношений Таджикистана и Узбекистана в первые десятилетия XXI в.;

- изучение основных приоритетных направлений сотрудничества между Таджикистаном и Узбекистаном в контексте стратегического партнерства;

- выявление и разработка перспективных направлений сотрудничества Таджикистана и Узбекистана в ближайшие годы.

Объектом исследования являются условия и особенности сотрудничества между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан в конце XX и начале XXI в.

Предметом диссертационного исследования является изучение и анализ присходящих процессов и специфики двустороннего и многостороннего сотрудничества Таджикистана и Узбекистана в конце XX и начале XXI в.

Этапы исследования. Период исследования охватывает 2016-2022 гг. Научно-исследовательская работа проведена на кафедре зарубежного регионоведения факультета международных отношений Таджикского национального университета. Исторические рамки исследования со времени обретения независимости до 2019 года включают этапы установления дипломатических отношений, характер и особенности двусторонних связей в сложных условиях 90-х годов XX века и начале XXI века, замораживание двусторонних отношений и его последствия, поиск путей и механизмов нормализации отношений во второй декаде XXI века и специфика и особенностей формирования стратегического партнерства между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан.

Теоретической основой исследования являются устоявшиеся и научно доказанные теории международных отношений и межгосударственных взаимодействий, инструкции и предложения, доктрины и концепции внешней политики обеих государств.

Методологической основой исследования являются единый системный и сравнительно-исторический подход и другие популярные методы в науке о международных отношений и внешней политики Таджикистана.

Информационно-аналитическую базу исследования составляют Внешнеполитические концепции Республики Таджикистан и Республики Узбекистан, международные и межгосударственные договоры, соглашения, конвенции, Конституции Таджикистана и Узбекистана, Декларации о государственном суверенитете, Национальная стратегия развития Таджикистана на период до 2030 года, справочные материалы архивов

Министерств иностранных дел, экономики и торговли обеих стран и другие нормативно-правовые документы.

Источниковедческая база исследования. Для всестороннего анализа темы и раскрытия её ключевых аспектов автором использован широкий спектр источников и материалов, которых можно разделить на следующие группы. В первую группу источников входят руководящие и направляющие документы – труды, выступления, послания, заявления Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона и Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева [11, 12, 13, 17, 20, 21, 26].

Ко **второй группе** источников относятся архивные материалы министерств – иностранных дел, культуры, образования и науки, Национальной Академии наук, других профильных министерств и ведомств, ТОДКС и др. К третьей группе источников относятся официальные, правовые нормативные документы, соглашения, договоры, протоколы межправительственных комиссий и другие документы относящиеся к теме исследования. К четвертой группе относятся материалы периодической печати, интернет-сайты, статистические данные профильных ведомств и т.д.

В **третью группу** входят официальные документы, нормативно-правовые документы, определяющие внешнюю политику, соглашения, протоколы межправительственных комиссий, декларации и другие документы, относящиеся к данной теме. [1, 2, 3, 5, 6, 9]

Официальные документы по расширению дружественного сотрудничества между Таджикистаном и Узбекистаном обеспечивают стабильную нормативно-правовую основу, отражают метод управления и перспективы отношений по различным направлениям.

В **четвертую группу** входят аналитические статьи, новости и репортажи, официальные и ежедневные материалы средств массовой информации, особенно республиканских и местных газет и журналов. В этом разделе также размещено множество статей и репортажей в газетах и еженедельниках «Джумхурият», «Голос народа», «Минбари халк», «Литература и искусство», «Таджикистан», региональных и местных газетах и журналах, которые широко используются при изучении и анализе и подробно отражены в главах и разделах данной диссертации.

В **пятую группу** входят информационно-аналитические материалы, публикуемые в социальных сетях. В современных условиях значимость информационных агентств, социальных сетей возрастает. Темпы распространения новостей и информации, особенно официальных

государственных и правительственных новостей и отчетов, очень высока, этого требуют и потребности дня. Например, новости о хорошей и упорядоченной работе межгосударственной комиссии по приграничным вопросам, подписании соглашений о сотрудничестве между Таджикистаном и Узбекистаном, концепции внешней политики Республики Таджикистан и т.д. публикуются быстрее и качественнее. на сайтах, соответствующих статье. Как оказалось, социальные сети и сайты также являются очень ценным источником получения информации и отчетов, документов и учебных материалов, а также официальных документов и аналитических статей, а также дают возможность получить как можно больше литературы и необходимых материалов.

Научная новизна исследования выражается в изучении условий и особенностей отношений Таджикистана и Узбекистана в конце XX и первых десятилетиях XXI века. Потому что если в последнее десятилетие XX века были заложены основы формирования внешней политики двух стран, то в начале XXI века внешняя политика обеих стран приняла конкретную теоретическую и геополитическую перспективу, а многовекторная дипломатия была признана главным стратегическим путем Таджикистана. Новизна в анализе и исследованиях проявляется в том, что время изучения и обзора была очень сложной и изменчивой и с этой точки зрения новизну диссертационной работы можно разделить на следующие разделы или аспекты:

- **в области политики:** адаптация условий и взаимных возможностей в предоставлении и использовании правительствами и совместными межправительственными комиссиями;

- **в сфере экономики:** использование государственных и негосударственных экономических процессов и инструментов для покрытия товарного рынка и развития сбыта продукции;

- **в социальной сфере:** создание дополнительных возможностей и условий для частного сектора экономики и, в связи с этим, повышения уровня жизни людей;

- **в области науки и образования:** особое внимание школам (независимо от форм собственности), высшим профессиональным учреждениям, прочным связям науки и производства и в этом контексте развитию промышленных технологий;

- **в области культуры и искусства:** расширение контактов между культурными, творческими учреждениями, коллективами, деятелями

культуры, литературы и искусства, организация дней и недели национальных культур в обеих государствах;

– **в сфере энергетики:** развитие практического сотрудничества по строительству ГЭС в Таджикистане при финансировании Узбекистана и развитие закупок газа и электроэнергии;

– **в области мелиорации, глобального вопроса воды и сельского хозяйства:** развитие прошлых традиций водоснабжения и совершенствование мелиоративных сооружений, ирригационных сетей стран, организация приграничных рынков сельскохозяйственной продукции;

– **в сфере транспорта и коммуникаций :** создание условий для беспрепятственных перевозок автомобильным, железнодорожным и воздушным транспортом, улучшение логистических условий передвижения грузов, товар, людей и т.д.;

– **в сфере туризма:** использование больших возможностей природного и экологического туризма, исторического туризма и страноведения в обеих странах, создание современной туристической инфраструктуры.

Основные положения исследования, выносимые на защиту:

1. Сотрудничество между республиками Таджикистан и Узбекистан в новейший период их развития, в новой геополитической ситуации приобрело новый характер; форму и особенностей, изучение и анализ которых представляют научную ценность. На сущность и содержание межгосударственных отношений повлияло наличие особых подходов и позиций к решению принципиальных и насущных региональных проблем;

2. Временное замораживание и застой во взаимоотношениях двух государств в конце XX – начала XXI вв. способствовали появлению новых трудностей и проблем, отрицательно повлиявших на социально-политическое развитие Таджикистана;

3. После кратковременного охлаждения в отношениях двух государств появились предпосылки и условия для взаимного сближения и учета взаимных интересов в региональных и международных отношениях;

4. Процесс перехода от застоя к нормализацию взаимоотношений, ставшей возможным прежде всего, благодаря усилиям Лидера нации Эмомали Рахмона и лидера соседнего государства Шавката Мирзиёева, создал благоприятные условия для формирования атмосферы взаимного доверия и взаимовыгодного сотрудничества между странами Центральной Азии ;

5. Появившиеся новые условия взаимоотношений, особенно установление стратегического партнерства государств вложили прочный международно-политический фундамент для объединения возможностей и ресурсов государств Центральной Азии в решении существующих проблем и упрочения мира и безопасности в регионе и поиска новых форматов интеграционного взаимодействия государств.

Теоретическая значимость диссертации. Диссертация на тему «Сотрудничество между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан в период независимости (конец XX – начало XXI вв): условия и особенности» предназначена в первую очередь для преподавателей направлений политологии, истории, этнологии в высших профессиональных учебных заведениях, особенно вузах и национально-педагогических институтах, правоохранительных органах, Академии государственных служащих при Президенте РТ и Академии МВД РТ, так как в ней анализируются и исследуются основания, аспекты, процессы, условия и возможности взаимовыгодного сотрудничества соседних стран. Наряду с этими анализы, выводы и рекомендации по исследуемой теме могут служить руководством и теоретической справочной литературой для молодых исследователей при рассмотрении сходных и смежных вопросов. А также анализы, выводы и результаты исследования могут оказать большую помощь молодым исследователям в изучении вопросов, связанных со внешней политикой и сотрудничества государств региона.

Практическая значимость диссертации отражается в важности ее использования в повседневной деятельности специалистов в области международных отношений. Поскольку в диссертации изучаются условия, особенности и возможности двух республик, должностные лица сфер могут вести свою деятельность на основе рекомендаций и предложений. Поскольку эпоха глобализации отношений освещает новые горизонты сотрудничества и возникают новые практические условия, накопленный опыт взаимовыгодного сотрудничества Таджикистана и Узбекистана на данном этапе приобретает глубокий смысл, приносит хорошие результаты и является примером для других соседей.

Достоверность результатов исследования обеспечивалась точностью данных, достаточным объемом материалов исследования, обработкой результатов исследования и объемом публикаций, методом и подходом проведения исследования. Выводы и рекомендации основаны на научном анализе результатов теоретических и практических исследований.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности.

Диссертация на тему «Сотрудничество Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в период независимости (конец 20 века – начало 21 века): условия и особенности» на соискание ученой степени кандидата исторических наук соответствует паспорту 07.00.15 - История международных отношений и внешней политики.

Личный вклад соискателя ученой степени. Все этапы диссертационного исследования, начиная с выбора темы, определения и уточнения ее значимости, цели и задач исследования, завершаются при непосредственном участии соискателя. В процессе работы исследователь представил выводы и практические рекомендации по условиям и особенностям сотрудничества Таджикистана и Узбекистана, а также написал научные статьи, связанные с содержанием темы.

Апробация результатов диссертации. Диссертационное исследование было обсуждено на заседании ученого совета факультета международных отношений Таджикского национального университета и рекомендовано к защите. По результатам исследования были представлены научные доклады на республиканских и университетских научных конференциях, они были опубликованы в научных журналах, сборниках и на страницах республиканской периодической печати.

Публикация по теме диссертации. Основные результаты исследования и положения диссертации были опубликованы в 4 научных статьях в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан и 3 научных статьях в сборнике статей научно-теоретических конференций.

Структура и объем диссертации. Диссертация выполнена в объеме 181 печатных страниц и состоит из содержания, списка сокращений, введения, трех глав и шести параграфов, заключения и списка использованной литературы.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении диссертации обосновывается актуальность и, степень изученности исследуемой темы, конкретизированы объект, предмет, цель и задачи исследования, теоретические и методологические основы, научная новизна, научные положения, выдвинутые на защиту, теоретическая и практическая значимость диссертации. Также утверждены результаты исследования, личный вклад соискателя в изучении темы, структура и объем

диссертации, отражающие условия и специфику сотрудничества Таджикистана с Узбекистаном в начале XXI века.

Первая глава диссертации называется **«Исторические, политические, социальные, экономические и культурные предпосылки сотрудничества между Таджикистаном и Узбекистаном»** и состоит из двух параграфов.

В первом параграфе - “Исторические, политические и социальные предпосылки сотрудничества Таджикистана с Узбекистаном: историческая ретроспектива” дан ретроспективный анализ историю становления и развития взаимоотношений двух народов в период нахождения в составе Советского союза. Автор придерживается традиционному мнению , что в тяжелые и трудные годы установления Советского государства и её развития, охватывающие 20-е и 90-е годы XX в., связи и отношения таджикских и узбекских народов развивалась в духе и логике развития многонационального советского общества. Ещё на заре советского периода – 20-х годов народы двух республик вместе трудились на больших ударных стройках, ирригационных и гидротехнических сооружениях, внося достойный вклад в строительстве советского общества. Лидер нации, основатель мира и национального единства, уважаемый Эмомали Рахмон опираясь на мнения авторитетных историков писал: “ На протяжении бурной истории XX века, в особенности его последних десятилетий, когда новый смысл приобрело не только утверждение странами своих границ и их геополитических интересов, но и перераспределение границ древних и новых цивилизаций, в ходе которого некоторые большие и малые нации расширяют пределы своих культур за счет присвоения наследия соседних , очень сложно объективно оценить историю своего народа, выявить его истинное значение в истории человечества. Но иного пути нет и для выяснения истины надо ежеминутно призывать суд истории, памятуя о словах известных исследователей цивилизации Средней Азии Б.Н. Вайнберга и Б.Я. Ставиского: Нельзя памятники архитектуры, культуры и искусства, расположенные на землях одного из государств, однозначно признать узбекскими или туркменскими - это противоречит исторической действительности”.[24, 34]

Советский период открыл новую страницу в истории взаимоотношений двух братских народов. Известно, что в советском периоде Центр, то есть Москва регулировала взаимоотношения между советскими республиками. При разработке пятилетних планов социально-экономического развития национальных республик особое внимание

уделялось вопросу дружбе и братства и мирного сосуществования народов. Узбекский народ хорошо помнит, что во время Ташкентского землетрясения (1968 г.) первыми на помощь пришли отряды и бригады таджикских строителей. Так же, как и во время айракумского землетрясения 1985 года узбекские товарищи первыми оказывали помощь продовольствием и строительными материалами и внесли весомый вклад в преодоление тяжелых последствий стихийного бедствия. В 60-е и 70-е годы XX века в ходе строительства крупных промышленных объектов - Кайраккумской и Нурекской ГЭС в Таджикистане, Фарходской ГЭС в Узбекистане, угольных электростанций на территории Узбекистана приняли участие не только представители двух братских народов, но и всех народов огромной страны. Сотрудничество двух братских республик принимало новые формы и масштабы и в последующие годы, особенно при строительстве больших межрегиональных, межгосударственных автомагистралей, железных дорог, воздушных сообщений и в легкой промышленности. В трудные, для обеих народов судьбоносные годы руководство республик уделяли особое внимание сохранению традиций взаимопонимания и взаимопомощи и использовали все имеющиеся ресурсы и возможности для упрочения дружбы и добрососедства. Исследование и анализ истории взаимоотношений двух народов в советский период позволяет нам сделать следующие выводы:

1. Культурно- цивилизационную основу взаимоотношений республик Таджикистана и Узбекистана составляет тесные дружественные связи таджикских и узбекских народов, складывающиеся за тысячелетний период совместного проживания и добрососедства и имеющие свои духовные и моральные ценности и традиции;

2. Братство, добрососедство и дружественные связи таджикских и узбекских народов укрепились в годы Советской власти и приобрели новую смысл, форму и содержание в ходе совместного строительства единого социалистического общества;

3. В годы нахождения в составе единого и огромного государства народы Таджикистана и Узбекистана создали общие культурные и духовные традиции и ценности, которые и сегодня служат прочным фундаментом развития социальных, культурных и гуманитарных отношений.

Второй параграф первой главы – «Политические и экономические условия взаимоотношений Таджикистана и Узбекистана в конце XX – начале XXI в.» посвящена процессу перестройки прежних политических и экономических взаимосвязей на новый лад в духе новых реалий. Можно

согласиться с тем мнением, что 1990-е годы были для таджикского народа годами тяжких испытаний, трагическими и судьбоносными. Параллельно с приобретением независимости таджикскому народу пришлось пережить ужасы и трагедии гражданской, братоубийственной войны. В результате распада Советского союза прекратились экономические связи Таджикистана со всеми бывшими братскими республиками. Последующие за распадом огромного государства события стали причиной глубокого социально-политического, финансового и экономического кризиса в республике. Возникшая социально-экономическая и политическая ситуация в Таджикистане вынудила других бывших союзных республик предпринимать коллективные усилия для оказания помощи республике. Следует отметить, что идущие в республике процессы стали объектом пристального внимания руководителей не только среднеазиатских республик, но и России, Ирана и сопредельных государств, заинтересованных в мирном решении кризиса. В частности, обеспокоенной ситуацией в Таджикистане действующий в тот момент президент Республики Узбекистан И. Каримов в начале сентября 1992 года обратился к Генеральному секретарю ООН содействовать решению таджикского кризиса. Данное обращение к Генеральному Секретарю ООН по поводу оказанию помощи конституционному правительству Таджикистана в решении кризиса создало условия для гуманитарной помощи соседней республике. [97,34]

Следует отметить, что первая попытка и первая практическая мера, предпринятая странами-участницами Содружества Независимых Государств в вопросе таджикского конфликта, была предпринята на встрече лидеров стран-участниц в Ташкенте в мае 1992 года. По итогам данной встречи были приняты резолюции по решению наиболее важных вопросов, которые в будущем будут полезны для всех стран-участниц СНГ: - Протокол о статусе Групп военных наблюдателей и Коллективных сил по поддержанию мира в Содружестве Независимых Государств от 15 мая 1992 года; [80]

- Протокол о временном порядке формирования и задействования Групп военных наблюдателей и Коллективных сил по поддержанию мира в зонах конфликтов между государствами и в государствах-участниках Содружества Независимых Государств от 15 мая 1992 года; [81]

В ходе этой встречи также был подписан Договор о коллективной безопасности, [98] ставшей основой для формирования Организации

Договора о коллективной безопасности и игравшей большую роль в установлении мира и национального согласия в Таджикистане.

Таким образом, признавая роль Республики Узбекистан в недопущении распространения гражданской войны в соседние республики, оказание гуманитарной помощи таджикскому народу и урегулировании межтаджикского конфликта значительна, следует отметить, что с самого начала политического процесса соседняя республика выступала за защиту конституционного строя и установления мира и национального согласия в Таджикистане.

Следует отметить, что установление близких межгосударственных связей с бывшими советскими республиками были в числе приоритетных направлений независимого Таджикистана. В своем обращении к народу Таджикистана от 19 ноября 1992 года Эмомали Рахмон в качестве важнейших задач назвал «дальнейшее развитие отношений добрососедства и многостороннего сотрудничества с государствами СНГ, прежде всего с Россией, Узбекистаном, Казахстаном, Кыргызстаном, Туркменистаном и др. [20,19]

Установление дипломатических отношений Республики Таджикистан с Республикой Узбекистан совпало с трудным периодом гражданского противостояния страны. Именно в этих условиях, 4 января 1993 года глава республики Эмомали Рахмон посетил Ташкент. В ходе визита был подписан Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимопонимании, ставшей первым шагом в установлении дружественных отношений двух республик.

Вместе с тем, уже в конце 1990-х годов во взаимоотношениях двух республик наблюдаются некоторые различия в подходах и перспективах развития внешнеполитических и внутривнутриполитических процессов в Таджикистане. Появление этих недоразумений и трудностей в социально-политических и экономических вопросах было связано с геополитическими амбициями Узбекистана и попытках утверждения своего статуса в качестве одного из лидеров в регионе. Как выразился тогдашний президент Республики Узбекистан И. Каримов: «В силу своего геополитического положения Узбекистан расположен в регионе, где не отлажена система коллективной безопасности, что также служит причиной вызовов и угроз. Узбекистан находится, практически, в стратегическом центре полукольца, по которому расположены богатейшие нефтегазоносные месторождения Персидского залива, бассейна Каспийского моря и Таримского бассейна, то есть энергоресурсов, в условиях всемирного энергетического дефицита

призванных играть в ближайшие годы определенную роль в будущем Евразии и в целом мире» [43, 303]

По мнению авторов коллективной монографии «История таджикского народа» «четкое осознание своего «срединного» Центральноазиатского положения приводит Узбекистан к однозначному определению своей роли как региональной сверхдержавы и навязывания таковой в своих отношениях со странами СНГ, в том числе со своими среднеазиатскими соседями [41, 629]

Можно сказать, что именно осознание Узбекистана за собой особого места в регионе, как региональной сверхдержавы подтолкнуло руководство республики к активному вмешательству во внутривнутриполитических процессах в Таджикистане, в частности поддержке антиправительственного мятежа М. Худойбердыева 9 ноября 1998 года в Северном Таджикистане. Именно тогда с территории Узбекистана мятежники полковника М. Худобейбердыева вошли в Ленинабадскую область Таджикистана, захватив областной аэропорт, ряд административных зданий в Ходженте и совершили нападение на войсковую часть правительственных сил [65].

Республика Таджикистан адал однозначную оценку позиции соседней республики: «Факты свидетельствуют о том, что в этой стране, к сожалению, есть силы, стремящиеся к гегемонизму и желающие превратить страну в региональную сверхдержаву, господствующую в Центральной Азии» [41, 630].

Правительство республики предпринимало ряд усилий по снижению и снятию напряженности в отношениях с соседней республикой и переводе их в нормальное русло добрососедства, уважения суверенитета, территориальной целостности и невмешательства во внутренние дела друг друга.

Справедливости надо отметить, что уже в 1998 году были подвижки в сторону нормализации отношений. В частности, в ходе официального визита Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона в Ташкенте 4 января 1998 года был подписан ряд межправительственных соглашений, охватывающих различные сферы политических и экономических отношений. Данный визит придал новый импульс межгосударственным отношениям, способствуя активизацию отношений по различным направлениям. Визит узбекского премьер-министра У. Султанова в феврале 1998 года, министра иностранных дел А. Комилова в мае 1999 года, министра внутренних дел З. Алиматова в мае 2000 г., начало работы межправительственной комиссии по

торгово-экономическому сотрудничеству, совместной комиссии по границе и подписание договора о границе Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в июне 2000 г. считаются положительными событиями двустороннего сотрудничества на данном этапе.

Во время визита премьер-министра Республики Таджикистан Я. Азимова в апреле 1999 года были подписаны межправительственные Соглашения о сотрудничестве в области рационального использования водно-энергетических ресурсов, а также Протокол по результатам переговоров, в котором предусматривалось разрешение всего комплекса торгово-экономических вопросов, включая таможенные, приграничные, земельные, вопросы транзитных перевозок и другие аспекты двусторонних отношений [41, 631].

Вместе с тем, в середине 1990 года вновь обострились таджикско-узбекские отношения, когда бандитские формирования Исламского движения Узбекистан, сотрудничавшие с таджикской оппозицией в годы гражданского противостояния, попытались вторгаться в территорию Республики Узбекистан. В конце июля 1999 года группа боевиков Исламского движения Узбекистан, находившиеся временно в поселке Хоит, делала попытку прорваться на территорию Узбекистан через Баткенский район Кыргызстана. К сожалению, в ходе антитеррористической операции военно-воздушные силы Узбекистана нанесли удары по территориям Таджикистана – Гармском и Каратегинском районах, где по мнению узбекской стороны концентрировались бовики ИДУ [41,632].

Поэтому главной темой двусторонних переговоров было снятие напряженности в двусторонних отношениях и перевода их в нормальное русло добрососедства и сотрудничества. В ходе рабочего визита президента Таджикистана Эмомали Рахмона в апреле 2000 года ббыл подписан Договор о совместных действиях в борьбе с терроризмом, политическим экстремизмом и транснациональной организованной преступностью, и иными угрозами стабильности и безопасности сторон. [69]

Качественно новым этапом в истории взаимосвязей двух государств стал официальный визит узбекского президента Ислама Каримова в Таджикистан 15 июня 2000 года. Встреча глав государств Узбекистана и Таджикистана сигнализировали о готовности сторон укреплять процесс добрососедских отношений между двумя странами. Логическим продолжением такой политики стало подписание «Договора о вечной дружбе», подписанного главами государств Исламом Каримовым и Эмомали

Рахмоном 15 июня 2000 года. «Договор о вечной дружбе» считался документом, активизировавшим отношения между двумя странами, выражающим пожелания и интересы соседних народов. Как заявил Президент Республики Узбекистан И.А. Каримов во время встречи с таджикским президентом Эмомали Рахмоном 27 декабря 2001 года: «народы наших двух стран имеют общую историю и веками живут бок о бок... быть вместе – это наша судьба, и мы должны совместными усилиями преодолеть эти проблемы, с которыми сталкиваются народы наших стран» [52, 25].

Таким образом, можно подвести итоги второго параграфа:

1. Таджикско-узбекские отношения прошли серьезное испытание истории с достижением государственного суверенитета и созданием национальных государств.

2. Особенно таджикскому народу, оказавшимся в начале 1990-х годов в огне гражданской войны, было очень трудно одновременно решить сложнейшие внутригосударственные задачи и устанавливать нормальные дипломатические отношения с соседними странами по региону. К счастью и благодаря прагматической и реалистической политике Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона таджикский народ, смог выйти из состояния гражданской войны, установив двусторонние и многосторонние связи с государствами мира.

3. Республика Узбекистан был в числе первых пришла на помощь Таджикистану и внесла свой достойный вклад в установлении мира и согласия, оказывая гуманитарную, экономическую, политическую и моральную поддержку. Несмотря на трудности и сложности ситуации, внешних и внутренних угроз руководство Узбекистан с правильным пониманием ситуации поддержало конституционное правительство Таджикистана, устанавливая дипломатические отношения и оказывая содействие в процесс вхождения Таджикистана в международное сообщество.

4. Вместе с тем в последние годы 1990-х во взаимоотношениях двух республик наблюдались недопонимание и разногласие по вопросам дальнейшего развития внутриполитических и внешнеполитических процессов в Таджикистане. Появление этих недоразумений и трудностей в социально-политические и экономические вопросы было связано с геополитическими устремлениями Узбекистана в Центральной Азии и попытках утверждения своего статуса в качестве одного из лидеров в регионе. Благодаря усилиям и прагматической политике Лидера нации

Эмомали Рахмона и серий двусторонних переговоров удалось нормализовать отношения между нашими странами.

Вторая глава – “Специфика и особенности взаимоотношений Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в первые десятилетия XXI в.” состоит из двух параграфов.

Первый параграф “Состояние и особенности взаимоотношений Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в первое десятилетие XXI в. и их последствия” посвящена анализу состояния и специфике отношений двух республик в начале XXI века. В условиях кардинальных изменений в системе международных отношений, 24 сентября 2002 года была принята внешнеполитическая концепция Республики Таджикистан, определившая развитие взаимовыгодных связей с центрально-азиатскими государствами приоритетным направлением внешнеполитического курса страны. [5]

Концепция подтверждала, что Таджикистан является сторонником дальнейшего расширения положительного, многовекового и конструктивного опыта дружественного совместного проживания народов Центральной Азии. В рамках политики «открытых дверей» в годы независимости Республика Таджикистан основное внимание в своей внешней политике уделяла укреплению и расширению добрых отношений с соседними странами Центральной Азии – Узбекистаном, Казахстаном, Туркменистаном и Кыргызстаном. В рамках реализации политики открытых дверей и проведения многовекторной дипломатии руководство Таджикистана неоднократно заявляло, что выступает за решение политически и других проблем с Республикой Узбекистан путем политического диалога и учета взаимных интересов.

В настоящее время Республика Таджикистан осуществляет внешнее сотрудничество и дружественные отношения со странами этого региона на основе стратегического партнерства, что отвечает интересам народов всех стран. 27 декабря 2001 года состоялся официальный визит главы таджикского государства Эмомали Рахмона в Узбекистан, в ходе которого главы двух государств обсудили многие вопросы двусторонних отношений, делая акцент на устранение проблем, препятствующих всестороннему развитию региональных отношений в Центральной Азии.

Руководство Таджикистана постоянно пыталось снизить напряженность в отношениях с Узбекистаном и пыталось создать условия для развития равноправных отношений. На протяжении двух десятилетий

между государствами существовали конфликты в политических, экономических и торговых вопросах. С 2013 по 2015 год объем торговли между Таджикистаном и Узбекистаном значительно сократился, а это означало, что двусторонняя торговля практически сошла на нет. Потепление отношений началось осенью 2016 года, после смерти первого президента Узбекистана Ислама Каримова и прихода к власти Шавката Мирзиёева. В эпоху Ислама Каримова была заминирована граница с Таджикистаном, созданы искусственные препятствия в перевозке таджикских товаров, в блокаде была электроэнергетическая система Таджикистана, разрушены некоторые участки железной дороги в нашу страну. Кроме того, И. Каримов был категорически против строительства Рогунской АЭС. Официально узбекская сторона заявила, что строительство 335-метровой плотины в зоне активного землетрясения невозможно. По мнению некоторых политологов, Каримов опасался, что, перекрыв сток воды Вахша, Таджикистан получит мощный рычаг давления на соседей. С другой стороны, препятствия, создаваемые Узбекистаном, заставляли Таджикистан развивать свою внутреннюю инфраструктуру. В частности, высоковольтная линия «Юг-Север» была построена на монопольных условиях и соединила энергосистему центра с Согдийской областью. Была построена новая железная дорога, соединившая центр с южными дорогами страны. Более 200 предприятий были переведены с природного газа на альтернативное топливо, введен в эксплуатацию ТЭЦ «Душанбе-2», что позволило сократить дефицит электроэнергии в зимний период наряду с теплоснабжением.

Можно назвать пять основных направлений двустороннего сотрудничества, которые претерпели огромные изменения в связи со сменой руководства Узбекистана. 1. Пограничные проблемы 2. Транспорт 3. Торговля 4. Энергетика 5. Инвестиции

С учетом проведенных фактор и материалов можно подойти к таким выводам:

1. Установление мира и согласия на таджикской земле и переход к постконфликтному восстановлению в начале 2000-х годов позволило руководству государства и правительства Таджикистана перейти к целенаправленной и продуманной внешней политикой с учетом коренных национальных интересов. Теперь в системе внешнеполитических приоритетов на первое место выдвигается установление и развитие полноправных дружественных отношений и сотрудничество с соседними странами по региону.

2. В этой связи для нашего руководства большое принципиальное значение имело нормализация отношений с соседней Республикой Узбекистан. Руководство республики предприняло ряд усилий, позволяющих установить нормальные дипломатические отношения с соседним государством.

3. Трудности и препятствия были вызваны одностонным подходом узбекского руководства к существующим экономическим проблемам и проблемам безопасности, территориальным и приграничным проблемам.

4. До прихода к власти президента Мирзиёева граждане Таджикистана испытывали трудности с получением виз. Даже жители соседних республик с таджикскими паспортами, работавшие в Таджикистане, с трудом выезжали в родной город. Приграничные районы были заминированы узбеками, а мирное таджикское население атаковало их. При новом президенте эти проблемы были решены в короткие сроки, облегчен режим передвижения граждан республик, разминированы приграничные районы. Согласно официальной статистике Республики Таджикистан, в нынешних условиях до 20 тысяч человек с обеих сторон ежедневно пересекают границу с целью бизнеса и туризма, а также для посещения родственников и друзей. Около 68% иностранцев, посетивших Таджикистан в первом полугодии 2022 года, являются гражданами Узбекистана. Количество граждан Узбекистана, приехавших в Таджикистан, составило 319 тысяч человек. При этом процесс делимитации и демаркации границы между двумя странами ускорился до 1319 км. граница определена, осталось всего 7 километров.

5. В эпоху нынешней власти транспортные проблемы обеих сторон постепенно устраняются. В первую очередь было открыто воздушное сообщение между Душанбе и Ташкентом. Летом 2018 года введены в эксплуатацию пассажирские маршруты Душанбе – Дехнав и Термез, Пенджикент – Самарканд, Худжанд – Ташкент и Худжанд – Фергана. С начала августа 2019 года Узбекистан начал использовать автомобильные дороги Таджикистана для перевозки грузов из Китая по маршруту Термиз – Душанбе – Хорог – Кулма. В июне того же года начали действовать железнодорожные маршруты между столицами двух стран.

6. В начале 1990-х годов Узбекистан был основным торговым партнером Таджикистана. Товарооборот в 1995 г. составил 250 млн. долларов, что вдвое превышает общий товарооборот с другими странами СНГ. Однако с конца 90-х годов по мере охлаждения отношений между двумя странами объем двусторонней торговли постепенно снижался. В частности, события 2009 г. (остановка ЛЭП со стороны Узбекистана) и 2012

г. (прекращение подачи газа из Узбекистана в Таджикистан) нанесли серьезный ущерб грузопотоку. В результате, по статистическим данным, в 2014 году объем товарооборота между двумя странами достиг не менее 13 миллионов долларов. С тех пор объем торговли между двумя странами вырос в 35 раз и достиг 448 млн долларов в 2021 году. Открытие специальных кредитных линий в банках обеих стран на сумму 100 млн долларов США в 2018 году способствовало развитию товарооборота. В июне 2022 года Министерство инвестиций и внешней торговли Республики Узбекистан сообщило, что в ближайшие месяцы будут открыты торгово-промышленные приграничные зоны на пунктах пропуска «Ойбек» и «Фотехабад». Промышленные мощности, логистические центры и необходимая инфраструктура расположены в свободных торгово-промышленных зонах.

7. Замораживание отношений двух стран негативно сказалось на их энергетическом положении. Экспорт газа Узбекистана в Таджикистан в апреле 2018 года после первого официального визита Ш. Мирзиёев был восстановлен в должности. При этом электроэнергия в течение лета была передана из Таджикистана. Однако приграничные районы Узбекистана, которые пользовались таджикской электроэнергией, в целях безопасности были отделены от энергосистемы Узбекистана и объединенной энергосистемы Средней Азии. В настоящее время с помощью международных финансовых институтов ведется подготовка к подключению энергосистемы Таджикистана к региональной системе.

Второй параграф «Культурно-гуманитарное сотрудничество Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в начале XXI века: особенности и основные направления развития» посвящена вскрытие и анализу специфики, приоритетов и основных направления культурно-гуманитарных связей двух государств период суверенитета. Следует отметить, что культурные и гуманитарные связи занимают особое место в системе двустороннего и многостороннего сотрудничества двух государств. Автор придерживается мнению, что эти связи имели прочный нормативно-правовой фундамент и богатый накопленный опыт прошлых лет в новых условиях они были расширены и получали новый формат и новую смысл. Специфика этих отношений состоит в том, что в них принимают не только государственных субъекты, но общественные институты. Особенной стали традиционными такие формы взаимодействия как проведения дней культуры, организация, различных фестивалей творческих коллективов, культурно-массовых мероприятий с участием творческих коллективов двух республик.

В 1998 и 2003 годах коллективы таджикских артистов приняли участие в международном фестивале народных песен и плясок под названием «Песни Востока» в городе Самарканд.

5-12 апреля 2007 года в Душанбе прошел международный театральный фестиваль «Навруз – 2007», в котором приняли участие артисты музыкально-драматического театра Сурхандарьинской области.

В развитии культурных связей двух республик особое место занимают действующие культурные центры народов. Например, 8 июня 1990 года в Ташкенте был создан национально-культурный центр таджиков «Орияно». Цель центра – развитие культуры, языка, защита национальных традиций и культуры других народов. Культурные центры таджиков действуют в городах Джизахской, Самаркандской, Наманганской, Ферганской и Сурхандарьинской областях, городе Чирчик Ташкентской области. В настоящее время в Бухарской области организован таджикско-персидский центр «Солнце Согдианы», издается еженедельник «Бухараи Шариф». Также по инициативе культурных центров на таджикском языке издаются областная газета «Голос Самарканда» и областная газета «Садои сух». Кроме того, есть страницы на таджикском языке в ряде региональных газет.

Таджикистан и Узбекистан также установили взаимовыгодные отношения в сфере образования. Есть школы с узбекским языком обучения в Таджикистане и школы с таджикским языком обучения в Узбекистане. В советское время сложилась традиция, что высшие школы и педагогические училища республик готовили педагогические кадры для средних школ. Проведение научных совещаний (конференций, симпозиумов, совещаний) привело к дальнейшему укреплению научного сотрудничества между соседними странами. Результаты научных конференций и рекомендации ученых способствовали развитию науки и техники, образования, культуры, здравоохранения и социальной защиты населения.

23 мая 1994 года в Ташкенте состоялось первое совещание руководителей организаций управления наукой и техникой пяти республик Центральной Азии. Ученые из Узбекистана также участвовали в научных конференциях регионального масштаба. Например, в 1996 и 2001 годах на факультете узбекской филологии нашего университета была проведена научная конференция, посвященная жизни и творчеству основоположника узбекской классической литературы Низамуддина Алишера Навои, и связям таджикской и узбекской классической литературы на тему «Алишер Навои и таджикская литература», в котором активно участвовала группа известных

литературоведов Узбекистана. В рамках договоров о сотрудничестве установлены взаимовыгодные отношения, стали традицией взаимные визиты ученых двух стран, участие в научных и культурных конференциях.

С учетом вышесказанного можно подвести итоги данного параграфа.

1. Культурно-гуманитарное сотрудничество таджикских и узбекских народов за все периоды совместного проживания выступало как главной осью всех взаимоотношений и послужило для развития прочных братских, добросоветских отношений в составе единого огромного государства.

2. За исследуемый период культурно- гуманитарное гуманитарное сотрудничество и во время сувеенитета получило новый смысл, содержание и форму. В эти годы к традиционным формам и механизмам культурных и гуманитарных связей прибавляются новые форматы взаимодействия, привлекая в этот процесс новых субъектов межгосударственных взаимодействий. Популярными становятся проведения дней культуры, организация выставок, дней искусто и литературы, различных международных и региональных конкурсови фестивалей.

3. В развитие культурных и гуманитарных связей внесли большой вклад и негосударственные субъекты взаимодействия, такие как общество дружбы, културные центры таджикских и узбекских народов, выступающие как активные носители и распространители лучших народных традиций и ценностей друг друга.

Глава третья – **«Состояние и перспективы развития двусторонних отношений Таджикистана и Узбекистана в контексте стратегического партнерства»** состоит из двух параграфов. Первый параграф– «Нынешнее состояние и особенности сотрудничества между Таджикистаном и Узбекистаном в контексте стратегического партнерства» посвящена анализу сущности, уровней и масштаба охвата сотрудничества двух государств в рамках установленного межгосударственного взаимодействия. Республики Таджикистан и Узбекистан уделяют особое внимание укреплению и расширению двусторонних связей в ведущих отраслях экономики, торговли, промышленности, от которых зависят решение стратегических целей обеих государств. Прошедшие годы доказали, что нормализация таджикско-узбекских межгосударственных отношений способствует поддержанию стабильного равновесия и устойчивого развития региональных процессов. Во-первых, регулярно проводятся межправительственные встречи, на которых обсуждаются важные вопросы сотрудничества. В частности,

стороны полностью решили вопрос делимитации границы. По инициативе глав двух государств открыто 17 погранпереходов. Возобновлены полеты самолетов по маршрутам Душанбе-Ташкент, Душанбе-Самарканд, Душанбе-Бухара. Наземным транспортом (автобусами) были установлены маршруты Пенджикент-Самарканд, Худжанд-Ташкент, Душанбе-Дехнав, Душанбе-Самарканд и Душанбе-Бухара. Несомненно, открытие дорог, пограничных переходов и приграничных рынков способствовало сближению двух дружественных и соседних народов, укреплению торгово-экономического сотрудничества. Во-вторых, государства выступают драйверами продвижения и углубления интеграционных процессов, стали инициаторами проведения нового формата регионального сотрудничества в лице – ежегодных коукльтативных встреч лидеров центрально-азиатских государств, где обсуждаются насущные и актуальные проблемы межгосударственных двусторонних и многосторонних отношений.

Расширяется торгово-экономическое сотрудничество. В 2017 году товарооборот взаимной торговли увеличился на 20% и составил 237 млн долларов. Бизнесмены двух стран с успехом провели бизнес-форумы в Ташкенте и Душанбе. Торгово-промышленные палаты наших стран подписали выгодные контракты. В результате подписания вышеуказанных нормативных документов были сняты многие вопросы, препятствовавшие установлению дружеских, братских и добрососедских отношений, и граждане двух стран могут очень легко посещать своих родственников и заниматься бизнесом. Среди прочего, было открыто 16 пограничных переходов, что позволило гражданам Таджикистана и Узбекистана путешествовать в страны друг друга на срок до 30 дней без визы, что стало одним из больших достижений. Открытие блокпостов, каждый из которых открыл светлое окно в сердцах людей, вселило новую надежду в сердца двух братских народов, а слезы радости, волнения, надежды и предвкушения этих счастливых дней воплотились в лица жителей обеих стран. В 2018 году в Таджикистане действовало 9 совместных предприятий таджикско-узбекских предпринимателей, в Узбекистане действовало 24 предприятия с совместным инвестированием и 1 предприятие с полным инвестированием таджикских предпринимателей.

В августе 2018 года состоялся официальный визит Президента Республики Таджикистан, Эмомали Рахмона в Республику Узбекистан, в ходе которого было подписано 26 новых документов о сотрудничестве, поднявших отношения между Таджикистаном и Узбекистаном на более

высокий уровень. По итогам встречи и переговоров были подписаны Совместная декларация и Соглашение о стратегическом партнерстве между Республикой Узбекистан и Республикой Таджикистан. В результате подписания вышеуказанных нормативных документов были сняты многие вопросы, препятствовавшие нормальному установлению дружеских, братских и добрососедских отношений, и граждане двух стран очень легко посещали своих родственников и занимались бизнесом.

Историко-культурная общность, традиции, обычаи и соседство нашего народа дают возможность для культурного и всеобщего сотрудничества. Узбеки, проживающие в Таджикистане, и таджики, проживающие в Узбекистане, придают особый характер нашим родственным связям, и это является одним из важных факторов дружбы, братства и интеграции между нашими странами.

В ходе визита было подписано соглашение о признании эквивалентности образцов государственных дипломов в области образования, что будет способствовать расширению двустороннего сотрудничества в сфере высшего профессионального образования и науки. Стороны договорились о расширении сотрудничества между высшими вузами Таджикистана и Узбекистана, повышении качества преподавания таджикского и узбекского языков соответственно в Узбекистане и Таджикистане.

В настоящее время между вузами Таджикистана и Узбекистана налажено плодотворное научное сотрудничество. В частности, Таджикский национальный университет подписал соглашение о сотрудничестве с пятью вузами Узбекистана. Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова также имеет научное сотрудничество с Самаркандским государственным университетом имени Алишера Навои, Андижанским государственным университетом имени Мирзо Бабура, Ферганским государственным университетом. Дружба между таджиками и узбеками послужит интересам обоих этих соседних народов, устойчивому развитию, укреплению реальной независимости Таджикистана и Узбекистана, миру и стабильности, миру и безопасности в регионе.

Проблема водопользования и вопросы, связанные с подключением к энергоресурсам, создали еще один комплекс трудностей. Неодинаковая обеспеченность водными ресурсами в регионе и в каждой отдельной стране, ограниченность водных ресурсов в сельскохозяйственном секторе этих стран выдвигает на первый план вопросы, связанные с водопользованием. Потому

что рост населения в бывших советских республиках региона превратил вопрос продовольственной безопасности в государственную стратегию.

В последние годы в межгосударственных соглашениях о сотрудничестве между Таджикистаном и Узбекистаном особое внимание уделялось вопросу использования воды и энергии, что свидетельствует об удовлетворении хорошим взаимопониманием и налаженным сотрудничеством сторон.

Второй параграф третьей главы называется “Приоритеты и перспективы расширения стратегического партнерства Таджикистана и Узбекистана”. Она посвящена анализу и разработке рекомендаций для дальнейшего расширения сотрудничества двух государств с учетом позитивных изменений последних лет и необходимости существующего огромного потенциала взаимоотношений. Для таджикских и узбекских предпринимателей созданы благоприятные условия для укрепления сотрудничества по всем направлениям деятельности. Наряду с этим расширяется сотрудничество между предпринимателями двух республик в производственных отраслях и в обеих республиках создаются промышленные, сельскохозяйственные и строительные предприятия, вносящие свой вклад в развитие государств.

Следует отметить существующий огромный потенциал сотрудничества в культурно-гуманитарных сферах, развитие прямых связей и обмен опытом между научными и учебными учреждениями, средств массовой информации, творческих объединений, спортивных учреждений, молодежных и женских организаций, профессиональных союзов и других институтов гражданского общества.

Как явствует из подписанных официальных документов сотрудничеству в общественно-политических, культурно-просветительских, научных и информационных сферах созданы благоприятные условия для налаживания и развития их на равноправных основах, взаимного уважения и учета взаимных интересов.

По инициативе лидеров двух государств -Эмомали Рахмона и Шавката Мирзиёева удалось восстановить прежние двусторонние, полноправные связи, что серьезно повлияло на формирование благоприятной атмосферы и интеграционный процесс в Центрально-азиатском регионе.

Таким образом, с учетом вышеизложенного можно подвести итоги данного параграфа:

1. Нормализация двусторонних и многосторонних отношений и выход на стратегический уровень партнерства предопределили перспективу сотрудничества между Таджикистаном и Узбекистаном на ближайшие десятилетия.

2. Расширяются новые горизонты для расширения двустороннего сотрудничества в областях сельского хозяйства, легкой промышленности, энергетики, транспорта, инновационной технологии;

3. Создается прочная основа для расширения сотрудничества двух государств не только на двусторонней, но и многосторонней основе, в рамках интеграционных объединений – СНГ, ШОС, ОИС, придавая им новое содержание и формы взаимодействия – в экономических, гуманитарных сферах и особенно в области безопасности;

4. Сотрудничество в области безопасности и организация противодействия современным глобальным угрозам – терроризму, экстремизму, контрабанде наркотиков, организованной транснациональной преступности требует от обеих государств тесного сотрудничества и координация совместных усилия силовых и правоохранительных структур.

Распознавание процессов, обнаружение осевых сил в обществе и их защита и культивирование в охвате порождающих и расширяющих возможности знаний – еще одна миссия науки. Несомненно, что этой животворящей и основной силой является наша молодежь, несущая бремя ответственности и созидания за настоящее и будущее. Наступление свежего и нового этапа взаимовыгодного сотрудничества между двумя дружественными и соседними странами – Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан – является добрым предзнаменованием. Мы думаем, что история и время оценят заслуги и усилия своих новаторов и инициаторов. В заключительной части диссертант кратко представил свои выводы и предложения и резюмировал диссертацию. Заключение содержит полученные результаты, рекомендации и предложения автора.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всесторонний и комплексный анализ взаимоотношений Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в период государственного суверенитета показывает, что обе страны пережили разные периоды взаимоотношений, и улучшение межгосударственных отношений отвечает интересам обоих государств, так как этого требуют национальные интересы обоих государств.

Таким образом, с учетом вышеизложенных факторов, можно подвести следующие итоги:

1. Межгосударственные отношения между Таджикистаном и Узбекистаном, сложившиеся на основе многовековых исторических и духовных связей двух братских народов, характеризуются высоким уровнем взаимного доверия, искренней дружбы и взаимопомощи. Дружба и сотрудничество между Таджикистаном и Узбекистаном имеют богатую историческую, политическую, социальную и культурную основу, формировались на протяжении многих веков, а в эпоху независимости послужили надежным фундаментом для развития и расширения масштабного и всеобъемлющего сотрудничества.

2. Дружба и братство таджикского и узбекского народов значительно окрепли в период совместного проживания в составе Советского Союза и обрели новое содержание за последние 70 лет в процессе строительства социалистического общества. За время существования социалистического общества таджикский и узбекский народы сумели создать комплекс культурных и духовных ценностей и традиций, которые сегодня служат прочной основой для развития гуманитарных и культурных отношений. Братство и дружба двух народов особо проявились в трудные годы Великой отечественной войны, а также в дни когда наш народы оказались лицом к лицу со страшными трагедиями, в частности в ходе ликвидации последствий сильнейшего землетрясения, произошедшего в Ташкенте в 1968 году, землетрясения, произошедшего в Кайракуме в 1985 году, предотвращения риска распространения на регион гражданской войны, вспыхнувшей в Таджикистане в 1992 году, ликвидации последствий аварии на Сардобинском водохранилище в Республике Узбекистан в 2020 году и десятков других событий и испытаний судьбы.

3. Дружба и сотрудничество таджикского и узбекского народов прошли серьезную проверку истории с началом процесса обретения государственного суверенитета и строительства национальных государств. Особенно для таджикского народа, который уже в начале 1990-х годов был втянут гражданскую братоубийственную войну, было крайне трудно одновременно решать сложные внутренние задачи и налаживать политико-дипломатические отношения с соседними странами. К счастью, таджикский народ, благодаря мудрой, реалистичной и прагматичной политике Главы государства, уважаемого Эмомали Рахмона, смог в короткие сроки выйти из пламени гражданской войны, установить мир и стабильность на своей земле, наладить равноправные и выгодные двусторонние и многосторонние отношения со странами ближнего и дальнего зарубежья.

4. Узбекистан был среди первых государств, протянувших руку помощи и братства таджикскому народу с начала обретения государственной независимости и сыгравших бескорыстную роль в прекращении гражданской войны и установлении мира и стабильности. Несмотря на трудности и сложность ситуации, возрастающие внутренние и внешние опасности и угрозы, тогдашнее руководство Республики Узбекистан, с правильным пониманием быстро меняющихся событий и процессов, поддерживало конституционное правительство Таджикистана и укрепляло с ним дружественные и партнерские отношения, способствуя вхождению нашей страны в международное сообщество и интеграционные процессы в регионе.

5. В то же время, в конце 1990-х годов, межгосударственные отношения Таджикистана и Узбекистана испытывали некоторые трудности и проблемы, которые возникли из-за политики и позиции Республики Узбекистан относительно места страны в регионе и ее стремления стать лидером среди других государств региона. К счастью, благодаря реалистичной и прагматичной политике главы государства Эмомали Рахмона и серии двусторонних переговоров, охлаждение отношений на некоторое время удалось предотвратить, и отношения между двумя соседними странами постепенно нормализовались.

6. Трудности и сложности, которые привели к некоторым недоразумениям между двумя странами в их отношениях и взаимосвязях, были успешно преодолены в последние годы, благодаря прагматичной и мудрой политике лидеров двух государств - Эмомали Рахмона и Шавката Мирзиёева, и разрабатываются и реализуются новые приоритеты и направления двустороннего и многостороннего сотрудничества. Благодаря усилиям и политике и позициям лидеров Таджикистана и Узбекистана в отношениях и процессе сотрудничества двух соседних государств созданы новые условия и основы для сотрудничества на уровне стратегического партнерства и стабильного союзничества, а также появилась возможность для их расширения.

7. Сегодня сотрудничество двух государств приобрело новое содержание, качество и масштаб не только на двустороннем, но и на многостороннем уровне, в рамках интеграционных институтов как мирового, так и регионального уровня – от ООН до СНГ, ШОС, ОИС. Можно сказать, что нормализация межгосударственных отношений превратила Таджикистан и Узбекистан в локомотивы интеграционного процесса, которые своими инициативой и усилиями придали реальное и перспективное направление процессу решения взаимных проблем между странами региона и

сформировали новый интеграционный институт – Консультативный совет глав государств Центральной Азии.

8. Высокий уровень доверия и взаимопонимания между двумя странами-партнерами и союзниками привели к заключению двусторонних соглашений [2] о стратегическом партнерстве и союзнических отношениях [3], которые создали прочную нормативно-правовую базу для дальнейшего развития сотрудничества. В настоящее время между различными государственными и негосударственными структурами двух стран подписано более 200 соглашений и договоров, каждый из которых способствует расширению и развитию двустороннего и многостороннего сотрудничества.

9. Успешные взаимосвязи Республики Таджикистан с Республикой Узбекистан способствовали формированию новой и стабильной атмосферы межгосударственного сотрудничества в Центрально-Азиатском регионе. В этой связи особое значение приобрело продолжение процесса проведения ежегодных консультативных встреч глав государств и консультаций внешнеполитических ведомств стран Центральной Азии на различных уровнях.

Серия таких встреч впервые была запущена в 2017 году по инициативе Президента Узбекистана Ш.М. Мирзиёева, который, можно сказать, изменил внешнюю политику своей страны с односторонней изоляции на большей открытости. Инициатива Узбекистана по нормализации отношений с соседями создала возможность для организации таких встреч. В результате с 2018 года они стали проводиться регулярно в различных странах Центральной Азии. В частности, 14 сентября 2023 года в Душанбе состоялась пятая встреча президентов стран Центральной Азии.

Проведение встреч лидеров стран Центральной Азии является не только новым механизмом реализации их внешней политики, но и продолжением стратегии балансирования между центрами силы, что является традиционным для малых государств региона.

10. Сотрудничество в торгово-экономической сфере является важнейшим направлением многоплановых отношений между Таджикистаном и Узбекистаном. По заявлению Посла Республики Таджикистан в Республике Узбекистан А. Рахмонзода, за последние годы стратегического партнерства и добрососедства (2018-2022 гг.) расширилось сотрудничество во всех отраслях национальной экономики, и в двусторонних отношениях были достигнуты значительные успехи. В частности, значительно расширилось сотрудничество в торгово-экономической сфере, значительно увеличился обмен товаров и продукции между предприятиями, учреждениями и торгово-коммерческими центрами двух стран. Если в 2018 году торговля товаров и

продукции между Таджикистаном и Узбекистаном составил 287 млн. долларов США, то в 2019 году этот показатель составил 362 млн. долларов США, а в 2020 году, с учетом вызовов пандемии COVID-19, он составил 333,8 млн. долларов США. При этом в 2021 году взаимный товарооборот между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан составил 447,8 млн. долларов США, что на 114 млн. долларов США или на 34,2% больше, чем в 2020 году. [193]

11. Заключение Договора об отдельных участках Государственной границы Таджикистана и Узбекистана, подписанного 9 марта 2018 года в Душанбе, имело большое значение в продвижении процесса эффективного разрешения пограничных вопросов между двумя государствами. Договор имел важное значение для обеих стран в том плане, что способствовал укреплению добрососедских отношений, развитию торгово-экономического сотрудничества и обеспечению безопасности и стабильности в регионе.

12. С момента нормализации межгосударственных отношений Республика Таджикистан и Республика Узбекистан постоянно заявляют, что выступают за рациональное и взаимовыгодное использование всех водно-энергетических ресурсов Центрально-Азиатского региона. В этой связи реализация серии совместных гидроэнергетических проектов на территории Республики Таджикистан станет надежной основой для дальнейшего развития энергетического сотрудничества двух стран.

2 июня 2022 года в ходе визита Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона был дан старт строительству Зерафшанской ГЭС. Данный объект является первым крупным проектом двустороннего сотрудничества в сфере энергетики. Проект финансируется крупными международными институтами, такими как Международная финансовая корпорация, Азиатский банк развития, Европейский банк реконструкции и развития. Заключение соглашения о закупке электроэнергии, экспортируемой Рогунской ГЭС, создаст благоприятные условия для развития сотрудничества двух стран и эффективной эксплуатации электросетей. В целях поддержания баланса энергетических и водных ресурсов, а также обеспечения стабильного снабжения потребителей электроэнергией АО «Национальные электрические сети Узбекистана» совместно с Республикой Таджикистан реализован инвестиционный проект «Реконструкция линии электропередачи 500 кВ Гузар-Регар (Л-507) в Республике Узбекистан». В рамках проекта на территории Республики Узбекистан реконструирован 64-километровый участок линии электропередачи 500 кВ Гузар-Регар (Л-507). Проект реализован на основании протокола Межправительственной комиссии по торгово-экономическому сотрудничеству между Республикой Таджикистан и

Республикой Узбекистан. Реализация проекта позволит обеспечить надежность электроснабжения при параллельной работе энергосистем Узбекистана и Таджикистана. Интеграция Таджикистана в единую энергосистему Центральной Азии станет свидетельством нового уровня энергетического сотрудничества между Таджикистаном, Узбекистаном и другими республиками региона.

13. Настоящим символом укрепления дружбы и взаимной поддержки Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в целях экономического, социального и политического прогресса друг друга является запуск процесса строительства ряда социальных объектов на территории обеих государств. Реальным примером этого является сдача в эксплуатацию медицинского комплекса 10 июня 2021 года в Кабодиянском районе Хатлонской области Республики Таджикистан с участием Узбекистана и строительство общеобразовательной школы в Ургутском районе Самаркандской области Республики Узбекистан, которую построил Таджикистан. Учитывая близость и общность культурного наследия таджикского и узбекского народов, целесообразно дальнейшее развитие сотрудничества в культурно-гуманитарной сфере, создание благоприятных условий для развития печати, издания книг, журналов и газет на таджикском и узбекском языках, расширения сотрудничества в области культуры, образования, спорта, туризма, молодежи, расширение дружеских обменов между представителями средств массовой информации, научно-исследовательских учреждений, обществ дружбы, творческих и художественных коллективов и театров обеих стран.

14. В контексте укрепления и расширения стратегического партнерства между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан (с 2018 года) укрепление сотрудничества и совместных действий по вопросам обеспечения безопасности в Центрально-азиатском регионе является одним из ключевых приоритетов внешней политики обеих государств. Следует признать, что проблемы, связанные с международным терроризмом, религиозным экстремизмом, незаконным оборотом наркотиков, торговлей оружием, транснациональной организованной преступностью, киберинформационными преступлениями, сегодня остаются острыми и спорными. В этой связи продолжают и укрепляются совместные действия и координация деятельности специальных структур и служб, правоохранительных органов, других институтов безопасности и обороны. В частности, по вопросу обеспечения региональной безопасности Республика Таджикистан поддержала усилия Республики Узбекистан по продвижению и расширению внутриафганского диалога в рамках Ташкента. Лидер нации,

уважаемый Эмомали Рахмон в ходе второй консультативной встречи глав государств Центральной Азии в ноябре 2019 года поддержал позицию главы соседнего государства и заявил, что укрепление мира и спокойствия в Афганистане является чрезвычайно важным условием обеспечения безопасности и стабильности в регионе. Одновременно, руководство Республики Узбекистан высоко оценило итоги встречи министров иностранных дел в рамках «Сердце Азии – Стамбульского процесса», которая состоялась в Душанбе 29-30 марта 2021 года, а также инициативу Таджикистана о проведении очередного заседания Контактной группы «Шанхайская организация сотрудничества – Афганистан» на уровне министров иностранных дел в Душанбе 13-14 июля 2021 года.

15. Примером успешного и плодотворного сотрудничества в межгосударственных отношениях Таджикистана и Узбекистана является их солидарность, сплоченность и постоянная поддержка друг друга на глобальном и региональном уровнях. Как известно, активные международные инициативы Таджикистана способствовали принятию 7 резолюций Генеральной Ассамблеи ООН. К ним относятся объявление 2003 года «Международным годом чистой воды», Международным десятилетием действий «Вода для жизни» (2005-2015), Международным годом водного сотрудничества (2013 год) и Международным десятилетием действий «Вода для устойчивого развития» (2018 - 2028). и др. Следует отметить, что Республика Узбекистан на мировом уровне высоко оценила глобальные инициативы Республики Таджикистан в решении водных проблем, приветствовала принятие резолюции Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций «Конференция ООН по обзору среднесрочных целей Международного десятилетия действий «Вода для устойчивого развития», 2018-2028 годы» и поддержала инициативу Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона об объявлении 2025 года Международным годом ледников и создании Международного фонда ледников. Республика Таджикистан является одним из соавторов резолюций Генеральной Ассамблеи ООН «Укрепление регионального и международного сотрудничества для обеспечения мира, стабильности и устойчивого развития в Центральной Азии» (2018 г.), «Образование и религиозная толерантность» (2019 г.), «Устойчивый туризм и устойчивое развитие в Центральной Азии» (2019 г.), «Приаралье – зона экологических техно-логий и инноваций» (2021 г.), которые были приняты по инициативе Республики Узбекистан. Сотрудничество Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в рамках Международного фонда спасения Арала приобрело особое значение в решении социально-экономических проблем, водопользования и экологии

бассейна Аральского моря, а также в регулировании и координации позиций и политики стран региона в этой сфере. Также имеется хорошая перспектива для тесного взаимодействия двух стран в рамках ООН, СНГ, ШОС, ОИС, ОБСЕ, Совещания по сотрудничеству и мерам доверия в Азии и других международных организаций, институтов и форумов. В частности, Республика Таджикистан поддержала кандидатуру Республики Узбекистан на избрание в Экономический и Социальный Совет ООН на 2025-2027 годы и членство в Комитете ООН по правам человека на 2025-2028 годы, а также поддержала кандидатуру Республики Узбекистан на избрание в непостоянные члены Совета Безопасности ООН на 2028-2029 годы. Стоит отметить, что в эпоху усиливающейся глобализации отношений, от которой Республика Таджикистан и Республика Узбекистан не могут оставаться в стороне, наряду с непредвиденными перспективами, проявляются новые горизонты сотрудничества и возникают новые реальные условия. В этом контексте накопленный опыт взаимовыгодного и инклюзивного сотрудничества двух соседних и сопредельных стран приобретет более глубокий смысл и даст положительные результаты.

16. Взаимная поддержка и тесная координация действий по совместному продвижению инициатив, усилия лидеров двух стран по укреплению взаимовыгодного сотрудничества на двустороннем и региональном уровнях стали одним из главных факторов стабильного развития Центральной Азии. Активные шаги Таджикистана в этом направлении важны для региона и отвечают также интересам Узбекистана. В этой связи в рамках встреч на высшем уровне главы двух государств приветствовали проведение Международного форума «Центральная Азия» (Ташкент, 5-8 июня 2018 года) и Международной конференции высокого уровня по Международному десятилетию действий «Вода для устойчивого развития, 2018-2028 годы» (Душанбе, 20-22 июня 2018 года). Конструктивное сотрудничество Таджикистана и Узбекистана в водно-энергетической, экологической и природоохранной сферах является наглядным примером уважения позиций друг друга и учета законных интересов обоих государств.

17. Сотрудничество Таджикистана и Узбекистана в обеспечении региональной безопасности и организации совместного противодействия современным глобальным угрозам - терроризму, экстремизму, нарко-трафику, транснациональной организованной преступности, борьбе с информационными угрозами - требует тесного взаимодействия и координации деятельности и действий силовых и силовых структур двух стран. В этой связи Таджикистан и Узбекистан поддерживают позиции и

политику друг друга в борьбе с терроризмом и экстремизмом и подписали ряд международных деклараций и соглашений по борьбе с экстремизмом и терроризмом. В частности, в 2006 году наши страны одобрили Глобальную контртеррористическую стратегию, принятую Генеральной Ассамблеей ООН и считающуюся уникальным документом для активизации и подтверждения национальных, региональных и международных мер в борьбе с различными проявлениями терроризма. Одним из перспективных направлений сотрудничества двух государств в сфере безопасности является координация позиций и мер в борьбе с нетрадиционными угрозами, в первую очередь в обеспечении информационной и технологической безопасности.

Как известно, трансформация терроризма и использование достижений информационно-коммуникационных технологий экстремистскими и террористическими организациями, а именно их проникновение в виртуальное пространство, качественно изменили природу угроз и вызовов. На саммите ШОС в декабре 2020 года Президент Республики Узбекистан уважаемый Ш. Мирзиёев выразил обеспокоенность в связи с возрастающей ролью информационных технологий, социальных сетей в вербовке и радикализации молодежи, финансовой поддержке террористов и подчеркнул необходимость разработки новых механизмов сотрудничества в этом направлении. Лидер нации уважаемый Эмомали Рахмон, выступая на том же саммите, заявил, что противодействие распространению экстремистских идеологий, особенно среди молодежи, использованию новых технологий, в том числе интернет-ресурсов в преступных целях, требует совместных усилий. В этой связи важно активизировать практическое взаимодействие Таджикистана и Узбекистана в борьбе с угрозами кибер-безопасности, а также сотрудничество в подготовке высококвалифицированных кадров в этой сфере. В этой связи активное сотрудничество Республики Таджикистан и Республики Узбекистан направлено на противодействие современным угрозам и опасностям, укрепление безопасности и стабильности в регионе. Тесное и всестороннее сотрудничество Таджикистана и Узбекистана окажет положительное влияние на политический и экономический климат Центральной Азии, гарантируя устойчивое развитие, благополучие и процветание народов региона. Таким образом, благодаря большой политической воле и мудрости, основанной на гуманистическом подходе политических лидеров Республики Таджикистан и Республики Узбекистан Эмомали Рахмона и Шавката Мирзиёева, дружественные отношения между двумя братскими государствами обрели новый импульс, а наследники славной истории двух народов направят всю свою волю и разум на прочное и вечное дружественное сосуществование.

Рекомендации по практическому использованию полученных результатов:

- Республики Таджикистан и Узбекистан связаны многими историческими, культурными, социальными и экономическими связями, а в период независимости качественно новые уровни и механизмы взаимоотношений и сотрудничества еще раз подтвердили эту близость и взаимосвязанность. Следует отметить, что путем нахождения новых путей и механизмов сотрудничества, предоставления возможностей, обеспечивающих и защищающих интересы обеих стран, реализации новых двусторонних и многосторонних проектов в рамках стратегического партнерства, будут приобретать новую сущность и содержание;

- Создание условий для всестороннего расширения межгосударственных отношений;

- Устранение проблем и препятствий поиском новых методов и подходов к сотрудничеству;

- Укрепление сотрудничества в экономической, социальной, энергетической сферах, легкой промышленности и сельском хозяйстве с учетом имеющихся ресурсов и возможностей обеих стран;

- Развитие гуманитарного сотрудничества, расширение связей между учреждениями культуры, науки, спорта и туризма;

- Укрепление взаимодействия государственных органов по организации совместного противодействия терроризму, экстремизму, присоединение молодежи к чуждым религиозным и конфессиональным течениям и идеологиям;

- Расширение деятельности обществ дружбы и усиление пропаганды идей мирного сосуществования, добрососедства, уважения культурных и нравственных ценностей друг друга;

- Координация внешнеполитических позиций и инициатив по расширению интеграционных процессов в Центрально-Азиатском регионе и активизации деятельности новых интеграционных институтов.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ДИССЕРТАЦИИ ОПУБЛИКОВАНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА:

Научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А] Мамадкулова Р.О. Традиционные и инновационные подходы в анализе внешней политики Таджикистана. [Текст] / **Р.О. Мамадкулова** // Вестник ТГУПБП, №4 (77) 2018. – С.126-133

[2-А] Мамадкулова Р.О. Формирование научного и культурного сотрудничества Таджикистана в XI–XV веках **[Текст] / Р.О. Мамадкулова //** Вестник Таджикского государственного педагогического университета им. С. Айни. – Душанбе, 2020. – №2 (85). – С. 265–269.

[3-А] Мамадкулова Р.О. Из истории социально- экономических отношений Таджикистана и Узбекистана в 20-90-е годы XX вв. **[Текст] / Р.О. Мамадкулова //** Записки университета, № 1(74) 2023. – С. 51-57.

[4-А] Мамадкулова Р.О. Новые условия и интересы сотрудничества между Таджикистаном и Узбекистаном. **[Текст] / Р.О. Мамадкулова //** Вестник Университета языков. № 4 (52), 2023 – С. 319-325

Научные статьи, опубликованные в сборниках и других научно-практических изданиях:

[5-А] Мамадкулова Р.О. Земледельцы. Жестокое отношение к воде // Материалы научно-практической конференции, посвященной международному десятилетию действия «Вода для устойчивого развития (2018-2028 гг.)», г. Бустон, 2018 г.

[6-А] Мамадкулова Р.О. «Чехрахои мондагор» Эмомали Рахмона – пропагандист наследия предков. // Международная конференция на тему «Актуальные вопросы социально-гуманитарных и точных наук в условиях глобализации и освещения COVID-19» 25 декабря 2020 г, г. Пенджикент.

[7-А] Мамадкулова Р.О. Лидер нации и сотрудничества двух соседних государств. **[Текст] / Р.О. Мамадкулова //** “Иджлосия – взлет Лидера нации” Худжанд, 2023. – С. 181-188

РЎЙХАТИ САРЧАШМА ВА АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

I. Феҳристи сарчашмаҳои истифодашуда:

Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои давлатӣ:

[1] Договор о вечной дружбе между Республикой Узбекистан и Республикой Таджикистан от 15 июня 2000 г. Ратифицирован Постановлением ОМ РУз от 31 августа 2000 года N 130-II, вступил в силу с 28 марта 2001 г. / [Электронный ресурс] // Режим доступа: https://nrm.uz/contentf?doc=42217_&products=1_zakonodatelstvo_respubliki_uzbekistan (Дата обращения: 17.10.2019 г.).

[2] Договор между Республикой Узбекистан и Республикой Таджикистан о стратегическом партнерстве от 17 августа 2018 года. Lex. /uz/doc/4147689

[3] Договор между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан о союзнических отношениях. 17 апреля 2024 года №810. https://adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=148251

[4] Концепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 январи соли 2015, № 332 тасдиқ шудааст. <https://mfa.tj/tg/main/view/4255/konsepsiyai-sijosati-khorijii-jumhurii-tojikiston> (санаи истифодабарӣ: 1. 06. 2019).

[5] Концепция внешней политики Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 27 января 2015 года, № 332 <https://mfa.tj/ru/main/view/988/kontsepsiya-vneshnei-politiki-respubliki-tadzhikistan>;

[6] Концепция внешней политики Узбекистана от 13 августа 2012 г. [Электронный ресурс]. URL: <https://parliament.gov.uz> (дата обращения: 21.05.2020);

[7] Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Таджикистан о свободной торговле. Ташкент. 10 января 1996 г. // LexUz. URL: <http://www.lex.uz/ru/docs/2552943>;

[8] Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Таджикистан о финансовом сотрудничестве. Душанбе. 9 марта 2018 г. // LexUz. URL: <http://www.lex.uz/ru/docs/4089216>.

[9] Стратегия действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 г. [Электронный ресурс]. URL: <http://strategy.regulation.gov.uz/ru/document/2> (дата обращения: 21.05.2020);

II. Паёмҳо, суханронӣҳо, баромадҳо ва осори илмӣи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

[10] Выступление Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмонова на Международной Конференции по региональному сотрудничеству в бассейнах трансграничных рек. Душанбе, 30 мая 2005 года. // Международная конференция по региональному сотрудничеству в

бассейнах рек. Душанбе, май 2005 г. 2005-2015 «Вода для жизни» «Международное десятилетие действий». –Душанбе, 2005. –С. 11-14.

[11] Изҳороти муштараки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Шавкат Мирзиёев оид ба таҳкими дустӣ ва накуҳамсоиягӣ [Матн] // Минбари халқ. – 2018. –14 март.

[12] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22.12.2017. <https://mfa.tj/tg/main/view/2813/payomi-prezidenti-jumhurii-tojikiston-ba-majlisi-olii>

[13] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 26-уми декабри соли 2018.–Душанбе: Шарқи озод.–С. 42.

[14] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Ба қуллаҳои дониш, 5 январи соли 2018, № 1 (1427). С.2.

[15] Раҳмонов, Э. Суҳанронӣ дар маросими ботантанаи ифтитоҳи Рузҳои фарҳангии Тоҷикистон дар Узбекистон, Тошканд 30-юми июни соли 1998 [Матн] / Э. Раҳмонов // Тоҷикистон: Даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ.–Душанбе: Ирфон, 2001.–Ҷ. 2.– 512 с.– С. 400-402. с.

[16] Раҳмонов Э. Великий праздник всех народов: выступление на Международном научно-практической конференции, посвященной 1100-летию Государства Саманидов (Санкт-Петербург, 28 апреля 1999 г.) [Текст] / Э. Раҳмонов // Независимость Таджикистана и возрождение нации. – Душанбе: Ирфон, 2006. –Т. 3.–С. 90-99.

[17] Совместное заявление Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона и Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева об укреплении дружбы и добрососедства. –НИАТ Ховар. –09. 03. 2018.

[18] Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти давлатӣ ва эҳёи миллат. Ҷилди 1. [Матн] / Э. Раҳмон – Душанбе: Ирфон, 1999.

[19] Раҳмон, Э. Истиқлоли давлатӣ ва эҳёи миллат [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе: Ирфон, 2002 с, ҷ.3.-510 с.

[20] Раҳмон Э. Независимость Таджикистана и возрождение нации. В 4-х томах. – Душанбе, Ирфон, 2002. – 512 с.,

[21] Эмомали Раҳмон и мировое сообщество [Текст].– Душанбе: Ирфон, 2011. (бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ)

[22] Раҳмон, Э. О неотложных мерах по стабилизации и развитию агропромышленного комплекса страны [Текст] / Э. Раҳмон // Экономика Таджикистана: стратегия развития. – 2001. – №1.– С.16 -25.

[23] Раҳмон, Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён [Матн]: Ибрат аз ҷаҳор китоб / Э. Раҳмон. – Душанбе: Ирфон, 2009. – К.1.– 704 с.

[24] Эмомали Рахмон. Таджики в зеркале истории. Книга первая. От ариев до Саманидов. – Душанбе, Ирфон, 2009. – 704 с.;

[25] Рахмон Э. Тоҷикистон: Дах соли истиклолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Ҷ.2. – Душанбе: Ирфон, 2001.-512 с.;

[26] Эмомали Рахмон. О современном мире и основных аспектах внешней политики Республики Таджикистан. (Составители: З.Ш. Саидов, М.Р. Камолова). – Душанбе: Контраст, 2019.-432 с.;

[27] Эмомалӣ Раҳмон – бунёнгузори сиёсати хориҷии Тоҷикистон [Матн] /– Душанбе: Ирфон, 2012.-434 с.

[28] Раҳмон, Э. Суханронӣ дар Анҷумани сеюми зиёиёни эҷодкор ва илмӣ кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, ш. Душанбе, 18 сентябри соли 2008 [Матн] / Э. Раҳмон // Истиқлоли Тоҷикистон ва эҳёи миллат.– Душанбе: Ирфон, 2010.– Ҷ.9.-576 с.

[29] Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Форуми дууми об барои кишварҳои минтақаи Осиё ва Уқёнуси Ором. –Таиланд. – 19-уми майи соли 2013.www.president.tj

[30] Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон. Душанбе– 9-уми сентябри соли 2021.[//www.president.tj](http://www.president.tj)

III. Монографияҳо ва китобҳои илмӣ

[31] Бабаханов М.Б. История таджиков мира. – Душанбе, 2002. – 368.

[32] Бобохонов, М. Таърихи тоҷикони ҷаҳон [Матн]: Нашри дуюм / М. Бобохонов.–Душанбе, 2002.– 368 с.

[33] Богуманова, З. Дружба и сотрудничества Таджикистана с братскими республиками СССР в условиях развитого социализма [Текст] / З. Богуманова.– Душанбе: Дониш, 1981.– 164 с.

[34] Гафуров, Б. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история [Текст] / Отв.ред. Б. Литвинский.– Душанбе: Ирфон, 1989. Кн.2.– 480 с.

[35] Гафуров, Б. Тоҷикон [Матн]: Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна. Китоби якум / Б. Гафуров. –Душанбе: Ирфон, 1983.– 704 с.

[36] Гафуров, Б. Тоҷикон [Матн]: Таърихи қадимтарин, қадим, асрҳои миёна ва давраи нав / Б. Гафуров. –Душанбе: Дониш, 2008.– 870 с.

[37] Дипломатияи Тоҷикистон: дируз ва имруз [Матн]: Дар ду ҷилд / Зери назари Ҳ. Зарифӣ. Силсила: Сиёсати хориҷии Тоҷикистон. – Душанбе: Ирфон, 2009. – Ҷ.1.– 296 с.

[38] Дипломатия Таджикистана: вчера и сегодня. В двух томах.Т. 1. (Под общей ред. Х. Зарифи) Серия: Внешняя политика Таджикистана. Душанбе: «Ирфон», 2009, 296 с;

- [39]** Зарифи Х. Многовекторная дипломатия Таджикистана. (Статьи, интервью, выступления, хроника визитов и встреч). – Душанбе: Изд.-во ООО «Офсет», 2010. – 352 с.
- [40]** История таджикского народа [Текст]: Новейшая история (1917-1941 гг.) / Под ред. Р. М. Масова. Т.V.– Душанбе: Империял-групп, 2004. – 829 с.
- [41]** История таджикского народа [Текст]: Новейшая история (1941- 2010 гг.) / Под ред. академика Р. М. Масова. Т.VI – Душанбе: Империял-групп, 2011. – 742 с.
- [42]** История Узбекской ССР [Текст]. Т. I.– Кн. 2. – Ташкент, 1956.
- [43]** Каримов И. Узбекистан на пороге XXI века: угрозы безопасности, условия и гарантии прогресса. – М., 1997. - 440с.
- [44]** Назаров Т.Н. Таджикистан: экономическое сотрудничество и безопасность [Текст]/ Т.Н.Назаров. – Минск, 2003.
- [45]** Ниёзмухаммадов, Б. Аз таърихи дустии ду халқ [Матн].\ Б. Ниёзмухаммадов. – Душанбе, 1970. – 316 с
- [46]** Раджабов, З. О дружбе таджикского и узбекского народов [Текст] / З. Раджабов. – Душанбе, 1968. – 82 с.
- [47]** Раҳмонзода А. Гуфтугу аз дустӣ дорем мо. –Душанбе: Шарқи озод, 2019. – 352 с.
- [48]** Саидов, З. Основные внешнеполитические интересы Таджикистана на рубеже веков. Четвертое, дополненное издание (новая редакция) [Текст] / З. Саидов. – Душанбе: ООО «Контраст», 2011. – 624 с.
- [49]** Саидов З.Ш. Межгосударственные отношения Республики Таджикистан в двустороннем формате. [Текст]. З. Саидов. – Душанбе, 2001. – 112 с.;
- [50]** Сатторзода А. Актуальные проблемы внешней политики Таджикистана (Многовекторность в действии). [Текст]. А. Сатторзода - Душанбе, 2014. -520с.
- [51]** Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар масири истиклолият. (Зери назари Ҳ. Зарифӣ). Матн]: – Душанбе: Ирфон, 2011.
- [52]** Узбекистон ва ҷаҳон ҳамҷамияти: халқаро муносабатлари ва ташкил алоқаларни ташкил қилиш. – Тошкент: Гафур Гулом номидаги нашриёт, 2008.
- [53]** Хасанов Ш.Х. Таджикистан и Узбекистан новый этап развития сотрудничества. На тадж., русском и узбекском языках.. – Душанбе, Промэкспо, 2021 – 396 с.;

- [54]** Шарифзода А. Спасатель нации. [Текст]/ А. Шарифзода, А. Гафуров. – Душанбе, 2012. – 320 с.
- [55]** Шарифов Х. Тоҷикони бурунмарзӣ. – Хучанд, 1996. – 368 с.
- [56]** Шодиев Э. Из истории узбеко-таджикских литературных связей (вторая половина XIX начала XX века). – Ташкент, 1973.

IV. Авторефератҳо ва диссертатсияҳо

- [57]** Алихожиев, М. Куқон хонлигининг маданият ҳаётида мактаб ва мадрасаларнинг тугтан урни [Матнлар]: Тарих фан. номз... дисс / М. Алихожаев. – Т, 2012.– 122 б.
- [58]** Бобозода, Ф. История становления и развития взаимоотношений Таджикистана и Узбекистана в период независимости, 1991-2006 гг. [Текст]: Диссертация кандидата исторических наук: 07.00.15 / Ф. Бобозода Толибджон; [Таджикский нац. ун-т]. – Душанбе, 2016. – 176 с.
- [59]** Зунунова, Г. Экономическое и культурное сотрудничество Узбекистана и Таджикистана (1976-1985 гг.) [Текст]: Автореф. канд. ист. наук / Г. Зунунова. – Ташкент, 1991. – 26 с.
- [60]** Таджибаев Н. Экономическое и культурное сотрудничество народов Узбекистана и Таджикистана на современном этапе (1966-1975 гг.): Автореф. дис.к.и.н. –Ташкент, 1976. – 26 с;
- [61]** Файзов Н.Н. Научно-культурное сотрудничество Республики Таджикистан с государствами Центральной Азии в период независимости. (На тадж.языке).Диссертация на соиск. у.степени к.и.н. – Душанбе, 2019. – 196 с.;
- [62]** Фармонова Д.Ж.Политическое, экономическое и культурное сотрудничество Республики Таджикистан с государствами Центральной Азии в период независимости (1992-2007гг.) Автореферат диссертации на соискание ученой степени к.и.н. –Худжанд., 2012 – 24 с.
- [63]** Якубова, Д. Научное и культурное сотрудничество Таджикистана и Узбекистана (1981-1990 гг.) [Текст]: дисс. ... канд. ист. наук / Д. Якубова. – Душанбе, 1994. – 176 с.

V. Мақолаҳои илмӣ дар маҷмуаҳо ва маҷаллаҳо

- [64]** Бобозода, Ф. Ретроспективный взгляд на историю таджикско-узбекских взаимоотношений в советском периоде [Текст] / Ф. Бобозода // Известия Академии наук Республики Таджикистан отделение общественных наук. – 2015. – №3. – С. 44-49.
- [65]** Бобозода, Ф. Научно-культурное и социально-гуманитарное сотрудничество между Таджикистаном и Узбекистаном в 1991-1997 гг. [Текст] / Ф. Бобозода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –2016. – №3/1(194). – С. 31-35.

VI. Мақолаҳо дар рӯзномаҳо

[66] Мятажники шли от соседей. // Красная звезда. – 1998 – 13 нояб.

VII. Маводи интернетӣ

[67] Айнур, Аскарли. Мирзиёев: Историческая близость в Таджикистаном воплощается в реальность. [https:// www.aa. com. tr/ru/мир/мирзиёев-историческая-близость-с-таджикистаном-воплощается-в-реальность/](https://www.aa.com.tr/ru/мир/мирзиёев-историческая-близость-с-таджикистаном-воплощается-в-реальность/) 2269257. 20.02.2021

[68] Выступление премьер-министра на заседании палат парламента // Газета.uz. 2016. 9 сентября. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2016/09/09/speech/> (дата обращения: 15.05.2020).

[69] Государственный визит Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева в Республику Таджикистан // Президент Республики Таджикистан. Официальный сайт. 2018. 9 марта. URL: [http://www. president. tj/ru/node/17212](http://www.president.tj/ru/node/17212) (дата обращения: 15.05.2020).

[70] Договор между Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой, Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан о совместных действиях по борьбе с терроризмом, политическим и религиозным экстремизмом, транснациональной организованной преступностью и иными угрозами стабильности и безопасности Сторон// <https://cbd.minjust.gov.kg/17088>

[71] Дубровин, И. Таджикистан и Узбекистан: прорыв в отношениях? 18 февраля 2018. <https://regnum.ru/news/polit/2381625.html>

[72] Душанбе и Ташкент намерены довести товарооборот до 500 миллионов долларов // Sputnik Таджикистан. 2018. 16 августа. URL: <https://tj.sputniknews.ru/main/20180816/1026469632/dushanbe-tashkent-namereny-dovesti-tovarooborot-500-millionovdollarov.html> (дата обращения: 15.05.2020).

[73] Майтдинова Г.М. Таджикско-узбекские отношения в условиях формирования нового мирового порядка [https://www.rtsu.tj/upload/files/data/Доклад% 20 Майтдиновой %20о%20тадж-узб% 20 сотруди́нстве% 20 на% 20конф.% 20 ПСИ%20и%20НАН.pdf](https://www.rtsu.tj/upload/files/data/Доклад%20Майтдиновой%20о%20тадж-узб%20сотрудниестве%20на%20конф.%20ПСИ%20и%20НАН.pdf)

[74] Мубодилаи барқияҳои табрикии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Шавкат Мирзиёев. 22.10.2022. <http://www.president.tj/node/29349>

[75] Мухаммадзода, П.А. Узбекистан – Таджикистан: стратегическое партнерство, ориентированное в XXI век [https:// yuz. uz/ru/ news/ uzbekistan---tadjikistan-strategicheskoe-partnerstvo-orientirovannoe-v-xxi-vek](https://yuz.uz/ru/news/uzbekistan---tadjikistan-strategicheskoe-partnerstvo-orientirovannoe-v-xxi-vek)

[76] Николаевский М. Неделя среднеазиатских саммитов: фонтан прорвавшихся проблем. 21 октября 2022. <https://topwar.ru/203467-nedelja-sredneaziatskih-sammitov-fontan-prorvavshihsja-problem.html>

[77] Парламент Таджикистана ратифицировал договор о спорных участках таджикско-узбекской границы // Радио "Озоди". 2018. 19 апреля. URL: <https://rus.ozodi.org/a/29177387.html> (дата обращения: 15.05.2020).

[78] Обмен поздравительными телеграммами между Президентом Республики Таджикистан Эмомали Рахмоном и Президентом Республики Узбекистан Шавкатом Мирзиёевым. 22.10.2022 [http:// www.president.tj/ru/node/2935](http://www.president.tj/ru/node/2935)

[79] Парламент Таджикистана ратифицировал договор о спорных участках таджикско-узбекской границы // Радио "Озоди". 2018. 19 апреля. URL: <https://rus.ozodi.org/a/29177387.html> (дата обращения: 15.05.2020).

[80] Подписание новых документов о сотрудничестве между Таджикистаном и Узбекистаном // Президент Республики Таджикистан. Офиц. сайт. 2018. 17 августа. URL: [http:// www.president.tj /ru/node/18186](http://www.president.tj/ru/node/18186) (дата обращения: 15.05.2020).

[81] Премьеры Таджикистана и Узбекистана согласуют цены на таджикскую электроэнергию и узбекский газ // Подробно.uz. 2020. 10 марта. URL: <https://www.podrobno.uz/cat/economic/premery-tadzhikistana-i-uzbekistana-soglasuyut-tseny-na-tadzhikskuyuelektroenergiyu-i-uzbekskiy-gaz/>.

[82] Протокол о статусе Групп военных наблюдателей и Коллективных сил по поддержанию мира в Содружестве Независимых Государств от 15 мая 1992 года; https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=25694

[83] Протокол о временном порядке формирования и задействования Групп военных наблюдателей и Коллективных сил по поддержанию мира в зонах конфликтов между государствами и в государствах-участниках Содружества Независимых Государств от 15 мая 1992 года; https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=25695

[84] Протокол между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Таджикистан об изъятиях из режима свободной торговли к Соглашению между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Таджикистан о свободной торговле от 10 января 1996 г. Душанбе. 9 марта 2018 г. // LexUz. URL: <http://www.lex.uz/ru/docs/3806887#3811224> (дата обращения: 15.05.2020).

[85] Сабир Аскер – оглу. Визит Эмомали Рахмона в Узбекистан: торговля и иностранные инвестиции. <https://www.ankasam.org/визит-имамали-рахмана-в-узбекистан-то/?lang=ru>

[86] Саркорова, А. В Таджикистане задумались, можно ли наладить отношения с Узбекистаном. 30 августа 2016. [https:// www. bbc. com/ russian/features-37224374](https://www.bbc.com/russian/features-37224374)

[87] Таджикиско-узбекские отношения: динамика и характер. 15.12. 2016. <https://www.dialog.tj/news/tadzhiksko-uzbekskie-otnosheniya-kharakter-i-dinamika>

[88] Таджикистан и Узбекистан – потепление отношений, но до сердечной дружбы далеко. 25 июня, 2021 <https://www.caa-network.org/archives/21952/tadzhikistan-i-uzbekistan-poteplenie-otnoshenij-no-do-serdechnoj-druzhby-daleko>

[89] Товарооборот Согда с регионами Узбекистана взлетел. 09.09.2022 <https://tj.sputniknews.ru/20220909/sughd-uzbekistan-tovarooborot-rost-1051285754.html>

[90] Торговля, энергетика и дружба: что связывает Узбекистан и Таджикистан. 11. 06.2021. <https://uz.sputniknews.ru/20210611/torgovlya-energetika-i-drujba-cto-svyazyvaet-uzbekistan-i-tadjikistan-19214712.html>;

[91] Таджикиско-узбекские отношения: динамика и характер. 15.12. 2016. <https://www.dialog.tj/news/tadzhiksko-uzbekskie-otnosheniya-kharakter-i-dinamika>

[92] Товарооборот Согда с регионами Узбекистана взлетел. 17.14 09.09.2022 <https://tj.sputniknews.ru/20220909/sughd-uzbekistan-tovarooborot-rost-1051285754.html>;

[93] Туляков Э., Хакимов Ф. Дружественное сотрудничество со странами Центральной Азии – Приоритетное направление внешнеполитической деятельности Узбекистана <https://bigasia.ru/content/pub/review/druzhestvennoe-sotrudnichestvo-so-stranami-tsentralnoy-azii-prioritetnoe-napravlenie-vneshnepolitich/>;

[94] Фармонова Д.Ж. Проблемные вопросы взаимоотношений Республики Таджикистан и Республики Узбекистан (2002-2012ГГ.). Номаи Донишгоҳ • Учёные записки 27 №3(60) 2019 file:///C:/Users/user16-101/Downloads/problemnye-voprosy-vzaimootnosheniy-respubliki-tadzhikistan-i-respubliki-uzbekistan-2002-2012gg.pdf

[95] Шозедов Х. О таджикско-узбекских двусторонних отношениях на современном этапе. 24 май 2021. <https://www.osiyoavrupo.tj/index.php/mavodhoi-ilmi/maqolaho/item/1128-o-tadzhiksko-uzbekskikh-dvusto-ronnikh-otnosheniyakh-na-sovremennom-etape>;

[96] Чоршанбиев П. Таджикистан увеличивает импорт узбекского газа на треть // Asia-Plus. 2020. 28 января. URL: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20200128/tadzhikistan-uvlechivaet-import-uzbekskogo-gaza-na-tret>

[97] Церемония вручения государственной награды Республики Узбекистан – Ордена "Эл Юрт Хурмати" Лидеру нации // Президент Республики Таджикистан. Офиц. сайт. 2018. 17 августа. URL: <http://www.president.tj/ru/node/18206> (дата обращения: 15.05.2020).

[98] Юлдашев А. В ближайшее время на таджикско-узбекской границе заработает новый КПП – "Бабатар" // Asia-Plus. 2019. 11 января. URL: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/politics/20190111/v-blizhaishee-vremya-na-tadzhiksko-uzbekskoi-granitsezarabotaet-novii-kpp-babatag>.

[99] Matveeva A. The perils of emerging statehood: Civil war and state reconstruction in Tajikistan an analytical narrative on state-making. -london, Crisis States Research Centre -2009, 60p.

[100] Договор о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года. [https:// www.odkb-csto.org/ documents/ documents/ dogovor_ o_ kollektivnoy_ bezopasnosti/](https://www.odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/)

АННОТАТСИЯ

**ба диссертатсияи Мамадқулова Рано Олимовна дар мавзӯи
“Ҳамкорӣҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар
замони истиқлолият (охирӣ асри XX – аввали асри XXI): шароитҳо ва
хусусиятҳо” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз
рӯйи ихтисоси 07.00.15 – Таърихи муносибатҳои байналмилалӣ ва
сиёсати берунӣ (илмҳои таърих)”**

Калидвожаҳо: Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷумҳурии Ўзбекистон, Осиёи Марказӣ, истиқлолияти давлатӣ, концепсияи сиёсати хориҷӣ, ҳамкорӣҳои илмӣ-фарҳангӣ, ҳамкорӣҳои гуманитарӣ, сардшавӣ, муътадилшавии муносибатҳо, шарикӣ стратегӣ, ҳамкорӣҳои дучониба, бисёрҷониба.

Таҳқиқоти диссертатсионии Мамадқулова Рано Олимовна ба яке аз масъалаҳои мубрами сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шуда, дар он раванди ташаккули ҳамкорӣҳои дучониба ва бисёрҷонибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ўзбекистон дар даврони истиқлолият, шароит, махсусият ва хусусиятҳо, мушкilot, самтҳои афзалиятнок ва дурнамои ҳамкорӣҳои ду кишвар дар ҷаҳорҷубаи шарикӣ стратегӣ баррасӣ гардидааст. Муаллиф аз асноди танзимкунандаи робитаҳо ва ҳамкорӣҳои ду кишвари ҳамҷавор дар самтҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангиву гуманитарӣ, манбаъҳо ва асарҳои мавҷуда, маводи бойгонии вазоратҳо ва идораҳои давлатии марбута, сомонҳои расмӣ давлатӣ ва воситаҳои ахбори омма васеъ истифода бурдааст. Мушаххассозии масъалаи мазкур ба сифати мавзӯи таҳқиқотӣ ва пажӯҳиши он навгонии асосии илмӣ ба шумор рафта, дар ҷараёни таҳқиқот як қатор масъалаҳои баррасӣ гардидаанд, ки дар оянда метавонанд дар сиёсати хориҷии кишвар амалӣ гарданд. Муаллиф ҷойгоҳи Ҷумҳурии Ўзбекистонро дар сиёсати хориҷии минтақавии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор дода, махсусият, мушкiliҳо ва монעהҳои ҷойдошта ва раванди бартараф шудани онҳоро дар шароити татбиқи сиёсати дарҳои кушод ва дипломатияи бисёрсамтӣ нишон додааст. Муаллиф ҳамзамон қайд менамояд, ки мушкilot ва душворӣҳои дар ибтидои аср дар робитаи байни ду кишвар ҷойдошта, ҳислати стратегӣ надоштанд ва ба хати стратегияи сиёсат ва ҳамкорӣҳои таъсири ҷиддӣ расонда наметавонистанд. Ин буд, ки ин душворӣ ва монעהҳо дар робитаҳои байниҳамдигарӣ бо тӯфайли сиёсати воқеъбинона ва прагматикӣ роҳбарони ду давлат – Эмомалӣ Раҳмон ва Шавкат Мирзиёев тайи солҳои охир бомуваффақият бартараф карда шуда, афзалият ва самтҳои нави ҳамкорӣҳои дучониба ва ҷандҷониба тарҳрезӣ ва амалӣ шуда истодаанд. Ба андешаи муаллиф намунаи сатҳи баланди боварӣ ва эътимод байни ду кишвари ҳампаймон инъикоди аҳдномаи дучониба оид ба шарикӣ стратегӣ буда, барои тавсеаи минбаъдаи ҳамкорӣҳои заминаи бозътимоди ҳукукиву меъёрӣ шуда хизмат мекунанд.

АННОТАЦИЯ

**к диссертации Мамадкуловой Рано Олимовны на тему
“Сотрудничество Республики Таджикистан и Республики Узбекистан в
период независимости (конец XX – начало XXI вв.): условия и
особенности” на соискание ученой степени кандидата исторических наук
по специальности 07.00.15 – История международных отношений и
внешней политики (исторические науки)**

Ключевые слова: Республика Таджикистан, Республика Узбекистан, Центральная Азия, государственный суверенитет, внешнеполитическая концепция, научно-культурное сотрудничество, гуманитарное сотрудничество, ухудшение отношений, нормализация отношений, стратегическое партнерство, двустороннее сотрудничество, многостороннее сотрудничество.

Диссертационное исследование Мамадкуловой Рано Олимовны посвящена актуальной проблеме внешней политики Республики Таджикистан – изучению процесса становления и эволюции двустороннего и многостороннего сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Узбекистан в годы независимости, анализу условий, специфики, трудностей и приоритетных направлений, а также перспективы развития взаимоотношений в рамках стратегического партнерства. В диссертации автор широко использовал нормативно-правовые документы, регулирующие отношения между государствами, архивных, государственных документов, существующую отечественную и зарубежную литературу, а также материалов СМИ и интернет-ресурсы. Определение названной проблемы в качестве темы исследования является главной научной новизной, в процессе исследования которой изучены, вскрыты и анализированы ряд проблем, которые могут быть в дальнейшем использованы во внешней политике государства. Автор, исследуя место и значимость Республики Узбекистан во внешнеполитической стратегии Республики Таджикистан, акцентировал внимание на специфику, проблемы и препятствия, существующих в отношениях двух государств в начале века, хотя не оказавших существенное влияние на общую стратегическую линию обеих государств. Эти препятствия и трудности были успешно преодолены благодаря реалистической и прагматической политике лидеров двух государств – Эмомали Рахмона и Шавката Мирзиёева. По мнению автора, достигнутые успехи и высокий уровень взаимного доверия стали главной предпосылкой поднятия взаимоотношений и сотрудничества двух государств на самый высокий уровень – уровень стратегического партнерства.

ANNOTATION

to the dissertation of Mamadkulova Rano Olimovna on the topic «Cooperation between the Republic of Tajikistan and the Republic of Uzbekistan during the period of Independence (late XX – early XXI centuries): conditions and features» for the degree of Candidate of Historical Sciences in the specialty 07.00.15 – History of International relations and Foreign policy (historical sciences)

Keywords: Republic of Tajikistan, Republic of Uzbekistan, Central Asia, state sovereignty, foreign policy concept, scientific and cultural cooperation, humanitarian cooperation, deterioration of relations, normalization of relations, strategic partnership, bilateral cooperation, multilateral cooperation.

Mamadkulova Rano Olimovna's dissertation research is devoted to an urgent problem of the foreign policy of the Republic of Tajikistan – the study of the process of formation and evolution of bilateral and multilateral cooperation between the Republic of Tajikistan and the Republic of Uzbekistan during the years of independence, the analysis of conditions, specifics, difficulties and priorities, as well as prospects for the development of relations within the framework of strategic partnership.

The author made extensive use in his dissertation of normative legal documents regulating relations between the state and archival, state documents, existing domestic and foreign literature, as well as media materials and Internet resources. The definition of this problem as a research topic is the main scientific novelty, in the process of which a number of issues have been studied, uncovered and analyzed, which can be further used in the foreign policy of the state.

The author, exploring the place and importance of the Republic of Uzbekistan in the foreign policy strategy of the Republic of Tajikistan, focused on the specifics, problems and barriers existing in relations between the two states at the beginning of the century, although they did not have a significant impact on the overall strategic line of both states.

These barriers and difficulties were successfully overcome thanks to the realistic and pragmatic policies of the leaders of the two states – Emomali Rahmon and Shavkat Mirziyoyev.

According to the author, the successes achieved and a certain level of mutual trust have become the main prerequisite for raising relations and cooperation between the two states to the highest level – the level of strategic partnership.